

PERSBERICHT FINANCIEN

Ministerie van Financiën
Centrale Directie Voorlichting
Korte Voorhout 7
Postbus 20201
2500 EE DE BEEK

Boekmanstichting - Bibliotheek
Persbericht 415
1017 BP Amsterdam
Tel. 6243739

Nr. 92/104

27 april 1992

Heroverwegingsrapport "Podiumkunsten" naar de Tweede Kamer

De ministerraad heeft de minister van Financiën gemachtigd het heroverwegingsrapport "Podiumkunsten" aan de Tweede Kamer aan te bieden. Het rapport doet verslag van een onderzoek dat door een interdepartementale ambtelijke heroverwegingswerkgroep is uitgevoerd in het kader van de begrotingsvoorbereiding 1993.

De werkgroep komt o.a. tot de conclusie dat de huidige subsidiemethodiek vooral is gericht op het aanbod en weinig prikkels bevat om de instellingen aan te sporen de publieke belangstelling te vergroten resp. om de publieks- en andere inkomsten te verhogen.

Er is naar het oordeel van de werkgroep aanleiding om de subsidieverlening meer afhankelijk te maken van de vraag.

De werkgroep merkt tevens op dat zonder financiële overheidsbemoediging het podiumkunstenaanbod in kwantiteit en in kwalitatief opzicht versralen, doordat stijging van de arbeidsproductiviteit in een deel van deze sector is achtergebleven bij de algemene produktiviteitsstijging.

De heroverwegingswerkgroep "Podiumkunsten" heeft de subsidies ten behoeve van de podiumkunsten doorgelicht op actualiteit, effectiviteit en doelmatigheid.

Aan de werkgroep is in het bijzonder gevraagd de mogelijkheden te bezien om de subsidies meer afhankelijk te maken van de aard en omvang van de vraag resp. om deze meer te richten op bepaalde publieksgroepen.

Daarnaast is uitdrukkelijk aandacht gevraagd voor de actualiteit en effectiviteit van de subsidies in relatie tot het streven naar regionale spreiding van het aanbod en voor de mogelijkheden om bij de financiering van gezelschappen meer gebruik te maken van sponsering.

Persvoorlichter: mr. H.J. Lutke Schipholt

INHOUDSOPGAVE

Boekmanstichting - Bibliotheek
 Herengracht 415
 1017 BP Amsterdam
 Tel. 6243739

	Samenvatting	i
1	Inleiding	1
2	Het beleid ten aanzien van de podiumkunsten	2
2.1	De doelstellingen van het beleid ten aanzien van de podiumkunsten en de regeling der subsidies	2
2.2	Omvang en kenmerken van de subsidies ten behoeve van de podiumkunsten	5
2.3	Budgettair beslag, het ijkpunt en volumegegevens	8
3	Evaluatie van het podiumkunstenbeleid, de kunstenplansystematiek en de uitvoering	13
3.1	Inleiding	13
3.2	De actualiteit en effectiviteit van het podiumkunstenbeleid	14
3.2.1	Achtergronden en probleemstelling	14
3.2.2	Kwantitatieve en kwalitatieve aspecten van het aanbod van en de vraag naar podiumkunstvoorzieningen	16
3.2.3	Pluriformiteit en spreiding van het aanbod	26
3.2.4	De actualiteit van de overheidsbemoeienis	29
3.2.5	Het aangrijpingspunt van de subsidiëring	35
3.2.6	Het podiumkunstenbestel in internationaal perspectief	36
3.2.7	Conclusies met betrekking tot actualiteit en effectiviteit	38
3.3	Indirecte effecten	39
3.4	Evaluatie van de beleidsvoorbereiding en uitvoering: kunstenplansystematiek en subsidiegrondslag	40
3.4.1	Voor- en nadelen van de kunstenplansystematiek	40
3.4.2	Doelmatigheid van de subsidiegrondslag	45
4	Beleidsvarianten	47
4.1	Inleiding	47
4.2	Varianten ter stimulering van de vraag resp. van het verwerven van eigen inkomsten	50
Bijlage I	Taakopdracht	
Bijlage II	Samenstelling van de werkgroep	
Bijlage III	De beoordeling van bij subsidie-aanvragen gevoegde begrotingen	
Bijlage IV	Fact-sheets financiën gezelschappen podiumkunsten 1989 en 1990	
Bijlage V	Aansluiting cijfers fact-sheets en tabel 5; subsidiebedragen per bezoek	
Bijlage VI	Spreidingsgegevens podiumkunstgezelschappen	
Bijlage VII	Berekening effecten variant 3 (gecombineerde 85%/5%-maatregel)	

SAMENVATTING

Boekmanstichting - Bibliotheek
Herengracht 415
1017 BP Amsterdam
Tel. 6243739

De heroverwegingswerkgroep "Podiumkunsten" heeft de subsidies ten behoeve van de podiumkunsten doorgelicht op actualiteit, effectiviteit en doelmatigheid. Aan de werkgroep is in het bijzonder opgedragen de mogelijkheden te bezien om de subsidies meer afhankelijk te maken van de aard en omvang van de vraag resp. meer te richten op bepaalde publieksgroepen.

Daarnaast is uitdrukkelijk aandacht gevraagd voor de actualiteit en effectiviteit van de subsidies in relatie tot het streven naar regionale spreiding van het aanbod en voor de mogelijkheden om bij de financiering van gezelschappen meer gebruik te maken van sponsoring.

De werkgroep heeft het actualiteitsvraagstuk benaderd vanuit de vraagstelling wat de gevolgen zouden zijn van een geringere financiële overheidsbemoeyenis met het podiumkunstenbestel. Daarnaast heeft zij de actualiteit van het bestaande aanbod van gesubsidieerde podiumkunsten beoordeeld in het licht van het gesubsidieerde aanbod in de omliggende landen. De actualiteit van de spreiding van het aanbod is bezien in verhouding tot de publieke belangstelling.

De effectiviteit van het beleid is niet alleen beoordeeld in relatie tot de doelstellingen, maar ook in relatie tot de mogelijke aangrijpingspunten voor de subsidiëring: het aanbod van podiumkunsten resp. de vraag daarnaar.

De meest recente verwoording van de oogmerken van het huidige kunstbeleid, waaronder begrepen het podiumkunstenbeleid, is opgenomen in de aan de Raad voor de Kunst gerichte *Adviesaanvraag Kunstbeleid 1993-1996* van oktober 1991. Hierin wordt vermeld dat kunstbeleid eerst en vooral aanbodbeleid is: "De rijksoverheid draagt zorg voor de instandhouding van een groot aantal voorzieningen dat grotendeels is gericht op de productie, de distributie en het behoud van cultuuruitingen. De vraag of een bepaald aanbod in aanmerking komt voor overheidssteun wordt in overwegende mate bepaald door het oordeel van professionals over de kwaliteit van het aanbod." Tevens wordt opgemerkt dat: "Juist het gegeven dat het kunstbeleid eerst en vooral aanbodbeleid is, brengt als vanzelf de verplichting met zich zorg te dragen voor voldoende afname en voor een verbreding en verdieping van de publieke belangstelling."

De aanboddooelstelling van het podiumkunstenbeleid komt - meer specifiek -

neer op de instandhouding van een kwalitatief hoogwaardig aanbod, met inachtneming van een zekere pluriformiteit en spreiding van dat aanbod.

De subsidie-uitgaven ten behoeve van de podiumkunsten berusten slechts voor een klein deel op een regeling. Voor het overige zijn de uitgaven gebaseerd op de begrotingswet.

De subsidieverstrekking geschiedt op basis van voor vier jaar geldende plannen voor het kunstbeleid (kunstenplannen). In het algemeen is sprake van (meerjarige) budgetfinanciering.

Het geheel aan oogmerken, instrumenten en procedures dat leidt tot een voor vier jaar geldend kunstenplan wordt de kunstenplan-systematiek genoemd.

Bij de subsidiëring worden drie subsidiecategorieën onderscheiden, t.w.

(a) "structurele subsidies" ten behoeve van instellingen wier voortbestaan in de daaropvolgende planperiode niet ter discussie staat, (b) "meerjarige subsidies", d.z. subsidies voor de duur van een planperiode ten behoeve van instellingen wier voortbestaan geen uitgangspunt van het beleid is, en (c) "incidentele subsidies".

De voor 1992 begrote uitgaven ten behoeve van de podiumkunsten bedragen in totaal f 245 mln. Voor dit onderzoek geldt als ijkpunt het verwachte budgettaire beslag in 1996, t.w. f 242 mln.

Met betrekking tot de actualiteit en effectiviteit van het podiumkunstenbeleid komt de werkgroep in par. 3.2.7 tot de volgende conclusies.

Zonder financiële overheidsbemoediging zou het podiumkunstenaanbod in kwantiteit en in kwalitatief opzicht verschromelen, doordat stijging van de arbeidsproductiviteit in een deel van deze sector is achtergebleven bij de algemene produktiviteitsstijging. Deze tendens is ook waarneembaar bij andere vormen van dienstverlening. Sommige beroepen zijn daardoor verdwenen, andere kunnen alleen door overheidssteun blijven voortbestaan. Het handhaven van overheidssubsidiëring is in essentie een politiek keuzevraagstuk. Het aandeel der eigen inkomsten van de gesubsidieerde gezelschappen is in Nederland, gemiddeld genomen, laag. Naar het oordeel van de werkgroep moet er ruimte zijn dit aandeel te vergroten.

Sedert de jaren vijftig/zestig is het aantal bezoeken aan gesubsidieerde podiumvoorstellingen afgenomen. De afgelopen tien jaar is het bezoek aan

muziek, muziektheater, ballet en dans stabiel gebleven; bij toneel en mime heeft de teruggang zich verder voortgezet. De belangstelling voor voorstellingen van gesubsidieerde gezelschappen is ten opzichte van uitvoeringen van niet-gesubsidieerde instellingen verslechterd.

Bezoekers aan podiumvoorstellingen behoren vooral tot hogere statusgroepen; de achteruitgang in bezoek is vooral ten koste gegaan van de participatie van de lagere statusgroepen. De beleidsrandvoorwaarde met betrekking tot de verbreding en verdieping van de cultuurparticipatie komt bij de uitvoering van het podiumkunstenbeleid onvoldoende tot zijn recht. In vergelijking met ons omliggende landen is het aanbod van gesubsidieerde podiumkunsten verhoudingsgewijs niet hoog; de publieke belangstelling daarvoor is relatief nog lager.

Bij de kwaliteitsbewaking speelt de Raad voor de Kunst een grote rol; hieraan zijn naast voordelen ook risico's verbonden. Een indicatie voor de kwaliteit van het Nederlandse podiumkunstenbestel geeft de belangstelling die daarvoor in het buitenland bestaat.

De randvoorwaarde met betrekking tot de pluriformiteit wordt redelijk in acht genomen. De spreiding van het gesubsidieerde aanbod is in het algemeen ruim voldoende in verhouding tot de publieke belangstelling.

De huidige subsidiemethodiek is vooral gericht op het aanbod en bevat weinig prikkels om de instellingen aan te sporen de publieke belangstelling te vergroten resp. om de publieks- en andere inkomsten te verhogen. Er is aanleiding om de subsidieverlening meer afhankelijk te maken van de vraag

Apart heeft de werkgroep aandacht geschonken aan het proces van beleidsvoorbereiding (de kunstenplansystematiek) en de doelmatigheid van de bestaande subsidiemethodiek.

Over de positieve en negatieve aspecten van de kunstenplansystematiek wordt gerapporteerd in par. 3.4.1. Daarin noemt de werkgroep tevens enige mogelijkheden tot verbetering. In par. 3.4.2 gaat zij in op de doelmatigheid van de subsidiegrondslag. Beseft wordt dat er vraagtekens zijn te plaatsen bij de keuze van de subsidiegrondslag, maar de werkgroep acht het binnen het raamwerk van de huidige beleidsdoelstellingen niet goed mogelijk om deze fundamenteel te wijzigen. Het budgettaire plafond en het

systeem van budgetfinanciering houden de uitgaven overigens beheersbaar.

In hoofdstuk 4 worden in de eerste plaats varianten beschreven die een aanpassing van de subsidiemethodiek inhouden, zodanig dat de podiumkunst-subsidies meer afhankelijk worden van de vraag. Om de subsidieverlening meer afhankelijk te maken van de vraag kunnen verscheidene wegen bewandeld worden, die in verschillende mate een herziening inhouden van de bestaande subsidiemethodiek. Achtereenvolgens wordt ingegaan op mogelijkheden om de subsidiëring meer afhankelijk te maken van de vraag bij handhaving van de bestaande subsidiegrondslag (veelal het exploitatietekort) resp. bij wijziging van deze grondslag (de geleverde prestatie) en op de mogelijkheid tot decentralisatie, c.q. de herintroductie van het uitkoopsysteem voor met name gesubsidieerde toneelinstellingen. De varianten zijn in het bijzonder bedoeld als alternatief voor het huidige systeem van toekenning van "meerjarige" en "structurele" subsidies.

In de tweede plaats wordt een variant geschetst die een aanpassing van de subsidiemethodiek inhoudt, zodanig dat subsidies meer worden gericht op nader te bepalen publieksgroepen, b.v. groepen die relatief ondervertegenwoordigd zijn in de aantallen bezoeken.

Ten slotte wordt een variant beschreven tot aanpassing van de subsidiemethodiek, zodanig dat voor gezelschappen meer prikkels worden ingebouwd om meer publieksinkomsten en andere inkomsten, waaronder sponsorgelden, te verwerven. Deze variant is een combinatie van de in het kader van de voorbereiding van het nieuwe kunstenplan geïntroduceerde criterium dat, in het algemeen, ten hoogste 85% van de exploitatielasten zal worden gesubsidieerd en de eis dat de gezelschappen over de gehele linie het aandeel van hun eigen inkomsten met een nader te bepalen percentage (b.v. 5 procentpunten) moeten kunnen verhogen.

In het kader van het zgn. tweede spoor van het geïntegreerde subsidiebeleid heeft de heroverwegingswerkgroep "Podiumkunsten" de subsidies ten behoeve van de podiumkunsten doorgelicht op actualiteit, effectiviteit en doelmatigheid. Aan de werkgroep is in het bijzonder opgedragen de mogelijkheden te bezien om de subsidies meer afhankelijk te maken van de aard en omvang van de vraag resp. meer te richten op bepaalde publieksgroepen. Daarnaast is uitdrukkelijk aandacht gevraagd voor de actualiteit en effectiviteit van de subsidies in relatie tot het streven naar regionale spreiding van het aanbod en voor de mogelijkheden om bij de financiering van gezelschappen meer gebruik te maken van sponsoring.¹

De werkgroep heeft het actualiteitsvraagstuk benaderd vanuit de vraagstelling wat de gevolgen zouden zijn van een geringere financiële overheidsbemoeienis met het podiumkunstenbestel. Daarnaast heeft zij de actualiteit van het bestaande aanbod van gesubsidieerde podiumkunsten beoordeeld in het licht van het gesubsidieerde aanbod in de omliggende landen. De actualiteit van de spreiding van het aanbod is bezien in verhouding tot de publieke belangstelling.

De effectiviteit van het beleid is niet alleen beoordeeld in relatie tot de doelstellingen, maar ook in relatie tot de mogelijke aangrijpingspunten voor de subsidiëring: het aanbod van podiumkunsten resp. de vraag daarnaar.

Apart heeft de werkgroep aandacht geschonken aan het proces van beleidsvoorbereiding (de kunstenplansystematiek) en de doelmatigheid van de bestaande subsidiemethodiek.

De belangrijkste kenmerken van het podiumkunstenbeleid worden beschreven in hoofdstuk 2. Hoofdstuk 3 bevat een evaluatie van de vormgeving en effecten van het beleid. In hoofdstuk 4 worden enkele beleidsvarianten geschetst.

---

¹ De tekst van de taakopdracht is opgenomen als bijlage I. Zie voor de samenstelling van de werkgroep bijlage II.

2 HET BELEID TEN AANZIEN VAN DE PODIUMKUNSTEN

2.1 De doelstellingen van het beleid ten aanzien van de podiumkunsten en de regeling der subsidies

De meest recente verwoording van de oogmerken van het huidige kunstbeleid, waaronder begrepen het podiumkunstenbeleid, is opgenomen in de aan de Raad voor de Kunst gerichte *Adviesaanvraag Kunstbeleid 1993-1996* van oktober 1991. Hierin wordt vermeld dat kunstbeleid eerst en vooral aanbodbeleid is: "De rijksoverheid draagt zorg voor de instandhouding van een groot aantal voorzieningen dat grotendeels is gericht op de productie, de distributie en het behoud van cultuuruitingen. De vraag of een bepaald aanbod in aanmerking komt voor overheidssteun wordt in overwegende mate bepaald door het oordeel van professionals over de kwaliteit van het aanbod." (*Adviesaanvraag*, blz. 2.) Tevens wordt opgemerkt dat: "Juist het gegeven dat het kunstbeleid eerst en vooral aanbodbeleid is, brengt als vanzelf de verplichting met zich zorg te dragen voor voldoende afname en voor een verbreding en verdieping van de publieke belangstelling." (*Adviesaanvraag*, blz. 3.)

De aanboddoelstelling van het podiumkunstenbeleid komt - meer specifiek - neer op de instandhouding van een kwalitatief hoogwaardig aanbod, met inachtneming van een zekere pluriformiteit en spreiding van dat aanbod.

De subsidie-uitgaven ten behoeve van de podiumkunsten berusten slechts voor een klein deel op een regeling. Dit betreft het Besluit Fonds voor de scheppende toonkunst (Stb. 1982, 108), waarmee in 1992 f 2,8 mln. zal zijn gemoeid. Voor het overige zijn de uitgaven gebaseerd op de begrotingswet. De procedure van de subsidie-aanvraag, de besluitvorming daarover en de voorwaarden die aan subsidietoezeggingen zijn verbonden zijn vastgelegd in *Algemene Subsidiebepalingen van de Directie Kunsten*.

De subsidieverstrekking, inclusief die welke plaatsvindt op grond van het Besluit Fonds voor de scheppende toonkunst, geschiedt op basis van voor vier jaar geldende plannen voor het kunstbeleid (kunstenplannen). In het algemeen is sprake van (meerjarige) budgetfinanciering. In de *Algemene Subsidiebepalingen* is uitdrukkelijk vastgelegd dat subsidieverlening slechts plaatsvindt voor zover de wetgever de nodige middelen heeft

toegestaan. De subsidiëring kent dus geen open einde.

Het geheel aan oogmerken, instrumenten en procedures dat leidt tot een voor vier jaar geldend kunstenplan wordt de kunstenplan-systematiek genoemd. In een kunstenplan worden de beleidsvoornemens van de rijksoverheid ten aanzien van de kunsten ~~zijn~~ vastgelegd; meer in het bijzonder worden per kunstsector de voorgenomen maatregelen aangegeven en de beschikbare middelen over de in het plan opgenomen instellingen verdeeld. Met de invoering van de kunstenplan-systematiek, in 1988, is de jaarlijkse beoordeling van en besluitvorming over elke instelling afzonderlijk vervangen door een plancyclus, waarin vierjaarlijkse beoordeling van en besluitvorming over alle instellingen gezamenlijk plaatsvindt. De beoordeling en besluitvorming geschieden op basis van door de instellingen aangeleverde beleidsplannen en aan de hand van een door de Raad voor de Kunst uitgebracht advies daarover.

De belangrijkste pijlers van de kunstenplansystematiek zijn (a) het onderscheid naar subsidiecategorieën, (b) de (meerjarige) budgetfinanciering en (c) het beleidsplan van de instellingen.

ad a Bij de subsidiëring worden drie subsidiecategorieën onderscheiden, die bedoeld zijn om de instellingen duidelijkheid te verschaffen over hun functie en betekenis voor de kunsten en over de termijn waarover de subsidie wordt verleend. Het gaat hier om de volgende categorieën:

- A "structurele subsidies" ten behoeve van instellingen wier voortbestaan in de daaropvolgende planperiode niet ter discussie staat. Dit vanwege de essentiële positie die zij innemen in het Nederlandse podiumkunstenbestel. Uiteraard blijft het mogelijk op grond van veranderende inzichten, financiële omstandigheden enz. ten slotte ten aanzien van de tot deze categorie behorende instellingen te besluiten tot beëindiging van de subsidie;
- B "meerjarige subsidies", d.z. subsidies voor de duur van een planperiode ten behoeve van instellingen wier voortbestaan geen uitgangspunt van het beleid is. De duur kan eventueel worden verlengd; de reden van de subsidiëring houdt verband met de op een bepaald moment waarneembare artistieke kwaliteit van een instelling;

C "incidentele subsidies", die per project of activiteit worden toegekend.

ad b De subsidies worden toegekend voor de uitvoering van een door de aanvrager in te dienen beleidsplan. De toekenning geldt voor de gehele periode waarop het beleidsplan betrekking heeft. De duur van deze periode is in de regel vier jaar. De (meerjarige) subsidiëring in de vorm van budgetfinanciering maakt het voor de instellingen mogelijk de bedrijfsresultaten en risico's over de gehele periode waarover subsidie is verleend te spreiden. Deze financieringsmethode is erop gericht instellingen ruimte te geven in en verantwoordelijk te maken voor de eigen bedrijfsvoering.

ad c Met het door de instellingen bij de subsidie-aanvraag in te dienen beleidsplan wordt beoogd deze te stimuleren gevoerd beleid te evalueren en toekomstig beleid te ontwikkelen. Tevens dient het de subsidiënt ter vergelijking en beoordeling van de verschillende instellingen en vormt het de basis voor het al dan niet toekennen van een subsidie.

In de *Algemene Subsidiebepalingen* is vastgelegd dat een beleidsplan duidelijk inzicht moet geven in:

- de beleidsvoornemens voor de te subsidiëren periode,
- de personeelsformatie voor de te subsidiëren periode,
- de inkomstenwerving,
- de administratieve organisatie van de instelling,
- de geschatte baten en lasten gedurende de te subsidiëren periode,
- de verwachtingen met betrekking tot het publieksbereik,
- de wijze waarop publiciteit gemaakt zal worden.

Aan de hand van activiteitenplannen en jaarverslagen wordt getoetst of het door de instellingen gevoerde beleid gedurende de lopende beleidsplanperiode nog overeenkomt met datgene wat in het beleidsplan is aangekondigd, Op grond hiervan kan jaarlijks een voorlopige afrekening van de verleende voorschotten plaatsvinden.

2.2 Omvang en kenmerken van de subsidies ten behoeve van de podiumkunsten

Sedert 1985 ligt de verantwoordelijkheid voor de subsidiëring van de professionele podiumkunstinstanties, althans als het om de producerende instanties gaat, bij de rijksoverheid. Het staat de lagere overheden uiteraard vrij om instanties of projecten te subsidiëren - die doen dat ook in voorkomende gevallen - maar de algemene beleidslijn, destijds in overleg met de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en het Interprovinciaal Overleg (IPO) vastgesteld, is dat de rijksoverheid voor dit soort zaken de eerst aangewezen is. Het oude systeem van "koppelsubsidies" is deels om praktische redenen en deels op grond van beleidsmatige overwegingen afgeschaft. De veelheid aan subsidiënten waarmee een instantie te maken had stuitte op praktische bezwaren. (Behalve het Rijk, waren er vaak twee of drie provincies, alsmede een aantal grotere en kleinere gemeenten bij de subsidiëring betrokken.) De beleidsmatige overwegingen hangen vooral samen met de landelijke functie van het merendeel der betrokken podiumkunstinstanties en de schaalgrootte. Toen door het domino-effect de sanering van de openbare financiën in de jaren tachtig zozeer als bedreigend werd ervaren voor het voortbestaan der instanties kozen alle betrokken partijen, geplaatst voor de keuze tussen centralisatie of decentralisatie, voor centralisatie. Het Rijk heeft in het kader van deze operatie de subsidiëring voor 100% overgenomen, met uitzondering van de subsidiëring van de instanties die zijn gevestigd in Amsterdam, Rotterdam en Den Haag. Voor de instanties in deze steden zijn de "koppelsubsidies" gehandhaafd op grond van de overweging dat het hier weliswaar ook gaat om instanties van landelijk belang doch dat deze niet los kunnen worden gezien van de respectieve gemeentelijke culturele infrastructuur. Van rijkswege worden de subsidies - op aanvraag - toegekend door de minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, behoudens die welke worden verstrekt ten laste van het Fonds voor de scheppende toonkunst. Laatstbedoelde subsidies worden verleend door het bestuur van de stichting Fonds voor de scheppende toonkunst.

Over de toe te kennen subsidies wordt advies uitgebracht door de Raad voor de Kunst. Deze raad adviseert eveneens over het jaarlijks door het bestuur van de stichting Fonds voor de scheppende kunst in te dienen werkplan en de begroting.

De adviezen van de raad houden een *artistiek-inhoudelijk* oordeel in en

M. O. C. P. W.

zijn in feite bepalend voor de te nemen beslissingen; de adviezen leveren de motivering voor de beschikkingen. Met het oog op een eventuele toetsing van beschikkingen door de Arob-rechter zijn met betrekking tot de procedurele aspecten en de vormgeving van de adviezen door WVC enkele aanbevelingen opgesteld. Deze hebben betrekking op (a) de deskundigheid van de adviseurs, (b) de totstandkomingsprocedure van de adviezen, (c) het onderwerp van de beoordeling en de criteria, (d) de toetsing (de overwegingen) en (e) de conclusie. De raad is niet vrij in het kiezen van de criteria waaraan moet worden getoetst. De criteria (kwaliteit, spreiding, pluriformiteit en eventueel andere) worden impliciet of expliciet beleidsmatig vastgesteld. omdat ze geacht worden tevoren bekend te moeten zijn. In elk uitgebracht advies worden deze wel nader verbijzonderd. De adviezen van de raad zijn niet bindend, de minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur kan bij het nemen van een beslissing daarvan afwijken. Met het oog op de advisering, bezoeken leden van de Raad voor de Kunst regelmatig voorstellingen en concerten.

Podiumkunstsubsidies worden op ad hoc-basis verleend, en wel aan die (besturen van) instellingen die daaraan behoefte hebben en wier beleidsplan past binnen het kunstenplan. Aangezien de subsidiebeschikkingen veelal een toezegging voor een meerjarige periode inhouden, zijn de instellingen gedurende het tijdvak waarop een beschikking betrekking heeft verzekerd van de hun toegekende subsidie, tenzij er evident sprake is van een wanprestatie. Behoudens structureel gesubsidieerde instellingen, kunnen instellingen die een toezegging hebben ontvangen geen aanspraak maken op subsidiëring van de kosten van een volgend beleidsplan. Structureel gesubsidieerde instellingen komen in beginsel in aanmerking voor subsidie van de kosten van een volgend beleidsplan.²

De in voorbereiding zijnde Wet op het specifiek cultuurbeleid zal een meer stelselmatige regeling van de aanspraken geven.

De "structurele" en "meerjarige" subsidies worden verstrekt in de vorm van een vast bedrag voor de periode van maximaal vier jaar op basis van een (meerjarig) beleidsplan en/of activiteitenplan met de daarbij behorende begroting. Aan iedere subsidietoekenning ligt een kwaliteitsoordeel in de

---

² Zie art. 29 van de *Algemene Subsidiebepalingen van de Directie Kunsten*.

huidige sub?

- 7 -

vorm van een advies van de Raad voor de Kunst ten grondslag. Per instelling worden kwantitatieve prestatie-eisen gesteld (aantal voorstellingen, aantal produkties, mate van spreiding). Alleen een majeure afwijking in kwantitatieve of kwalitatieve zin van het beleidsplan of activiteitenplan kan leiden tot intrekking of bijstelling van het toegekende bedrag.

In de meeste gevallen vormt het begroot exploitatietekort de subsidiegrondslag. De subsidies aan de symfonie-orkesten en de kamermuziekensembles zijn in overwegende mate gebaseerd op genormeerde kostencomponenten. Over de omvang van het begroot tekort kan, voordat de minister een beslissing over de subsidietoekenning neemt, worden onderhandeld. Het ontbreken van algemene normstellingen wordt gerechtvaardigd door de specifieke aard van het beleidsterrein. De kostenstructuur van een instelling is afhankelijk van het artistieke produkt van die instelling. Dit produkt wordt op zijn beurt verondersteld uniek te zijn in zijn soort. Verondersteld wordt dat deze uniciteit het voor anderen dan de maker onmogelijk maakt om vooraf vast te stellen hoe het produkt vervaardigd zal worden. Het is dan ook niet mogelijk vooraf in algemene en objectieve termen te bepalen welke kosten met het nog te vervaardigen produkt gemoeid zullen zijn. Bij subsidieverlening aan reeds gesubsidieerde instellingen, waarvan het produkt al bekend is, is de bestaande subsidiehoogte een belangrijk referentiepunt. Afwijkingen naar boven of beneden zijn uiteraard mogelijk, maar dwingen de instelling of de overheid tot motivering. In beginsel wordt elke subsidie-aanvraag op zijn eigen merites gezien en zo nodig bijgesteld op overwegingen van artistieke of bedrijfseconomische aard. Bij dit laatste spelen onder meer cao-afspraken een rol. In bijlage III wordt nader ingegaan op de wijze waarop de beoordeling van de bij de subsidie-aanvragen gevoegde begrotingen geschiedt.

Voor de sector kamermuziek (waarmee in 1992 een subsidie-uitgave van f 5,2 mln. is gemoeid) geldt binnen WVC een interne richtlijn ten aanzien van de maximale vergoedingen voor bepaalde kostencomponenten, gekoppeld aan het aantal repetitiebeurten en uitvoeringen. Voor de orkestensector geldt een systeem dat is gebaseerd op een normbedrag per musicus plus een normbedrag voor overhead berekend op basis van enkele input- en outputfactoren (zie het advies van de Orkestcommissie, de commissie-Van Dael, *Normering op maat*, van 1 december 1990). De formatie-omvang is afhankelijk van de specifieke functie die een orkest in het bestel vervult. Bepalende factoren hiervoor zijn o.a. het optreden buitenlands, de zaalgrootte en

belangspijk

het verzorgen van operabegeleiding. In beide gevallen gaat het om instellingen waarvan tevoren wel redelijk goed kan worden vastgesteld welke kosten met de realisatie van een produkt samenhangen, terwijl ook de onderlinge vergelijkbaarheid relatief goed is.

Voor zover er sprake is van "koppelsubsidies" (Amsterdam, Rotterdam en Den Haag), subsidiëren de gemeenten in de regel 60% van het exploitatietekort en het Rijk 40%. De gemeenschappelijke beleidsvoering van het Rijk en deze drie steden is tot uitdrukking gebracht in bestuursovereenkomsten. Daarin zijn afspraken vastgelegd omtrent de gemeenschappelijkheid van de subsidievoorwaarden, de afstemming van adviserings- en besluitvormingsprocedures, overlegverplichtingen in geval van afwijkingen van gemaakte afspraken, de werkingsduur van de financiële afspraken (4 jaar) enz.³

2.3 Budgettair beslag, het ijkpunt en volumegegevens

De met het podiumkunstenbeleid gemoeide uitgaven in 1992 zijn opgenomen in art. 17.02 van de begroting van WVC. In totaal gaat het om een bedrag van f 245 mln.

De uitgaven zijn onderscheidenlijk bestemd voor muziek, muziekdramatische kunst, dans en toneel. In tabel 1 wordt de ramingen der uitgaven gepresenteerd, uitgesplitst naar deze categorieën (kunstdisciplines) en naar subsidiecategorieën A (structureel), B (meerjarig) en C (incidenteel) voor de periode 1992-1996.

Het in tabel 1 verstrekte overzicht is overigens in die zin niet volledig dat is geabstraheerd van de uit de collectieve middelen bekostigde omroeporkesten en -koren; hiermee is een bedrag gemoeid van f 50 mln. (art. 19.02 van de begroting van WVC). De beheerstaken van het Nederlands Omroepproductie Bedrijf zijn recentelijk reeds in ander verband doorge- licht. Als later wordt gerapporteerd over de kwantitatieve aspecten van de gesubsidieerde podiumkunsten, geschiedt zulks exclusief de aantallen uitvoeringen deze orkesten en koren en het bezoek daaraan. Het muziekaanbod en de belangstelling daarvoor is groter dan uit het te presenteren

---

³ In de overeenkomsten worden de instellingen waarop de afspraken betrekking hebben met naam en toenaam genoemd. Inmiddels hebben de betrokken steden de kunstenplansystematiek van het Rijk in grote lijnen overgenomen (m.u.v. de meerjarige budgetfinanciering) en de besluitvormingsdata afgestemd op die van het Rijk.

beeld naar voren komt.

Tabel 1 Begrote uitgaven 1992 t.b.v. de podiumkunsten, uitgesplitst naar kunstdisciplines en subsidiecategorieën, en meerjarencijfers 1993 t/m 1996 (* f 1 mln.)

Discipline		1992	1993	1994	1995	1996
Muziek	A	58,9	58,7	58,7	58,7	58,7
	B	24,2	23,2	23,2	23,2	23,2
	C	2,8	4,1	4,1	4,0	4,0
	totaal	85,9	86,0	86,0	85,9	85,9
Opera/operette	A	53,7	51,5	51,5	51,5	51,5
	B	6,5	6,2	6,2	6,2	6,2
	C	2,6	3,5	3,5	3,8	3,8
	totaal	62,8	61,2	61,2	61,5	61,5
Ballet & dans*	A	20,8	20,3	20,3	20,3	20,3
	B	16,2	10,8	10,8	10,8	10,8
	C	5,5	9,9	9,9	9,9	9,9
	totaal	42,5	41,0	41,0	41,0	41,0
Toneel	A	28,4	28,2	28,2	28,2	28,2
	B	15,1	14,8	14,8	14,8	14,8
	C	10,5	10,3	10,3	10,2	10,2
	totaal	54,0	53,3	53,3	53,2	53,2
Totaal		245,2	241,5	241,5	241,6	241,6

* Inclusief poppentheater en mime.

Bron: Ministerie van WVC.

Voor dit onderzoek geldt als ijkpunt het verwachte budgettaire beslag in 1996, te weten: f 242 mln. Volgens de economische classificatie vallen deze uitgaven onder de inkomensoverdrachten binnen de sector overheid.

In tabel 2 is opgenomen een overzicht van het budgettair beslag de subsidie-uitgaven ten behoeve van de podiumkunsten in de jaren 1988 t/m 1991.

Tabel 2 Subsidie-uitgaven 1988 t/m 1991 t.b.v. de podiumkunsten, uitgesplitst naar kunstdisciplines en subsidiecategorieën (* f 1 mln.)

Discipline		1988	1989	1990	1991
Muziek	A	58,4	59,6	59,6	59,2
	B	21,0	21,3	22,7	23,6
	C	12,2	11,0	7,8	6,5
	totaal	91,6	91,9	89,7	89,3
Opera/operette	A	57,1	44,0	47,9	52,6
	B	5,4	5,3	6,0	6,4
	C	0,2	1,5	2,5	2,0
	totaal	62,7	50,8	56,4	61,0
Ballet & dans [*]	A	12,2	18,1	19,5	19,7
	B	10,6	14,4	15,6	16,0
	C	1,9	4,9	4,9	5,8
	totaal	24,7	37,4	40,0	41,5
Toneel ^{**}	A	27,8	28,1	29,0	29,0
	B	14,5	13,9	15,1	15,0
	C	15,1	7,5	8,1	9,2
	totaal	57,4	49,5	52,2	53,2
Totaal		236,4	229,6	238,3	245,0

* Na 1988 inclusief het Nederlands Ballet Orkest, mime en poppentheater.

** Na 1988 exclusief mime en poppentheater.

Bron: Ministerie van WVC.

In de tabellen 3 en 4 wordt een samenvattend overzicht verstrekt van de subsidies, verstrekt door de rijksoverheid (WVC) en andere subsidiënten, de publieksinkomsten en de overige inkomsten die zijn ontvangen door de structureel of meerjarig gesubsidieerde instellingen in de jaren 1989 en 1990. Deze ontvangsten worden gerelateerd aan de totale exploitatielasten van de instellingen.

Tabel 3 Verdeling der subsidies t.b.v. de structureel/meerjarig gesubsidieerde instellingen in 1989, c.q. het seizoen 1988/89 en in 1990, c.q. het seizoen 1989/90; de subsidiedekking in relatie tot de totale exploitatielasten⁴

discipline	subsidie WVC (* f 1 mln.)		overige subsidies (* f 1 mln)		totale lasten (* f 1 mln)		subsidie dekking (in %)		subsidie per bezoek (* f 1)	
	1989	1990	1989	1990	1989	1990	1989	1990	1989	1990
	Muziek	70,0	69,9	22,9	24,4	121,0	122,3	76,8	77,2	59
Opera/operette	55,7	58,7	0,8	2,1	65,5	74,4	86,4	81,6	202	163
Ballet & dans*	32,6	33,1	11,9	12,8	53,3	55,1	83,3	83,2	79	80
Toneel	35,7	34,4	21,8	21,2	62,0	61,9	92,8	89,9	112	97
Totaal	194,0	196,1	57,4	60,5	301,8	313,7	83,3	81,8	86	83

* Inclusief mime en poppentheater.

Bron: Ministerie van WVC.

Tabel 3 is gebaseerd op de informatie betreffende de financiële situatie van de gesubsidieerde gezelschappen die wordt verstrekt in bijlage IV. In de daarbij gevoegde toelichting (bijlage V) wordt tevens een nauwkeuriger, meer uitgesplitst beeld van het subsidiebedrag per bezoek gegeven. Op deze plaats wordt volstaan met de vermelding dat het subsidiebedragen per bezoeker voor opera/operette uitkomen op f 240,- (1989) en f 210,- (1990) indien wordt geabstraheerd van de bijdragen en het bezoek aan het Holland Festival.

Uit tabel 3 komt naar voren dat de totale exploitatielasten van de instellingen gemiddeld voor ruim 80% worden gedekt door subsidies; de bijdrage van de rijksoverheid daarin is ca. 77%. In de genoemde jaren varieert de subsidiedekking tussen de verschillende disciplines van (gemiddeld) 77% voor de muziek tot (gemiddeld) 91% voor het toneel.

⁴ De totalen der WVC-subsidies verschillen van die in tabel 2, omdat in tabel 3 niet zijn verwerkt: projectsubsidies, subsidies aan infrastructurele instellingen, wachtgelden en subsidies aan enkele instellingen waarover op het moment van samenstelling van deze tabel onvoldoende gegevens voorhanden waren.

Tabel 4 Publieksinkomsten en overige inkomsten van de structureel/meerjarig gesubsidieerde instellingen in 1989 en 1990 (* f 1 mln.)

discipline	publieksinkomsten		overige inkomsten	
	1989	1990	1989	1990
Muziek	20,4	20,6	5,3	8,2
Opera/operette	9,5	10,5	5,9	4,2
Ballet & dans	7,7	8,1	2,9	1,9
Toneel	5,6	6,3	1,7	1,3
Totaal	43,2	45,5	15,8	15,6

Bron: Ministerie van WVC.

Uit tabel 4 kan worden opgemaakt dat uit de publieksinkomsten ca. 15% van de totale lasten worden gedekt. De rest ($\pm$ 5%) wordt door overige inkomsten (vergoedingen voor radio- en t.v.-opnamen, sponsorgelden e.d.) gedekt.

Het totale aantal structureel of meerjarig gesubsidieerde gezelschappen bedroeg in deze jaren 79, nl. 10 orkesten (7 A-gezelschappen en 3 B-gezelschappen), 15 kamermuziekensembles (2 A-gezelschappen en 13 B-gezelschappen), 3 gezelschappen voor muziekdramatische kunst (2 A-gezelschappen en 1 B-gezelschap), 10 instellingen voor dans en ballet (2 A-gezelschappen, 7 B-gezelschappen en 1 danswerkplaats), 8 B-gezelschappen voor mime en poppentheater en 33 toneelinstellingen (6 A-gezelschappen, 15 B-gezelschappen, 9 toneelwerkplaatsen en 3 jeugdtheaterinstellingen).⁵

⁵ Onder A-gezelschappen worden de gezelschappen verstaan die "structurele subsidies" ontvangen, de B-gezelschappen zijn de gezelschappen die "meerjarige subsidies" ontvangen. De werkplaatsen en de instellingen voor jeugdtheater ontvangen "meerjarige subsidies". In de opsomming zijn niet opgenomen het Holland Festival en de instituten die meerjarige of structurele subsidies ontvangen.

3 EVALUATIE VAN HET PODIUMKUNSTENBELEID, DE KUNSTENPLANSYSTEMATIEK EN DE UITVOERING

3.1 Inleiding

De door de rijksoverheid gesubsidieerde podiumkunsten maken deel uit van het geheel aan podiumkunsten dat in Nederland wordt aangeboden. Het gesubsidieerde aanbod bedraagt ca. 12% van het totale podiumkunstenaanbod (inclusief de amateursector), met een bezoekersaandeel dat neerkomt op ongeveer 20% van het totale aantal bezoeken aan podiumkunsten. Waar wenselijk en mogelijk wordt aandacht geschonken aan (de wisselwerking met) het niet-gesubsidieerde aanbod.

Met betrekking tot de aanbodkant van het podiumkunstenbeleid zullen actualiteit en effectiviteit vooral getoetst worden in het licht van de kwaliteit, de pluriformiteit en de spreiding van de voorstellingen, alsmede het aantal uitvoeringen. Hierbij wordt tevens ingegaan op de achtergronden van en alternatieven voor overheidssubsidiëring.

De werkgroep heeft de actualiteit van de bestaande omvang van het aanbod mede beoordeeld op basis van een vergelijking met de situatie in de omliggende landen.

Wat betreft de "afname" worden actualiteit en effectiviteit getoetst in het licht van aantallen bezoeken en de achtergrondkenmerken van de bezoekers. Het recentelijk verschenen rapport *Podiumkunsten & Publiek*⁶, dat verslag doet van een onderzoek naar omvang en samenstelling van het publiek van podiumkunsten, is hierbij betrokken.

Apart wordt aandacht besteed aan de indirecte effecten, het proces van beleidsvoorbereiding (de kunstenplansystematiek) en de uitvoering (in het bijzonder de subsidiegrondslag).

---

⁶ *Podiumkunsten & Publiek. Een empirisch-theoretisch onderzoek naar omvang en samenstelling van het publiek van de podiumkunsten*, Rijswijk, november 1990.

3.2 De actualiteit en de effectiviteit van het podiumkunstenbeleid

3.2.1 Achtergronden en probleemstelling

De in par. 2.1 gememoreerde doelstellingen welke ten grondslag liggen aan het podiumkunstenbeleid zijn zo geformuleerd dat een voortdurende taak van de rijksoverheid wordt verondersteld bij de instandhouding van een (hoogwaardig) aanbod aan podiumkunsten resp. ten aanzien van de verbreding en verdieping van de belangstelling van het publiek daarvoor. Tezelfdertijd geldt te onzent nog altijd de stelregel dat de overheid zich van een inhoudelijke beoordeling van kunstexpressies dient te onthouden. De vraag welk aanbod in aanmerking komt voor overheidssteun wordt dan ook "in overwegende mate" overgelaten aan het oordeel van *professionals*.⁷

De aan de overheid in dezen toegedachte verantwoordelijkheid zegt uiteraard nog niets over de aard van de overheidsbemoeyenis en evenmin iets over de omvang van de door de overheid te geven ondersteuning.

Als het gaat om de rijksoverheid vindt de ondersteuning voornamelijk plaats door middel van subsidiëring van de "produktie" van podiumkunsten (subsidiëring van de gezelschappen, "werkplaatsen" e.d.); de verantwoordelijkheid van de gemeenten betreft in het bijzonder de accommodaties. Via hun accommodatiebeleid subsidiëren de gemeenten het podiumkunstenbestel jaarlijks voor een totaal bedrag van ca. f 250 mln. Deze bijdrage komt uiteraard niet alleen ten goede aan de door de rijksoverheid gesubsidieerde instellingen, maar ook aan andere uitvoerenden.

De doelstellingen van de van rijkswege verstrekte subsidies vallen samen met die van het podiumkunstenbeleid als zodanig.

De omvang van de overheidszorg voor cultuur, waaronder begrepen de podiumkunsten, is vooral toegenomen na de Tweede Wereldoorlog: "... sinds het eind van de jaren vijftig (deed) zich een forse uitbreiding voor van een nationale cultuurzorg voor film, letteren, podiumkunsten en buitenschoolse vorming. Dit laatste viel samen met de opbouwfase van de verzorgingsstaat, die op velerlei terrein van het maatschappelijk leven een

---

⁷ Een en ander laat onverlet dat *du moment* op grond van een advies van deskundige derden ervoor wordt gekozen een bepaalde kunstuiting al dan niet te steunen, de overheid indirect toch een waardeoordeel uitspreekt.

uitbreiding van de (financiële) overheidsbemoeying liet zien."⁸ Voor de Tweede Wereldoorlog werden alleen, althans door het Rijk, de orkesten en incidenteel het muziektheater financieel gesteund; voor het eerst onder het kabinet-Cort van der Linden. Voor zover lagere overheden in die tijd de podiumkunsten financieel steunden, kwam die steun feitelijk alleen van de gemeenten, in het bijzonder de grote steden. Afgezien van de instandhouding van de schouwburgen, had deze financiële bemoeying vooral betrekking op muziek en muziektheater; alleen Amsterdam en Den Haag subsidieerden toneelgezelschappen, terwijl Groningen en Rotterdam iets deden voor "volksvoorstellingen".⁹

Voor de overheidsbemoeying zijn in de loop van de tijd verschillende motieven naar voren gebracht, zoals de wens om culturele waarden in stand te houden en het op een hoger cultureel peil brengen de bevolking (het bevorderen van cultuurspreiding, volksontwikkeling); in Nederland zijn subsidies ten behoeve van de kunst jarenlang verdedigd met het argument dat het wenselijk is de cultuurparticipatie door minder draagkrachtigen te doen toenemen. Op dit ogenblik is in alle moderne westerse democratische staten in meer of mindere mate sprake van cultuurzorg van overheidswege. De wijze waarop die zorg wordt vormgegeven kan uiteenlopen van een zeer directe (financiële) bemoeying tot meer indirecte ondersteuning, b.v. via fiscale faciliteiten. Vanuit economisch perspectief is de financiële bemoeying van de overheid met de cultuur gelegitimeerd op grond met name van positieve externe effecten en *merit*-overwegingen.¹⁰

Het huidige overheidsbeleid ten aanzien van de podiumkunsten wordt gekwalificeerd als "aanbodbeleid". Door middel van producentensubsidies, veelal gebaseerd op een begroot exploitatietekort, wordt gestreefd naar een kwalitatief hoogwaardig aanbod, waarbij als randvoorwaarden gelden: (1) pluriformiteit en spreiding van het aanbod en (2) voldoende afname.

belangrijk

⁸ W.P. Knulst, "Zorg om de cultuur, de toenadering van media en cultuurpolitiek", in: I. van den Berg & S. de Sitter (red.), *Kunst en overheid: Beleid en praktijk*, Amsterdam, 1990, blz. 175.

⁹ Zie voor de gegevens over de vooroorlogse situatie E. Boekman, *Overheid en kunst in Nederland*, Amsterdam, 1989 (ongewijzigde reprint van de oorspronkelijk uitgave van 1939).

¹⁰ Zie b.v. J.R. Abbing, *Economie en cultuur. De subsidieproblematiek in de economische theorie, alsmede aanzetten tot een economie van de kunsten*, 's-Gravenhage, 1978; zie ook van dezelfde schr.: *Een economie van de kunsten. Beschouwingen over kunst en kunstbeleid*, Groningen, 1989.

De vraag laat zich stellen of het functioneren van het podiumkunstenbestel anno 1992 nog een actief overheidsbeleid vergt, c.q. of de huidige subsidiemethodiek de meest geëigende is uit oogpunt van effectiviteit. Meer in het bijzonder laten zich - met het oog op de beoordeling van de actualiteit en effectiviteit - de volgende deelvragen stellen:

- 1 Hoe staat het met de kwantiteit en de kwaliteit van het aanbod van de gesubsidieerde podiumkunsten? Hoe heeft de vraag zich ontwikkeld in relatie tot het aanbod? Hierop wordt ingegaan in par. 3.2.2.
- 2 Zijn de aan het beleid verbonden randvoorwaarden met betrekking tot pluriformiteit en spreiding van het aanbod nog actueel resp. worden die in voldoende mate in acht genomen? Deze vraag komt aan de orde in par. 3.2.3.
- 3 Hoe zou het aanbod zich in kwantiteit en in kwalitatief opzicht ontwikkelen zonder of met geringere resp. anders gerichte subsidies? Zie hieromtrent par. 3.2.4 en 3.2.5

In par. 3.2.6 ten behoeve van de beoordeling van de actualiteit van het aanbod enige gegevens verstrekt over de situatie in het buitenland. in par. 3.2.7 worden de conclusies samengevat.

3.2.2 Kwantitatieve en kwalitatieve aspecten van het aanbod van en de vraag naar podiumkunstvoorzieningen

Kwantitatieve aspecten

Ten aanzien van de aantallen uitvoeringen en bezoeken van de gesubsidieerde podiumkunsten geeft tabel 5 een recent overzicht. Dit overzicht heeft betrekking op de seizoenen 1988-1989 en 1989-1990; het is exclusief de uitvoeringen zonder geregistreerd bezoek.

Tabel 5 Aantallen uitvoeringen en bezoeken gesubsidieerde podiumkunsten in de seizoenen 1988-1989 en 1989-1990

discipline	aantal uitvoeringen		aantal bezoeken		bezoek per uitvoering	
	1988/89	1989/90	1988/89	1989/90	1988/89	1989/90
muziek (concert)	1.574	1.551	1.435.605	1.435.034	912	926
opera/operette	291	292	220.998	241.860	759	828
ballet & dans	1.089	1.082	337.391	340.143	310	314
mime	361	370	26.800	20.706	74	56
toneel	2.586	2.767	395.362	518.602	153	187
jeugdtheater	241	229	36.612	32.837	152	143
begeleidingsbeurten*	228	212	239.826	243.758		
totaal	5.914	6.079	2.212.942	2.345.425	374	386

* Dit is een correctie i.v.m. dubbeltellingen; het gaat om begeleidingsbeurten van het Nederlands Ballet Orkest en het Nederlands Philharmonisch Orkest.

Bron: Ministerie van WVC (in belangrijke mate gebaseerd op CBS-statistieken).

In 1988/89 kwam het totale aantal uitvoeringen met geregistreerd bezoek in Nederland van de gesubsidieerde instellingen op 5.914, d.i. ^{11,7}₂ van het door het CBS geregistreerde totale aantal uitvoeringen (50.498). In het totale aantal uitvoeringen zijn ook begrepen de uitvoeringen die worden verzorgd door amateurs en buitenlandse gezelschappen; naar discipline onderscheiden worden onder meer meegerekend popconcerten (6%), cabaretvoorstellingen (6%) en filmvoorstellingen (7%). Het totale aantal bezoeken aan gesubsidieerde podiumkunsten bedroeg in dit seizoen ca. 20% van het door het CBS getelde totale aantal bezoeken (ca. 12,5 mln.).¹¹

De in tabel 5 gepresenteerde gegevens geven twee momentopnamen die betrekking hebben op de laatste seizoenen waarover gegevens bekend zijn. In

¹¹ De CBS-registratie geeft overigens geen volledig beeld (zie de samenvatting en conclusie van het rapport *Podiumkunsten & Publiek*).

tabel 6 wordt op basis van CBS-gegevens een overzicht gegeven van de ontwikkeling in de tijd. De gepresenteerde gegevens hebben betrekking op de periode 1975/76 tot en met 1989/90. Het overzicht is exclusief overige activiteiten, radio- en t.v.-opnamen e.d. Het overzicht is niet gecorrigeerd voor dubbeltellingen voortvloeiend uit begeleidingsbeurten. Voor ballet en dans zijn alleen de uitvoeringen van de grote gezelschappen meegerekend.

Tabel 6 Aantallen uitvoeringen en bezoeken gesubsidieerde podiumkunsten in de seizoenen 1975/76, 1980/81, 1985/86, 1988/89, 1989/90

discipline/jaar	aantal uitvoeringen	aantal bezoeken		
		totaal	per uitv.	per 1.000 inw.
muziek (concert)				
1975-1976	1.684	1.335.000	788	97
1980-1981	1.851	1.277.100	690	90
1985-1986	1.486	1.185.300	796	82
1988-1989	1.574	1.435.600	912	97
1989-1990*	1.551	1.436.034	926	96
opera/operette				
1975-1976	499	303.800	609	22
1980-1981	423	272.300	644	19
1985-1986	342	196.600	575	14
1988-1989	291	221.000	759	15
1989-1990	292	241.860	828	16
ballet & dans				
1975-1976	498	258.200	518	19
1980-1981	701	303.300	433	21
1985-1986	452	247.100	547	17
1988-1989	448	290.200	648	20
1989-1990**	384	263.266	686	18
mime				
1975-1976	629	104.300	166	8
1980-1981	687	92.200	104	6
1985-1986	444	43.200	97	3
1988-1989***	361	26.800	74	2
1989-1990****	370	20.706	56	1
toneel/jeugdtheater				
1975-1976	4.152	975.700	235	71
1980-1981	5.004	975.700	195	67
1985-1986	3.972	579.800	146	40
1988-1989	2.827	432.000	153	29
1989-1990*****	2.996	551.439	184	37

* Exclusief 76 uitvoeringen met een onbekend aantal bezoekers, inclusief 1 uitvoering met 30.000 bezoekers in Amsterdam. ** Exclusief 3 uitvoeringen met een onbekend aantal bezoekers. *** Exclusief 84 voorstellingen van één gezelschap met gemiddeld 1.000 bezoekers. **** Exclusief 108 uitvoeringen met een onbekend aantal bezoekers. ***** Exclusief 41 uitvoeringen met een onbekend aantal bezoekers.

Bronnen: CBS, *Podiumkunsten 1989*, Voorburg/Heerlen, 1991, blz. 31 resp. de CBS-statistieken "concert, opera en operette", "ballet en dans", "mime" en "toneel" 1989/90.; n.b. voor de seizoenen 1985/86, 1988/89 en 1989/90 zijn alleen de structureel/meerjarig gesubsidieerde gezelschappen opgenomen.

Uit tabel 6 kan worden afgeleid dat in de afgelopen vijftien jaar het concert en ballet en dans onverminderd populair zijn gebleven. Het concertbezoek daalt tussen 1975/76 en 1985/86, maar laat daarna weer een stijgende tendens zien. Het bezoek aan ballet- en dansvoorstellingen is betrekkelijk stabiel en schommelt rond de 280.000. Het aantal bezoeken per 1.000 inwoners is bij deze disciplines in respectievelijk 1975/76 en 1989/90 ongeveer gelijk. Bij de opera en operette daalt het aantal uitvoeringen en het aantal bezoeken tussen 1975/76 en 1985/86 (onafhankelijk van de registratiewijze van het CBS), daarna is er weer sprake van een stijging van het aantal bezoeken. Bij toneel en mime is sprake van gestaag dalende aantallen uitvoeringen en bezoeken, waarbij moet worden aangetekend dat het aantal bezoeken bij toneelvoorstellingen in het seizoen 1989/90 ten opzichte van het daaraan voorafgaande seizoen weer iets in opwaartse zin is omgebogen. Het bezoek aan mimevoorstellingen daalde 8 op de 1.000 inwoners in 1975/76 tot 1 op de 1.000 in 1989/90 en het toneelbezoek daalde van 71 op de 1.000 inwoners in 1975/76 tot 35 op de 1.000 in 1989/90. Er zij overigens op gewezen dat de daling van het aanbod van het gesubsidieerde toneel in de afgelopen tien jaar geen verband kan houden met de omvang van de subsidiëring, omdat die in de betrokken periode op hetzelfde niveau is gebleven.

Gerekend vanaf 1970 is het beeld wat uit tabel 6 naar voren komt ongeveer hetzelfde; de iets langere termijn laat een toename van het aantal bezoeken aan het muziektheater zien, de terugval bij het toneel komt des te sterker naar voren (van ruim 1,4 mln. bezoeken in 1970, d.w.z. 110 per 1.000 inwoners, tot 0,5 mln. bezoeken in 1990).¹² Ten opzichte van de jaren vijftig en zestig is bij alle disciplines sprake van achteruitgang. Over de oorzaken van deze terugval is reeds uitvoerig geschreven; onder meer wordt gewezen op de opkomst en verbreiding van de audio/visuele media, de verbreiding van de vrijetijds-activiteiten en wijzigingen in het toneelrepertoire. Ook wordt als oorzaak wel genoemd de wijze van subsidiëren, omdat die voornamelijk gericht is op het aanbod.

Een andere vraag is hoe het staat met de belangstelling voor de gesubsidieerde podiumkunsten in vergelijking met die voor het niet-gesubsidieerde

---

¹² Zie *Podiumkunsten & Publiek*, blz. 27.

aanbod. Het beschikbare statistische materiaal geeft aan dat de aantallen uitvoeringen van en bezoeken aan gesubsidieerde podiumkunsten achterblijft bij de algemene ontwikkeling, waaruit mag worden geconcludeerd dat de positie van de gesubsidieerde instellingen ten opzichte van de niet-gesubsidieerde instellingen is verslechterd. Een en ander wordt geadstrueerd in tabel 7, waarin het beeld van de ontwikkeling van het totale aantal voorstellingen en het bezoek daaraan is geschetst op basis van de CBS-enquête "Uitgaan".

Tabel 7 Ontwikkeling aantallen uitvoeringen en bezoeken podiumkunsten 1980-1989 (aantal bezoeken * 1.000)¹³

	1980/81	1984/85	1985/86	1986/87	1987/88	1988/89
<u>"Uitgaan"</u>						
Uitvoeringen	34.000	38.345	41.200	39.130	37.937	38.313
Bezoeken	9.934	9.668	9.696	10.500	10.611	11.100
<u>Gesubsidieerde podiumkunsten</u>						
Uitvoeringen	8.666	9.823	6.696	5.933	5.258	5.501
Bezoeken	2.921	2.755	2.252	2.362	2.207	2.406
<u>"Uitgaan" 1985/86 = 100</u>						
Uitvoeringen	82	93	100	95	92	93
Bezoeken	102	100	100	108	109	114
<u>Gesubsidieerde podiumkunsten 1985/86 = 100</u>						
Uitvoeringen	129	147	100	89	79	82
Bezoeken	130	122	100	105	98	107

Bron: CBS, *Podiumkunsten 1989*, Voorburg/Heerlen, 1991, blzz. 19 en 31.

¹³ In dit overzicht is ervoor gekozen om 1985/86 als basisperiode te nemen, omdat vanaf dat moment voor het gesubsidieerde aanbod de gegevens alleen betrekking hebben op de structureel/meerjarig gesubsidieerde gezelschappen; een vergelijking op dit punt met de voorafgaande seizoenen 1980/81 en 1984/85 is dan ook niet goed mogelijk.

Het onderzoek "Uitgaan" vindt ieder seizoen plaats onder bepaalde typen uitvoeringszalen met minimaal tien voorstellingen per seizoen. Een deel van het podiumkunstenaanbod wordt via dit onderzoek niet waargenomen.

In de periode 1986-1989 daalde het aantal door het CBS geregistreerde voorstellingen van de structureel of meerjarig gesubsidieerde gezelschappen van bijna 6.700 tot 5.500 (-18%); het aantal bezoeken aan deze voorstellingen steeg in die periode van 2,2 mln. tot 2,4 mln. (+9%). Het totale aantal voorstellingen, geregistreerd via "Uitgaan", daalde in dit tijdvak van 41.200 naar 38.300 (-7%); het totale aantal bezoeken steeg van 9,7 mln. tot 11,1 mln. (+14%).

Sociale spreiding van de afname

De tabellen 5 en 6 verschaffen informatie te behoeve van de beoordeling van de actualiteit en effectiviteit van de inspanningen in het kader van het zorgdragen voor voldoende afname en voor een verbreding en verdieping van de publieke belangstelling. Vanuit de invalshoek der sociale spreiding is een apart aandachtspunt de samenstelling van de bezoekerspopulatie. Uit het rapport *Podiumkunsten & Publiek* komt naar voren dat 57% van de Nederlandse bevolking incidenteel of regelmatig een podiumkunst-uitvoering (in de meest algemene zin des woords) bezoekt, waarvan 2/3 deel behoort tot de regelmatige bezoekers. Dit percentage is hoger dan het percentage podiumbezoekers waarop het periodiek gehouden Leefsituatieonderzoek uitkomt. Uit dit onderzoek komt naar voren dat door de jaren heen $\pm$ 33% van de bevolking "soms" of "vaak" een bezoek brengt aan een concert of een toneel-, ballet-, opera- of cabaretvoorstelling. Uit veel onderzoek kan worden opgemaakt dat onder de podiumbezoekers sprake is van een oververtegenwoordiging van degenen die behoren tot de hogere statusgroepen (mensen met een hogere opleiding of een hogere (culturele) beroepsstatus). De achteruitgang in het aantal bezoeken sedert de jaren vijftig/zestig is vooral ten koste gegaan van de vertegenwoordiging van degenen die behoren tot de lagere statusgroepen.¹⁴

Ofschoon een "hogere status" in de aangegeven zin niet noodzakelijkerwijs behoeft samen te gaan met een hoger inkomen, laten de bevindingen van de onderzoeksactiviteiten van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) op het gebied van de verdelingseffecten van gebonden inkomensoverdrachten

---

¹⁴ Het zijn ook juist deze groepen die relatief veel hebben geïnvesteerd in de elektronische visuele media (zie: W. Knulst, *Van vaudeville tot video*, Rijswijk, juni 1989).

zien dat de hogere inkomensgroepen meer profijt hebben van de overheids-subsidies dan de lagere inkomensgroepen. Voor drie jaren, 1977, 1983 en 1987, is - op basis van CBS-materiaal en eigen onderzoek naar het voorzieningengebruik - berekend welk percentuele aandeel van de subsidie-uitgaven ten goede komt aan de naar 10%-groepen secundair inkomen ingedeelde huishoudens. Voor de podiumkunsten worden de uitkomsten gepresenteerd in tabel 8.

Tabel 8 Overheidsuitgaven voor podiumkunsten naar inkomensklasse in 1977, 1983 en 1987

jaar	10%-groepen secundair inkomen										totaal
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1977	7	5	6	7	7	9	8	11	15	25	100
1983	7	5	5	5	6	9	9	11	15	27	99
1987	7	4	7	5	6	8	8	11	16	27	99

Bronnen: SCP, *Profijt van de overheid in 1977*, 's-Gravenhage, 1981; Id., *Profijt van de overheid in 1983*, Rijswijk/Alphen aan den Rijn, 1989; Id., *Memorandum kwartaire sector 1989-1993*, Rijswijk/Alphen aan den Rijn, 1989.

Bij het lezen van tabel 8 moet ermee rekening worden gehouden dat onder de toegerekende overheidsuitgaven niet alleen de subsidie-uitgaven van de rijksoverheid vallen, maar ook die van de lagere overheden. In de in beschouwing genomen periode vertoont de verdeling een stabiel beeld. 40% à 43% van de uitgaven komen ten goede aan huishoudens die behoren tot de twee hoogste 10%-groepen; 11% à 12% aan huishoudens, behorende tot de twee laagste 10%-groepen. De verschillen tussen de groepen kunnen niet alleen worden verklaard uit de omstandigheid dat de gemiddelde omvang van de huishoudens in de lagere groepen kleiner is dan die in de hogere groepen, maar ook - en vooral - uit verschillen in de bezoekfrequentie.

Samenvattend kan worden gesteld dat de cultuurparticipatie, voor zover deze tot uiting komt in bezoek aan (gesubsidieerde) podiumvoorstellingen, op langere termijn beschouwd is afgenomen, dat bij enkele disciplines in de afgelopen tien jaar het aantal bezoeken stabiel is gebleven en bij andere de teruggang zich verder heeft voortgezet, dat de bezoekers vooral

behoren tot de hogere statusgroepen en dat de hogere inkomensgroepen onevenredig veel profijt hebben van de overheidssubsidies ten behoeve van de podiumkunsten.

Het kwalitatieve aspect

Het kwalitatieve aspect van het aanbod laat zich moeilijker beoordelen. De werkgroep acht zich niet bevoegd hierover een inhoudelijk oordeel te vellen.

De kwaliteitsbewaking is voornamelijk in handen van de Raad voor de Kunst. Deze adviseert de minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur over de kunsten en het kunstbeleid (waaronder het vierjaarlijkse kunstenplan). De voorzitter en leden van deze raad worden door de Kroon benoemd. Voor benoeming komen in aanmerking: "... personen, van wie mede op grond van hun werkzaamheden op het gebied van de kunst of aanverwante terreinen van de cultuur of hun betrokkenheid daarbij, dan wel uit andere hoofde voor de advisering over de kunsten en het kunstbeleid een goede inbreng kan worden verwacht." (art. 7, 2e lid Wet op de Raad voor de Kunst, Stb. 1977, 364). De raad bestaat uit een kernraad en vijf afdelingen, waaronder een afdeling Theater en twee subafdelingen resp. voor Dans en voor Muziek. Aan de voordracht van de minister gaat een voordracht vooraf van een benoemingscommissie. Van de leden van deze commissie worden er maximaal vijf benoemd op voordracht van organisaties met een landelijk werkgebied (zoals de Federatie van Kunstenaarsverenigingen, het IPO, de VNG en de Kunstenbond FNV). Het "eerstelijns" advieswerk wordt gedaan in commissies; daarin hebben hoofdzakelijk niet-raadsleden zitting.

Het systeem van kunstbeoordeling, zoals dat in Nederland in het kader van de besluitvorming over subsidieverlening gestalte heeft gekregen, lijkt tamelijk uniek te zijn in de wereld en is vanuit administratief oogpunt gericht op een zorgvuldige procedure. In tegenstelling tot de situatie in b.v. Duitsland en Frankrijk is de subsidiëring van podiumkunstinstanties in Nederland een veel minder direct onderwerp van politiek handelen. Ook te onzent beslist de politiek weliswaar over het al of niet verstrekken van financiële ondersteuning, doch door de inschakeling van een instelling als de Raad voor de Kunst geschiedt dit met meer afstandelijkheid ten opzichte van de direct betrokkenen. Behalve in het Verenigd Koninkrijk, waar de zgn. *Arts Councils* subsidiebeslissingen koppelen aan kwaliteits-

oordelen, is vrijwel nergens sprake van een soortgelijke beoordelings- en besluitvormingsprocedure.

Het feit dat in Nederland deskundigen uit de kunstwereld de inhoud en dynamiek van het beleid zo sterk beïnvloeden wordt wel als oorzaak aangemerkt van de relatief grote variëteit en kwaliteit van het podiumkunstleven. Binnen de Nederlandse context is de invloed van deskundigen, functionerend in raads- of commissieverband, op de besluitvorming over subsidieverlening overigens niet uniek (vgl. de besluitvorming over subsidiëring van wetenschappelijk onderzoek).

Wel moet erop worden gewezen dat de adviezen van de raad niet altijd onomstreden zijn. Afgezien daarvan bestaat, aangezien in de raad, resp. in de werkgroepen en commissies, uit hoofde van hun deskundigheid ook "direct betrokkenen" zitting hebben, te allen tijde het risico van belangenverstremming. Ruim de helft van degenen die bij het raadswerk zijn betrokken zijn direct of indirect belanghebbend.¹⁵ Vanuit het oogpunt van geografische spreiding van het podiumkunstaanbod zou ook nadelig kunnen uitwerken de omstandigheid dat iets meer dan 70% van de leden van de raad en zijn werkgroepen afkomstig is uit de Randstad.

Over de rol van de raad in de kunstenplansystematiek wordt ingegaan in par. 3.4.

Meer inhoudelijk kan indicatief voor de kwaliteit van het aanbod worden beschouwd de frequentie waarmee Nederlandse gezelschappen worden uitgenodigd voor een uitvoering in het buitenland en het aantal aldaar getrokken bezoekers. Hierbij moet worden aangetekend dat bepaalde disciplines zich meer voor een optreden buitenlands lenen dan andere. Tabel 9 geeft een indruk van het optreden van Nederlandse gezelschappen in het buitenland in de seizoenen 1988/89 en 1989/90. In totaal traden in beide seizoenen 45 gezelschappen in het buitenland op, gespreid over alle disciplines. De aantallen uitvoeringen en bezoeken wekken op zijn minst de indruk dat er in het buitenland belangstelling bestaat voor deze Nederlandse cultuurprodukten.

---

¹⁵ Onder direct belanghebbenden worden verstaan personen die betrokken zijn bij een instelling waarover het college, waarvan zij deel uitmaken, adviseert of beslist. In deze categorie valt 20%. Onder indirect belanghebbenden worden verstaan personen die afhankelijk zijn van overheidssubsidiëring, maar geen lid zijn van het college dat adviserende of beslissende bevoegdheid heeft over de hun rakende subsidiëring. In deze categorie valt 34%.

Tabel 9 Aantallen uitvoeringen (met bekend aantal bezoeken) en bezoeken van gesubsidieerde instellingen in het buitenland

discipline	aantal uitvoeringen		aantal bezoeken		aantal bezoeken per uitvoering	
	1988/89	1989/90	1988/89	1989/90	1988/89	1989/90
muziek	160	142	242.519	185.408	1.515	1.306
opera/operette	10	17	7.563	12.320	756	725
ballet/dans	72	87	47.766	90.570	770	1.041
mime	60	30	6.500	3.927	108	131
toneel	182	162	66.107	45.059	363	278
totaal	484	438	370.455	337.284	765	770

Bron: Ministerie van WVC (gebaseerd op CBS-statistieken).

3.2.3 Pluriformiteit en spreiding van het aanbod

Bij het gesubsidieerde aanbod van podiumkunsten dient een zekere pluriformiteit en spreiding in acht te worden genomen. Onder verwijzing naar de eerder vermelde aantallen gezelschappen en uitvoeringen per discipline meent de werkgroep dat de randvoorwaarde met betrekking tot de pluriformiteit in redelijke mate in acht wordt genomen.

Wat betreft de (geografische) spreiding van het aanbod valt het volgende op te merken. Onmiskenbaar is dat verreweg het merendeel der gezelschappen zijn standplaats heeft in de Randstad (in het bijzonder Amsterdam, Rotterdam en Den Haag). In de noordelijke, oostelijke en zuidelijke provincies zijn - betrekkelijk evenwichtig verdeeld - 4 symfonieorkesten gevestigd en 5 toneelgezelschappen, in Enschede heeft daarenboven nog een instelling voor muziektheater haar standplaats. De rest van de gesubsidieerde gezelschappen, d.i. ca. 90%, bevindt zich in de Randstad. Een en ander manifesteert zich ook in de verdeling der subsidiegelden. De verdeling voor 1992, exclusief het algemene aandeel ad f 12,7 mln., is weergegeven in tabel 10.

Tabel 10 Verdeling van de subsidiegelden in 1992 over Amsterdam, Den Haag, Rotterdam en de provincies

stad resp. provincie	totaal (* f 1 mln.)	per inwoner (* f 1,-)
Amsterdam	124,3	176,9
Den Haag	16,8	37,8
Rotterdam	9,6	16,4
Noord- en Zuid-Holland*, Utrecht en Zeeland	4,5	1,4
Groningen, Friesland, Drenthe en Flevoland	18,0	9,9
Gelderland en Overijssel	34,1	12,0
Noord-Brabant en Limburg	18,6	5,6

* Exclusief Amsterdam, Den Haag en Rotterdam.

Deze verdeling is maar gedeeltelijk het gevolg van bewust overheidshandelen. Zij vloeit voort uit een historische ontwikkeling en vormt grotendeels een afspiegeling van de financiële inspanningen in betrokken landsdelen vóór de centralisatie van de podiumkunstsubsidiëring. Vandaar ook dat tussen de verschillende provincies grote verschillen bestaan. Daar waar voor de centralisatie-operatie een gesubsidieerd podiumkunstenbestel tot verhoudingsgewijs grotere ontwikkeling was gekomen, mede dank zij steun van lokale overheden (afgezien van de randstedelijke provincies, vooral in Groningen en Overijssel), komen nu meer subsidiegelden terecht dan in regio's waar daarvan in mindere mate sprake was (de zuidelijke provincies).

Een concentratie van podiumkunstvoorzieningen, zoals deze zich voordoet in de Randstad, is - in internationaal perspectief gezien - een algemeen waarneembaar en betrekkelijk autonoom verschijnsel. De hoofdstedelijke agglomeraties in de ons omliggende landen, maar ook b.v. Moskou, Praag en Boedapest gelden in eigen land, en vaak ook daarbuiten, als belangrijke centra, waar een onevenredig groot deel van de culturele activiteiten van de betrokken landen plaatsvindt.

Naast de standplaats van de gesubsidieerde instellingen speelt uiteraard

een rol de mate waarin de instellingen daarbuiten uitvoeringen verzorgen (de spreiding der voorstellingen). Een indruk hiervan geeft het overzicht in tabel 11, waarin wordt aangegeven in welke mate gezelschappen binnen en buiten de Randstad optreden. (Zie voor nadere gegevens bijlage VI.)

Tabel 11 Spreidingsgegevens: aantallen uitvoeringen (u) en bezoeken (b) van de gesubsidieerde instellingen in de seizoenen 1986/87 t/m 1990/91 in en buiten de Randstad (in % van de totale aantallen uitvoeringen en bezoeken in Nederland)

lokatie/seizoen	1986/87		1987/88		1988/89		1989/90		1990/91	
	u	b	u	b	u	b	u	b	u	b
<u>randstedelijke gezelschappen</u>										
in de Randstad	66	74	61	75	56	75	57	72	67	80
buiten de Randstad	34	26	39	25	44	25	43	28	33	20
<u>niet-randstedelijke gezelschappen</u>										
in de Randstad	9	10	9	8	10	10	12	15	13	15
buiten de Randstad	91	90	91	92	90	90	88	85	87	85

Bron: Ministerie van WVC.

Uit dit overzicht blijkt dat de randstedelijke instellingen tussen 1986/87 en 1989/90 in toenemende mate buiten de Randstad zijn gaan spelen. In het seizoen 1989/90 vond 43% van hun Nederlandse uitvoeringen buiten de Randstad plaats, hetgeen een stijging inhoudt van 9 procentpunten ten opzichte van het seizoen 1986/87. In 1990/91 daalde dit aandeel tot 33%. Omgekeerd is een gestage stijging te constateren in het optreden van niet-randstedelijke gezelschappen in de Randstad. Voorts komt naar voren dat de ontwikkeling van de belangstelling voor het randstadaanbod buiten de Randstad geen gelijke heeft gehouden met de stijging van dit aanbod, terwijl de randstedelijke belangstelling voor het regionale aanbod wel gelijke tred houdt met de uitbreiding van dit aanbod.

Op grond van deze gegevens kan de conclusie worden getrokken dat de spreiding van het gesubsidieerde aanbod in het algemeen ruim voldoende is in relatie tot de publieke belangstelling.

Het spelen in andere plaatsen dan de standplaats gaat altijd gepaard met

extra kosten. Voor randstedelijke gezelschappen leidt een uitvoering buiten de Randstad verhoudingsgewijs veelal tot inkomstenderving, omdat de accommodaties buiten de Randstad meestal kleiner zijn en de toegangsprijzen lager. Verdere spreiding zou hoe dan ook nog meer kosten met zich mee brengen, terwijl een toename van de publieke belangstelling niet waarschijnlijk is. Het feit dat de toegangsprijzen buiten de Randstad lager zijn, is op zichzelf merkwaardig en verdient nader onderzoek.

Wat betreft de verdeling der subsidiegelden is de situatie zo dat de uitgaven hoofdzakelijk ten goede komen aan die plaatsen die in het kabinetsstandpunt inzake de Vierde nota over de ruimtelijke ordening zijn aangewezen als stedelijk knooppunt.¹⁶ Voor zover buiten de Randstad een evenwichtiger spreiding van podiumkunstvoorzieningen gewenst wordt geacht, zou meer aandacht kunnen worden gegeven aan de in de zuidelijke provincies aangewezen stedelijke knooppunten.

3.2.4 De actualiteit van de overheidsbemoediging

Gegeven de bestaande omvang en hoedanigheid van het gesubsidieerde podiumkunstenaanbod en de publieke belangstelling daarvoor komt de kwestie aan de orde of - en in welke mate resp. op welke wijze - voor de instandhouding en verdere ontwikkeling daarvan financiële overheidssteun onontbeerlijk is.

Om dit te kunnen beoordelen is een vergelijking wenselijk tussen de verwachte ontwikkeling met en zonder subsidiëring. Binnen het bestek van dit onderzoek is het niet goed mogelijk een veelomvattende vergelijkende analyse uit te voeren. Wel zijn enige indicaties te geven over mogelijke ontwikkelingen zonder subsidiëring.

Uit het beschrijvende gedeelte kan worden opgemaakt dat de rijksoverheid op dit ogenblik gemiddeld voor 63% bijdraagt aan de exploitatielasten van de gesubsidieerde instellingen en de andere subsidiënten voor 19%. Als deze inkomsten zouden wegvallen kunnen de betrokken instellingen alleen voortbestaan door - al dan niet in combinatie - alternatieve financieringsbronnen aan te boren of efficiency-maatregelen te treffen. Uitgaande van de bestaande situatie zouden de structureel/meerjarig gesubsidieerde

---

¹⁶ Tweede Kamer, vergaderjaar 1990-1991, 21.879, nrs. 5-6, blz. 163. Stedelijke knooppunten zijn steden die op grond van bepaalde overwegingen de voorkeur krijgen bij de inzet van publieke middelen voor hoogwaardige voorzieningen.

instellingen hun eigen inkomsten moeten verhogen van ca. f 60 mln. tot ca. f 320 mln. (zie tabel 3).

Mogelijkheden voor alternatieve, aanvullende financiering zijn: hogere toegangsprijzen, meer sponsoring, een grotere afzet en meer afzet van produkties via moderne audio/visuele media.

Hogere toegangsprijzen

Voor zover daarnaar onderzoek is gedaan, komt daaruit het beeld naar voren dat hogere toegangsprijzen op korte termijn in beperkte mate zullen leiden tot meer eigen inkomsten. De korte-termijnprijselasticiteit voor toneelbezoek wordt geschat op ca. 0,5 en die voor concertbezoek ca. 0,6. Op langere termijn zou een prijsverhoging weinig soelaas ~~te~~ bieden (de schatting van de lange-termijnelasticiteit voor toneelbezoek komt uit op 1,5 en die voor concertbezoek op 1,4).¹⁷

De werkgroep betwijfelt of deze schattingen nog voldoende actueel zijn. Zij is voorts van mening dat de waarde van deze cijfers relativering behoeft, gezien de omstandigheid dat de podiumkunstinstanties geen homogeen produkt produceren. Ook uit de ervaringen van de afgelopen jaren komt naar voren dat er op dit vlak wel mogelijkheden zijn. In het in 1985 uitgebrachte rapport van de werkgroep "Privatiseringsonderzoek podiumkunsten en rijksmusea" werd berekend dat toendertijd (d.i. het seizoen 1983/84) de toegangsprijzen voor de podiumkunsten zich bewogen tussen de f 10,- tot f 40,-. Mede op basis van een beperkte prijsvergelijking met het buitenland, waaruit naar voren kwam dat de ondergrens in de Nederlandse toegangsprijzen bij benadering ook in het buitenland gold, maar dat aan de bovenkant nogal eens een grotere uitloop werd gehanteerd, werd in het rapport de aanbeveling opgenomen dat de *price-leaders* in het Nederlandse podiumkunstenbestel pogingen zouden ondernemen om hun prijzen substantieel te verhogen. Dat zou de manoeuvreerruimte van de overige prijszetter aanzienlijk vergroten.

Uit een telefonische enquête is gebleken dat op dit ogenblik de prijzen variëren tussen de f 15,- en f 70,-. Van deze prijsstijging is in ieder geval geen negatieve invloed uitgegaan op het concertbezoek.

---

¹⁷ Zie voor de schattingen van de prijselasticiteiten: R. Goudriaan, "Kunst en consumentengunst. Een economische benadering", *Boekmancahier*, jrg. 2, 1990, nr. 5, blz. 250.

Dat de prijzen sedert het begin van de jaren tachtig zijn gestegen wordt bevestigd door een recent onderzoek naar de toegangsprijzen die werden gevraagd in de maanden oktober en november 1989.¹⁸ Bij de voor dit onderzoek benaderde Nederlandse accommodaties voor muziek (9) varieerden de prijzen tussen f 18,- als gemiddelde laagste prijs en f 38,- als gemiddelde hoogste prijs; de gemiddelde laagste en hoogste prijzen bij de operaaccommodaties (8) waren respectievelijk f 29,- en f 45,-, bij de accommodaties voor ballet en dans (11) waren deze f 18,- resp. f 38,- en bij de toneel-accommodaties (10) f 15,- resp. f 27,-.

Uit het internationaal-vergelijkende deel van dit onderzoek zijn ten aanzien van de Amsterdamse accommodaties de volgende conclusies getrokken. Het Muziektheater bleek te behoren tot de groep operatheaters met een relatief lage prijsstelling (ter verklaring wordt opgemerkt dat in het buitenland meer gerenommeerde sterren optreden dan in Amsterdam). Wat betreft de minimum toegangsprijs die in de onderzochte maanden werd gevraagd, lag Het Muziektheater - verhoudingsgewijs het dichtst - bij de gemiddelde prijs. Daaruit wordt geconcludeerd dat in Amsterdam geen sterke prijsdifferentiatie wordt gehanteerd. Het Concertgebouw behoorde tot de groep met de hoogste maximum entreprijzen in de onderzochte maanden. Ook als gekeken werd naar de minimum prijzen, behoorde Het Concertgebouw tot de duurdere accommodaties.

Wat betreft de disciplines toneel, ballet en dans werd vastgesteld dat, afgezien van drie grote accommodaties waar een tamelijk hoge prijsstelling werd gevoerd, de maximum toegangsprijzen bij de in het onderzoek betrokken theaters in de peilmaanden redelijk gelijk lagen; Carré en Het Muziektheater vertoonden geen afwijking. Deze theaters scoorden als het ging om de laagste prijs in verhouding hoog. Van de kleinere accommodaties is de positie van het Shaffytheater bezien; dit theater bleek te behoren tot de categorie waar relatief weinig entreegeld werd gevraagd.

Bij deze bevindingen moet worden aangetekend dat in het onderzoek geen

---

¹⁸ D. Elshout, *Prijzen gerangschikt. Een internationaal vergelijkend onderzoek naar toegangsprijzen voor podiumkunsten seizoen 1989/90*, Amsterdam, 1990. In dit onderzoek zijn de toegangsprijzen van accommodaties in Amsterdam vergeleken met die welke worden gevraagd in accommodaties in andere Nederlandse steden en in verschillende steden in het buitenland (New York en steden in België, de BRD, Frankrijk, het VK en de Scandinavische landen).

frequentiegegevens zijn betrokken en dat alleen is geïnformeerd naar de hoogste en de laagste prijs die in de onderzochte maanden werden gevraagd.¹⁹

Aan de hand van de werkgroep bekende gegevens over de publieksinkomsten en de aantallen bezoeken kan, uitgaande van de veronderstelling dat $\pm$ 50% van de recettes ten goede komt aan de structureel/meerjarig gesubsidieerde gezelschappen zelf, worden berekend dat voor de uitvoeringen van deze gezelschappen een toegangsprijs wordt gevraagd die gemiddeld uitkomt op ca. f 30,-. De werkgroep gaat er dan ook niet van uit dat de mogelijkheden voor een verdere verhoging van de toegangsprijzen zijn uitgeput. Zij ziet evenmin aanleiding voor prijsverschillen tussen gesubsidieerde en vrije produkties.

Ook meer differentiatie in prijzen, afhankelijk van het produkt, moet zeer wel kunnen. Gegeven echter het geringe aandeel dat de publieksinkomsten op dit ogenblik leveren aan de dekking van de exploitatielasten zal een prijsverhoging, ook als die aanzienlijk is, *als geïsoleerde maatregel* slechts een gering resultaat opleveren.

Onafhankelijk van een prijsverhoging, gedifferentieerd naar produkt of over de gehele linie, moet het zeer wel mogelijk worden geacht om meer gebruik te maken van de bereidheid van een deel van de consumenten om hogere prijzen te betalen. Hierop wordt nader ingegaan in hoofdstuk 4.

Sponsoring en andere alternatieve financieringsbronnen

Wat betreft de mogelijkheden van sponsoring kan het volgende worden opgemerkt. Op dit ogenblik is slechts op zeer beperkte schaal daarvan sprake: in 1989 en 1990 ontvingen de structureel/meerjarig gesubsidieerde instellingen resp. f 2,0 mln. en f 3,3 mln. aan sponsorgelden. In 1988/89 werden de orkesten en koren voor een bedrag van f 0,9 mln. gesponsord, het Holland Festival ontving f 0,5 mln., de opera f 0,1 mln., ballet & dans f 0,2 en het toneel f 0,3 mln. In 1989/90 ontvingen de orkesten en koren f

---

¹⁹ Illustratief voor de vertekening die hierdoor kan optreden is dat als hoogste prijs voor Het Concertgebouw is vermeld een bedrag van f 80, terwijl anno 1992 voor de veelvuldig plaatevindende uitvoeringen van de gesubsidieerde gezelschappen het Koninklijk Concertgebouworkest en het Nederlands Philharmonisch Orkest in deze accommodatie prijzen worden gevraagd van resp. f 50 en f 30 (toeslagen inbegrepen).

2,5 mln., het Holland Festival f 0,7 mln. en ballet & dans f 0,1 mln. In deze seizoenen bedroegen de sponsorinkomsten 12,5% resp. 21% van geheel aan "overige inkomsten" (zie tabel 4); zij dekten slechts voor 0,5% à 1% de exploitatielasten.

Van overheidswege wordt een terughoudend beleid gevoerd ten aanzien van cultuursponsoring. Enerzijds wordt onderkend dat sponsorgelden voor de instellingen een belangrijke uitbreiding kunnen betekenen van hun mogelijkheden. Anderzijds ziet de minister van WVC voor zichzelf geen bemiddelende functie in dezen en wordt benadrukt dat sponsoring en de effecten daarvan niet strijdig mogen zijn met de doelstellingen van de instellingen of van de overheid. Sponsoring mag niet leiden tot aantasting van de autonomie van een organisatie op artistiek, organisatorisch en financieel gebied. Faciliteiten ten behoeve van sponsors mogen niet leiden tot extra kosten voor andere financiers of beperking van de toegankelijkheid voor het publiek.²⁰ Op dit ogenblik wordt gewerkt aan de opstelling van een code voor cultuursponsoring.

Er wordt wel gesteld dat voor veel bedrijven kunstsporing niet zinvol is, onder meer omdat het bereik van kunstinstellingen in het algemeen relatief beperkt is.²¹ Geconstateerd kan evenwel worden dat in vergelijking met de Angelsaksische landen te onzent de mogelijkheden niet volledig worden benut. Dit geldt met name voor de gesubsidieerde podiumkunstinstellingen. Van de sponsorbijdragen aan cultuur in 1990, geschat op f 40 mln., verwierven deze instellingen ca. 8%.

De gelegenheid voor sponsoring zal voor bedrijven interessanter worden als het publieksbereik van de gesubsidieerde podiumkunsten toeneemt. Daarbij hoeft niet alleen gedacht te worden aan een intensievere benutting van de moderne audio/visuele media, maar ook - en vooral - aan aantallen bezoeken aan de uitvoeringen in schouwburg of concertzaal.

Als gevolg van de vergrijzing zal het aantal bezoeken aan de podiumkunsten de komende jaren waarschijnlijk enigermate toenemen. Voor een meer substantiële toename van het aantal bezoeken en het aantrekken van andere

---

²⁰ Zie de notitie van de minister van WVC over sponsoring op het terrein van de cultuur, Tweede Kamer, vergaderjaar 1990-1991, 21.800 XVI, nr. 33.

²¹ Zie b.v. F. van Puffelen, "Sponsoring", in: *Handboek Cultuurbeleid*, deel I, 's-Gravenhage, 1989. Schr. voegt daar overigens aan toe dat er nog genoeg bedrijven over zijn waarvoor kunstsporing wel zinvol kan zijn.

afnemers en meer sponsors zal de althans een deel van de gesubsidieerde gezelschappen een aantrekkelijker produkt moeten aanbieden.

Conclusie

Hogere toegangsprijzen, meer sponsoring, een meer op de smaak van het publiek aansluitende programmering en wellicht een grote efficiency (17 efficiencywinst betekent voor de structureel/meerjarig gesubsidieerde instellingen een besparing van ongeveer f 3 mln.) kunnen ertoe leiden dat de baten en lasten meer naar elkaar toegroeien.

Verondersteld mag evenwel worden dat de nu gesubsidieerde gezelschappen - d.i. dat deel van het podiumkunstenbestel dat vooral bestaat uit gezelschappen die uitvoeringen verzorgen die worden gerekend tot *high culture*, ofwel kunst met een grote k - nu en in de toekomst niet van de verkoop van hun produkt kunnen rondkomen, laat staan winst maken. Dit kan worden verklaard uit de achterblijvende arbeidsproductiviteit, waardoor de produktiekosten disproportioneel zijn toegenomen, terwijl de vraag zich op een betrekkelijk laag niveau heeft gestabiliseerd resp. wat betreft bepaalde disciplines is afgenomen. Door de hoge vaste kosten van een produktie en de betrekkelijk geringe belangstelling zal dit deel, en dan vooral de grotere gezelschappen en/of de gezelschappen die voor hun uitvoeringen met dure toerusting behoeven, nimmer de kosten kunnen dekken door de verkoop van kaartjes. Voor hun voortbestaan zijn deze gezelschappen - in tegenstelling tot de meer op ontspanning georiënteerde gezelschappen of produkties - dan ook afhankelijk van giften van particulieren of van overheidssubsidies.²²

Het wegvallen van de overheidssubsidies zou hoe dan ook betekenen dat het podiumkunstenaanbod in Nederland qua omvang en cultureel niveau zal afnemen. De mate waarin is afhankelijk van de mate waarin de gezelschappen zouden slagen de publieksinkomsten e.d., maar vooral het aandeel der particuliere giften, te verhogen.

---

²² Zie W.J. Baumol & W.G. Bowen, *Performing Arts: The Economic Dilemma*, Cambridge (Mass.), 1968; H. Hansmann, "Nonprofit enterprise in the performing arts", *Bell Journal of Economics*, nr. 12, 1981, blzz. 341-361.

Wat een conclusie is

3.2.5 Het aangrijpingspunt van de subsidiëring

Een andere vraag is of er aanleiding is om de subsidiemethodiek zodanig te wijzigen dat het accent minder komt te liggen op de beïnvloeding van het aanbod en de subsidies meer afhankelijk te maken van de vraag, resp. wat de gevolgen daarvan zouden zijn.

Hoewel er sprake is van aanbodgerichte subsidiëring, komt het voordeel uiteindelijk terecht bij de consument. Deze betaalt immers minder voor zijn kaartje dan noodzakelijk is om de kosten van een uitvoering te dekken. De facto wordt dus via de producenten de vraag gesubsidieerd. De werkgroep moet constateren dat over de effectiviteit van deze benadering verschillend wordt gedacht.

Enerzijds wordt wel gesteld dat de huidige wijze van subsidiëren een nadelige invloed heeft op het aantal bezoeken, en daarmee op de mogelijkheid van de instellingen om hun eigen inkomsten te vergroten, omdat nu het aantal bezoeken in het beslissingsproces te weinig meeweegt ten koste van het kwaliteitsoordeel van professionele adviseurs. Algemeen gesproken zou te weinig rekening worden gehouden met de voorkeuren van de consumenten. Anderzijds wordt betoogd dat het (meer) afhankelijk maken van de subsidiëring van de vraag nadelig zou kunnen uitwerken op de kwaliteit van de podiumkunsten, niet alleen op die van de nu gesubsidieerde gezelschappen, maar op termijn ook op de kwaliteit en de aantrekkelijkheid van de niet-gesubsidieerde gezelschappen en projecten.

Theoretisch kunnen bij de bekostiging van de podiumkunsten twee uitersten worden onderkend, t.w. volledig collectieve bekostiging gebaseerd op kwaliteitsbeoordeling door professionals resp. bekostiging volledig via de markt, c.q. het publiek/de consument, waarbij de beoordeling van de aantrekkelijkheid van het aanbod (mede gebaseerd op de kwaliteit) in feite in handen is van de afnemers. Hiertussen zijn vele opties mogelijk. Bij de huidige wijze van advisering en besluitvorming over subsidiëring aan dat deel van het bestel dat daarvoor in aanmerking komt wordt wel gelet op het aantal bezoeken, maar dit wordt niet als van doorslaggevende betekenis beschouwd. Onmiskenbaar is dat althans bij enkele disciplines de publieke belangstelling is afgenomen. De werkgroep laat in het midden of tussen de wijze van subsidiëren en de terugval van aantallen bezoeken een oorzakelijk verband bestaat. Wel kan, afgaand op de *Algemene Subsidiebepalingen*

meer inleiding

Nu worden de instellingen
nog niet geprikkeld om eigen
inkomsten te genereren

van de Directie Kunsten, worden vastgesteld dat de nu gevolgde subsidiemethodiek weinig prikkels bevat om de instellingen aan te sporen de afname van hun produkten te vergroten of de publieks- en andere inkomsten te verhogen. Gegeven de tendens in de publieke belangstelling en ook gelet op de situatie in ons omliggende landen (zie par. 2.4) is er zeker reden om de subsidieverlening meer afhankelijk te maken van de vraag, waarbij ervoor moet worden gewaakt dat het streven naar hoogwaardige kwaliteit geweld wordt aangedaan.

3.2.6 Het podiumkunstenbestel in internationaal perspectief

Met het oog op de beoordeling van de actualiteit en de effectiviteit heeft de werkgroep zich georiënteerd ten aanzien de gesubsidieerde podiumkunsten in ons omliggende landen: België, Denemarken, Duitsland, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk.²³ Het tijdens het onderzoek beschikbaar gekomen materiaal heeft betrekking op het aanbod van, de belangstelling voor en de financiering van gesubsidieerde podiumkunstinstanties, onderscheiden naar de disciplines muziek, muziektheater, ballet & dans en toneel. De aard van het materiaal maakt het alleen mogelijk impressies te geven over de situatie in de betreffende landen. Een verantwoorde onderlinge vergelijking kan niet worden gemaakt.

In België is de verantwoordelijkheid voor het gesubsidieerde aanbod gedecentraliseerd. De voorzieningen op het gebied van muziek en muziektheater liggen in kwantitatief opzicht ongeveer op hetzelfde niveau als in Nederland. Verhoudingsgewijs telt België meer gezelschappen voor dans en toneel. Wat betreft het toneel kan worden geconstateerd dat niet alleen het aanbod, maar ook de belangstelling groter is dan te onzent. In het seizoen 1988/89 was het aantal bezoeken aan voorstellingen van meerjarig of structureel gesubsidieerde gezelschappen 29 per 1.000 inwoners; in België was dit cijfer 159 per 1.000 inwoners als gaat om wat zou kunnen worden genoemd wettelijk erkende gezelschappen. Ten aanzien van de andere disciplines heeft de werkgroep geen cijfermatig materiaal kunnen achterhalen.

---

²³ Hiertoe is materiaal verzameld door drs. M.I. Kassels, verbonden aan de Faculteit der Historische en Kunstwetenschappen van de Erasmus Universiteit Rotterdam.

Denemarken telt ruim 70 gesubsidieerde gezelschappen. De voorstellingsdichtheid in de door de staat gesubsidieerde theaters is opmerkelijk hoog; bijna 2 voorstellingen per 1.000 inwoners. In Nederland en in andere landen ligt dit cijfer (ruim) onder de 1. Het aantal bezoeken aan voorstellingen van gesubsidieerde gezelschappen per 1.000 inwoners aan is navenant hoog: bijna 450.

Duitsland beschikt over ruim honderd gesubsidieerde grote orkesten en meer dan honderd gesubsidieerde gezelschappen voor muziektheater, dans en ballet. Deze aantallen zijn relatief hoog (en hangen deels samen met de omstandigheid dat er tot voor kort twee Duitslanden waren). Met betrekking tot het toneelaanbod en de publieke belangstelling voor gesubsidieerde podiumkunsten is geen betrouwbare informatie voorhanden. De subsidiërende rol van de centrale overheid is beperkt; de van overheidswege worden voornamelijk door de landen en gemeenten subsidies verstrekt.

Frankrijk wordt bespeeld door ca. gesubsidieerde 30 symfonie-orkesten; ongeveer eenzelfde aantal gesubsidieerde opera-gezelschappen is actief. Op het gebied van toneel telt Frankrijk bijna 450 zgn. onafhankelijke, gesubsidieerde toneelgezelschappen, 5 nationale theaters, 25 nationale centra voor theater en 5 nationale jeugdtheaters. Dit zijn verhoudingsgewijs grote aantallen. Het aantal bezoeken aan muziek- en toneeluitvoeringen per 1.000 inwoners ligt ongeveer drie maal zo hoog als in Nederland. Bij de subsidiëring zijn zowel de centrale overheid als regionale en lokale overheden betrokken.

In het VK dragen de "Arts Council of Great Britain" en overeenkomstige raden voor Wales, Schotland en Noord-Ierland de verantwoordelijkheid voor het gesubsidieerde aanbod.

Het gesubsidieerde aanbod omvat ruim 50 dansgezelschappen, 17 orkesten (inclusief 5 opera-orkesten, die ook zelfstandig concerten verzorgen) en 7 opera-gezelschappen. Ten aanzien van het toneel is het beeld onvolledig: er zijn iets meer dan vijftig gesubsidieerde instellingen die behoren tot de categorie "building-based repertory companies". Voor zover daaromtrent cijfers beschikbaar zijn, geven deze aan dat, gemeten naar het aantal bezoeken per 1.000 inwoners, de belangstelling voor dans en opera ongeveer

even groot is als in Nederland en die voor toneel ongeveer vier maal zo groot. De belangstelling voor muziekkuitvoeringen is verhoudingsgewijs minder.

De algemene indruk die de werkgroep van het materiaal heeft overhouden is dat de voorstellingsdichtheid van het gesubsidieerde aanbod (aantal voorstellingen per 1.000 inwoners) in Nederland (in 1990: $\pm 0,4$) verhoudingsgewijs niet hoog is en dat de publieke belangstelling daarvoor relatief nog lager uitvalt (in 1990: 156 bezoeken per 1.000 inwoners).

De overheidsuitgaven aan de podiumkunsten per hoofd van bevolking zijn voor Nederland tamelijk nauwkeurig te berekenen: in 1989 bedroegen deze f 19,- (f 36,- inclusief het accommodatiebeleid van de gemeenten) en in 1990 f 20,- (resp. f 37,-). Voor de in beschouwing genomen andere landen zijn overeenkomstige data niet voorhanden. Een globale berekening, gebaseerd op schattingen, wijst uit dat deze bedragen niet wezenlijk verschillen van b.v. België en Denemarken, maar dat de uitgaven in Duitsland en Frankrijk beduidend hoger liggen en die in het VK lager.

Ook in vergelijking met het buitenland kan de subsidiedekking in Nederland hoog worden genoemd.²⁴

3.2.7 Conclusies met betrekking tot actualiteit en effectiviteit

Met betrekking tot de actualiteit en effectiviteit is de werkgroep tot de volgende conclusies gekomen.

Zonder financiële overheidsbemoediging zou het podiumkunstenaanbod in kwantiteit en in kwalitatief opzicht verschromelen, doordat stijging van de arbeidsproduktiviteit in een deel van deze sector is achtergebleven bij de algemene produktiviteitsstijging. Deze tendens is ook waarneembaar bij andere vormen van dienstverlening. Sommige beroepen zijn daardoor verdwenen, andere kunnen alleen door overheidssteun blijven voortbestaan. Het handhaven van overheidssubsidiëring is in essentie een politiek keuzevraagstuk. Het aandeel der eigen inkomsten van de gesubsidieerde gezelschappen is in Nederland, gemiddeld genomen, laag. Naar het oordeel van de

---

²⁴ Zie hiervoor b.v. de gegevens die zijn opgenomen in *Cultural Trends*, 1990, 5.

werkgroep moet er ruimte zijn dit aandeel te vergroten.

Sedert de jaren vijftig/zestig is het aantal bezoeken aan gesubsidieerde podiumvoorstellingen afgenomen. De afgelopen tien jaar is het bezoek aan muziek, muziektheater, ballet en dans stabiel gebleven; bij toneel en mime heeft de teruggang zich verder voortgezet. De belangstelling voor voorstellingen van gesubsidieerde gezelschappen is ten opzichte van uitvoeringen van niet-gesubsidieerde instellingen verslechterd.

Bezoekers aan podiumvoorstellingen behoren vooral tot hogere statusgroepen; de achteruitgang in bezoek is vooral ten koste gegaan van de participatie van de lagere statusgroepen. De beleidsrandvoorwaarde met betrekking tot de verbreding en verdieping van de cultuurparticipatie komt bij de uitvoering van het podiumkunstenbeleid onvoldoende tot zijn recht. In vergelijking met ons omliggende landen is het aanbod van gesubsidieerde podiumkunsten verhoudingsgewijs niet hoog; de publieke belangstelling daarvoor is relatief nog lager.

Bij de kwaliteitsbewaking speelt de Raad voor de Kunst een grote rol; hieraan zijn naast voordelen ook risico's verbonden. Een indicatie voor de kwaliteit van het Nederlandse podiumkunstenbestel geeft de belangstelling die daarvoor in het buitenland bestaat.

De randvoorwaarde met betrekking tot de pluriformiteit wordt redelijk in acht genomen. De spreiding van het gesubsidieerde aanbod is in het algemeen ruim voldoende in verhouding tot de publieke belangstelling.

De huidige subsidiemethodiek is vooral gericht op het aanbod en bevat weinig prikkels om de instellingen aan te sporen de publieke belangstelling te vergroten resp. om de publieks- en andere inkomsten te verhogen. Er is aanleiding om de subsidieverlening meer afhankelijk te maken van de vraag.

3.3 Indirecte effecten

De overheidssubsidiëring van podiumkunstinstanties is nooit alleen gebaseerd geweest op het belang van dit type aanbod voor de schouwburg- of concertzaalbezoeker. De zgn. aanbodgedachte steunt onder meer op de

veronderstelling dat het gesubsidieerde aanbod een kwaliteitsverhogende invloed heeft op het niet-gesubsidieerde aanbod en, in wat bredere zin, op het culturele leven als geheel.

Hoewel die veronderstelling niet of nauwelijks objectief toetsbaar is, zijn er wel aanwijzingen dat het gaat om een plausibele gedachte. Niet alleen bij experimenten, maar ook bij de vertolking van gekend en erkend repertoire speelt het exploratie-element bij gesubsidieerde gezelschappen een belangrijke rol. Interpretatie en uitvoeringswijze verschillen al naar gelang de kunstenaars die een werk uitvoeren. Dit draagt niet alleen op een directe wijze bij aan een voortschrijdende beschaving, maar ook indirect. Er ontstaan daaruit voorbeelden die worden nagevolgd door uitvoerenden die werkzaam zijn in de commerciële sfeer. De voorbeeldfunctie geldt ook voor amateurgezelschappen (in Nederland zijn ruim zes miljoen mensen actief op een of meer terreinen van amateurkunst). Een indirect effect van andere aard is de bijdrage die door enkele gezelschappen wordt geleverd aan de internationale profilering van ons land.

3.4 Evaluatie van de beleidsvoorbereiding en uitvoering: kunstenplansystematiek en subsidiegrondslag

3.4.1 Voor- en nadelen van de kunstenplansystematiek

De kunstenplansystematiek is van recente datum. De systematiek is in 1988 ingevoerd op grond van de volgende overwegingen:

1. alleen als op één moment het beleid en voor de budgetten in voldoende mate ter discussie staan, is een effectieve, integrale afweging binnen het kunstenbeleid mogelijk;
2. een vierjaarlijkse heroverweging stimuleert het evalueren van gevoerd beleid - zowel van de overheid als van de instellingen - en het ontwikkelen van nieuw beleid;
3. vierjaarlijkse kunstenplannen bevorderen de legitimiteit en inzichtelijkheid van het beleid en de rechtszekerheid van de instellingen, terwijl de flexibiliteit van het beleid wordt behouden.

Het huidige kunstenplan, dat loopt tot eind 1992, is maar zeer gedeeltelijk het resultaat geweest van de nieuwe werkwijze. De totstandkoming van het nieuwe kunstenplan voor de periode 1993-1996 geschiedt volledig

volgens de nieuwe procedure. Conform deze procedure is de kunstwereld in staat gesteld vóór 1 juli 1991 meerjarige beleidsplannen voor de nieuwe periode in te dienen. Totaal 233 podiumkunstinstellingen hebben van deze gelegenheid gebruik gemaakt. Van de thans gesubsidieerde instellingen hebben nagenoeg alle een nieuwe subsidie-aanvraag ingediend (109 van de 113). Het aantal nieuwe aanvragen bedraagt dus 124.

Op basis van de eerste ervaringen met de plancyclus 1988-1992 is de systematiek begin 1991 geëvalueerd door het Management Advies Centrum. De resultaten van het evaluatie-onderzoek zijn gepubliceerd in het rapport *In de ban van het plan*²⁵. Oogmerken en functioneren zijn beoordeeld aan de hand van vraaggesprekken met direct betrokkenen, waaronder vertegenwoordigers van de instellingen (directeuren), Tweede-Kamerleden (de woordvoerders voor cultuur van de grote partijen), vertegenwoordigers van gemeenten en provincies, medewerkers van het secretariaat van de Raad voor de Kunst, medewerkers van WVC en een respondent afkomstig van de Federatie voor Kunstenaarsverenigingen.

De bevindingen van dit onderzoek kunnen als volgt worden samengevat. In de eerste plaats wordt geconstateerd dat het kunstenplan zich verheugen in een breed draagvlak bij betrokkenen. Volgens de onderzoekers kan de kunstenplansystematiek worden beschouwd als "een geheel van afspraken tussen partijen over de wijze waarop in een vierjarige cyclus het beleid met betrekking tot de in het plan opgenomen instellingen wordt gevormd, de middelen worden verdeeld en verantwoording wordt afgelegd."

Geconcludeerd wordt dat de doelstellingen "in grote lijnen" worden gerealiseerd en dat de instrumenten "naar behoren" werken.

Op onderdelen zijn verbeteringen gewenst:

- het aantal subsidiecategorieën zou kunnen worden beperkt tot twee, als de incidentele subsidies in fondsen worden ondergebracht zelfs tot één,
- de informatie over de bedrijfsvoering van instellingen zou tijdiger beschikbaar moeten komen,
- het aantal door WVC geïnitieerde contacten met instellingen zou in de periode tussen twee kunstenplannen tot een minimum moeten worden

---

²⁵ *In de ban van het plan. Eindverslag van een evaluatie-onderzoek naar de kunstenplansystematiek in Nederland*, Leidschendam, april 1991.

beperkt,

- de instellingen zouden bij het maken van hun beleidsplan graag willen beschikken over een door WVC aangereikt beleidskader waarin de financiële randvoorwaarden zijn aangegeven; ook willen zij meer duidelijkheid over vormvereisten en prestatie-indicatoren.

Tenslotte zou de communicatie tussen WVC resp. de Raad voor de Kunst en veld, alsmede de betrokkenheid van de grote steden en andere lagere overheden bij het kunstenplan kunnen worden verbeterd.²⁶

De werkgroep is van oordeel dat de in de kunstenplansystematiek verscheidene positieve elementen zijn te onderkennen. De subsidiebeslissingen zijn voor een belangrijk deel gebaseerd op een oordeel over de prestaties van de instellingen. Niet alleen maakt het systeem het mogelijk hieraan conclusies te verbinden met betrekking tot de subsidieverlening aan een individuele instelling, het biedt ook de ruimte om van tijd tot tijd doelstellingen en instrumenten te actualiseren.

Volgens het genoemde evaluatie-onderzoek wordt het systeem van meerjarige budgetfinanciering door het management in de podiumkunstenwereld als een belangrijke verbetering gezien. Het stelsel biedt de mogelijkheid van financiële planning op langere termijn, waarbij eigen inkomsten mogen worden behouden en tekorten moeten worden terugverdiend.

Een van de veronderstellingen bij de introductie van dit systeem was dat het zou bijdragen aan een verbetering van het management van de instellingen, in het bijzonder waar het gaat om kostenbeheersing en opbrengstmaximalisatie. Of dit oogmerk is gerealiseerd is moeilijk te beoordelen. De ervaring bij WVC is dat het beroep op de overheid tijdens de planperiode aanzienlijk afgenomen. Managementfouten worden minder snel vertaald in problemen waarvoor de overheid een oplossing moet zoeken. Door de grotere bevoegdheden is het verantwoordelijkheidsbesef van de instellingen gegroeid. De financiële positie van het merendeel der instellingen is redelijk tot goed.

Hoewel er indicaties zijn die duiden op een positieve ontwikkeling, kan toch niet met zekerheid worden geconcludeerd dat er over de hele linie sprake is van een goed functionerend management. Van de hoge subsidiedek-

---

²⁶ Zie de samenvatting van *In de ban van het plan*.

king gaan immers niet zodanige uitdagingen uit dat een minder goed management zou falen. Een belangrijke verbetering van het management kan pas worden geconstateerd indien ook na enige verlaging van de subsidiedekking de continuïteit van de instellingen gewaarborgd blijkt. In hoofdstuk 4 wordt een variant in deze richting beschreven. Het lijkt de werkgroep overigens raadzaam in de subsidiebepalingen voor te schrijven dat de kwaliteit van het management regelmatig via een *managementletter* wordt getoetst en bekend gesteld aan de verantwoordelijke instellingsbesturen.

De systematiek biedt periodiek ruimte om nieuwe instellingen te subsidiëren; deze hebben in principe dezelfde kans op subsidiëring als bestaande instellingen. De periodieke beoordeling en de onderlinge afweging dragen bij tot een zekere concurrentie. De instellingen worden gedwongen hun positie regelmatig te bezien en zo nodig maatregelen te treffen.²⁷

Als gevolg van het feit dat de subsidieverlening plaatsvindt voor een periode van vier jaar, is de afstand tussen de instellingen en de overheid groter geworden gedurende de planperiode; de bemoeienis van de overheid kan tot een minimum beperkt blijven. Het systeem wordt tenslotte gekenmerkt door een zekere eenvoud en transparantie. Uit de verrichte evaluatie kan worden opgemaakt dat de gehele procedure een breed draagvlak heeft gevonden.

Aan de gevolgde systematiek zijn ook enkele negatieve aspecten verbonden. Het overheidsstreven is gericht op het bereiken van een zo hoog mogelijke kwaliteit van de artistieke prestaties. Deze kwaliteit laat zich nauwelijks anders vaststellen dan door oordelen van gezaghebbende deskundigen. Dat is ook de reden waarom de Raad voor de Kunst in de procedure een belangrijke, zo niet bepalende, rol speelt. De overheersende invloed van de raad geeft het probleem dat te allen tijde vragen kunnen worden opgeroepen over de mate van onbevooroordeeldheid en deskundigheid van de betrokken adviseurs, dan wel over de bereidheid om mee te werken aan door anderen gewenst geachte veranderingen.

Het subsidiesysteem is zeer sterk toegesneden op de kwaliteitsdoelstelling. Dit behoeft op zich geen belemmeringen in te houden voor het

---

²⁷ Overigens zij opgemerkt dat, doordat de uitvoeringen van de gesubsidieerde instellingen in het volle licht der openbaarheid plaatsvinden, een continue beoordeling van prestaties al plaatsvindt door publiek en media.

bereiken van de participatiedoelstelling, mits daarvoor voldoende waarborgen zijn ingebouwd. De werkgroep meent dat die waarborgen thans onvoldoende zijn. De minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur wijst in de *Adviesaanvraag Kunstbeleid 1993-1996* zelf al op het dilemma dat kwaliteitsoordelen van professionele deskundigen te ver verwijderd kunnen raken van de geïnteresseerde kunstbezoeker. Ook in andere publikaties²⁸ wordt gewezen op het gevaar dat het publiek zich meer afwendt van het gesubsidieerde aanbod naarmate de smaakvoorkeur van een relatief kleine elite een grotere rol speelt in de subsidiebeslissingen.

De werkgroep merkt hierbij op dat ter voorkoming van een al te gespecialiseerde benadering van het kwaliteitsvraagstuk overwogen kan worden om de in deze sector bestaande adviesraden (Raad voor de Kunst, Raad voor Cultuurbeheer en Mediaraad) samen te voegen tot een Raad voor de Cultuur. Ook kan worden overwogen om bij de samenstelling van de Raad voor de Kunst meer ruimte te maken voor generalisten, niet-professioneel betrokken consumenten en buitenlandse deskundigen.

Met het oog op het stimuleren van een grotere ontvankelijkheid voor nieuwe ideeën wil de werkgroep ten slotte wijzen op de mogelijkheid om het "eerstelijns" advieswerk, dat nu wordt verricht in commissies, te anonimiseren en te laten geschieden door middel van de Delphi-methode. (De Delphi-methode is een methode die wordt gebruikt voor toekomstonderzoek, maar kan zeer wel worden gebruikt voor het totstandbrengen van een onderbouwd kwaliteitsoordeel. Aan deskundigen wordt met behulp van gestructureerde enquêteformulieren naar hun mening gevraagd; de reacties hierop worden in samengevatte vorm aan de eerder aangeschrevenen voorgelegd met het verzoek de oorspronkelijk gegeven opinie opnieuw te overwegen naar aanleiding van de resultaten van de eerste ronde. Het oogmerk is om in 2 à 4 ronden tot een gemeenschappelijk opvatting te komen. Met het oog op een onafhankelijke opstelling van de deelnemers, is het van belang dat zij niet worden ingelicht over elkaars individuele antwoorden.) Het voordeel hiervan is dat het voor de adviseurs iets makkelijker wordt om zich kritisch uit te spreken over gevestigde instellingen. Een nadeel is dat het risico van bevooroordeelde advisering niet afneemt, maar zelfs kan

---

²⁸ Zie onder meer P. De Grauwe, "Toneel in Nederland", in: *Economisch Statistische Berichten*, 17 juli 1991, blzz. 716-719; W. Oosterbaan, *Schoonheid, welzijn, kwaliteit: legitimerings- en toewijzingsproblemen in het kunstbeleid*, Amsterdam, 1985; A. de Swaan, "Kunstkunst en gunstkunst", in: *Halverwege de Heilsraat*, Amsterdam 1983, blzz. 114-117.

toenemen. Dit risico wordt overigens enigermate gemitigeerd door de openbaarheid der adviezen.

3.4.2 Doelmatigheid van de subsidiegrondslag

Wat betreft de doelmatigheid beseft de werkgroep dat er vraagtekens zijn te plaatsen bij de uitvoering, waar het gaat om de keuze van de subsidiegrondslag.

Zoals eerder is uiteengezet, kunnen de subsidies welke voortvloeien uit het kunstenplan voor het grootste deel worden aangemerkt als subsidies op basis van een exploitatietekort. Hierbij wordt de omvang van de subsidie niet gerelateerd aan afzonderlijke prestaties of kostenposten, maar wordt deze bepaald op basis van een oordeel van de subsidiënt over de begroting van de subsidie-aanvrager als geheel. In het algemeen is deze wijze van subsidiëren niet bevorderlijk voor de doelmatigheid van het productieproces van de gesubsidieerde instelling.

Meer in het bijzonder is een nadeel dat deze subsidiegrondslag prikkels bevat om het exploitatietekort te maximaliseren (onnodig hoge kosten, onnodig lage vraagprijzen resp. overige eigen inkomsten; immers, subsidies zijn "zekere" inkomsten en vraagprijzen zijn onzekere inkomsten). Voorts biedt deze subsidiegrondslag geen objectieve maatstaf aan de subsidiënt om de wenselijke omvang van de subsidie te bepalen. De omvang van de subsidie zal moeten worden vastgesteld op grond van een oordeel van de subsidiënt over de "redelijkheid" van de ingediende begroting, waarbij in feite post voor post onderhandelingsproces met de subsidie-aanvrager zal moeten plaatsvinden als dit oordeel wordt betwist.

Deze subsidiegrondslag biedt, ten slotte, geen objectieve maatstaf om de prioriteit van subsidie-aanvragen te beoordelen. Het oordeel over de prioriteit van de subsidie-aanvragen zal derhalve tot stand moeten komen op grond van een extern criterium. In feite is dit criterium het kwaliteitsoordeel van de Raad voor de Kunst. Dit kan aanleiding geven tot ongewenste wijzen van beïnvloeding van de kant van de gezelschappen. Zoals in par. 2.1 is aangegeven zijn de motieven voor het ontbreken van algemene normstellingen gelegen in de specifieke aard van het beleidsterrein. Binnen het raamwerk van de huidige beleidsdoelstellingen zal het niet goed mogelijk zijn om de subsidiegrondslag fundamenteel te wijzigen. De gegroeide praktijk, waarin subsidies uiteindelijk in een onderhande-

lingsproces worden vastgesteld, geeft geen aanleiding voor grote problemen. De aanspraken zijn beperkt en het staat de overheid overigens vrij om een subsidie niet te verlenen wanneer er sprake is van een onredelijk geachte verhouding tussen de kosten en de in het vooruitzicht gestelde prestaties. Het budgettaire plafond en het systeem van budgetfinanciering houden de uitgaven beheersbaar.

4 BELEIDSVARIANTEN

4.1 Inleiding

In de opdracht aan de werkgroep is vervat dat in het bijzonder de mogelijkheden moeten worden nagegaan om de podiumkunstsubsidies meer afhankelijk te maken van de aard en omvang van de vraag. Gewezen wordt op de mogelijkheid van normsubsidies per verkochte plaatskaart en meer in het algemeen op een verdere toepassing van het profijtbeginsel. Ook zou moeten worden bezien of subsidies meer specifiek kunnen worden gericht op bepaalde publieksgroepen.

Daarnaast is aandacht gevraagd voor de actualiteit en effectiviteit van de subsidies in relatie tot de doelstelling van regionale spreiding en voor de mogelijkheden om bij de financiering van de gezelschappen meer gebruik te maken van sponsoring.

In hoofdstuk 3 is de werkgroep tot een aantal bevindingen gekomen ten aanzien van de hier genoemde en enkele andere aspecten. Wat betreft de vraag is zij tot de conclusie gekomen dat bij de huidige wijze van subsidiëren (de subsidiemethodiek, adviserings- en besluitvormingsprocedure) onvoldoende rekening wordt gehouden met de belangstelling voor de onderscheiden podiumkunsten. De vraag speelt een ondergeschikte rol bij de subsidietoekenning. Onafhankelijk hiervan geeft de feitelijke ontwikkeling van de publieke belangstelling voor de gesubsidieerde podiumkunsten aanleiding om meer aandacht te vergen voor de vraag. De belangstelling voor voorstellingen van gesubsidieerde gezelschappen is ten opzichte van die voor uitvoeringen van niet-gesubsidieerde gezelschappen minder geworden, hetgeen vooral tot uiting komt bij toneel en mime (het bezoek aan gesubsidieerde muziek-, muziektheater- en ballet resp. dansvoorstellingen is de afgelopen tien jaren stabiel gebleven).

De werkgroep heeft voorts vastgesteld dat het subsidiedekkingspercentage in Nederland hoog is (gemiddeld ruim 80%), ook in vergelijking met het buitenland. Zo'n hoog percentage en de algemeen gehanteerde subsidiegrondslag (het exploitatietekort) kunnen leiden tot ondoelmatigheden bij de instellingen en werken remmend op de inspanningen van de instellingen om het aandeel der eigen inkomsten te verhogen, bij voorbeeld via verhoging van de publieksinkomsten of het aantrekken van sponsors.

Met betrekking tot de doelstelling van de regionale spreiding heeft de werkgroep op basis van de haar ter beschikking staande gegevens geconcludeerd dat de spreiding van het aanbod van voorstellingen ruim voldoende is in relatie tot de publieke belangstelling. Uit oogpunt van efficiency verdient een sterkere concentratie van de (regionale) spreiding overweging, bij voorbeeld op de in de Vierde nota over de ruimtelijke ordening aangewezen stedelijke knooppunten. Voor zover buiten de Randstad een evenwichtiger spreiding van podiumkunstvoorzieningen gewenst wordt geacht, zou meer aandacht kunnen worden gegeven aan de in de zuidelijke provincies aangewezen stedelijke knooppunten. De verschillen in toegangsprijs die in en buiten de Randstad wordt gevraagd, verdienen nader onderzoek.

De werkgroep heeft zich nog de vraag gesteld of een verlaging van het subsidievolume opportuun is in verband met de verminderde actualiteit van de bestaande omvang van het aanbod in verhouding tot het aanbod in ons omliggende landen. Het is haar evenwel gebleken dat de voorstellingsdichtheid, gedefinieerd als het aantal voorstellingen per 1.000 inwoners, van het gesubsidieerde aanbod in Nederland verhoudingsgewijs niet hoog is.

De door de werkgroep ontworpen varianten zijn er enerzijds op gericht de aandacht voor de vraag te stimuleren (waardoor de gezelschappen meer rekening zullen moeten houden met de publieke belangstelling, die als gevolg daarvan kan toenemen) en beogen anderzijds de invoering van een stimulans voor de gezelschappen om meer eigen inkomsten te verwerven. Zoals bekend mag worden verondersteld, heeft de minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur in het kader van de voorbereiding van kunstplan voor de periode 1993-1996 al uitgesproken dat een overheidsaandeel in de exploitatie van meer dan 85% ~~ix~~ alleen in bijzondere omstandigheden aanvaardbaar wordt geacht. Het 85%-criterium zou vooral in de toneelsector, waar nu de feitelijke subsidiedekkingspercentages hoger liggen, dwingen tot meer inspanningen om het publiek terug te winnen.

De werkgroep is zich ervan bewust dat het streven naar vergroting van het aandeel van de eigen inkomsten, indien daartoe in hoofdzaak het instrument van de prijsverhoging zou worden gehanteerd, vanaf een bepaald punt negatief kan uitwerken op de groei van de publieke belangstelling. Voor een aantal disciplines geldt evenwel dat een aantrekkelijker programmering

tot een betere bezettingsgraad van de zalen (en dientengevolge daarvan tot meer publieksinkomsten) moet kunnen leiden. Afgezien daarvan meent de werkgroep dat - gelet op de aard van de vraag en mede gezien de situatie in ons omliggende landen - de mogelijkheden van de toepassing van het profijtbeginsel nog niet zijn uitgeput.

Bij het ontwerpen van varianten kan een onderscheid worden gemaakt tussen het handhaven van het exploitatietekort als grondslag of het kiezen voor een andere grondslag. Als alternatieven voor de huidige grondslag kunnen worden genoemd: subsidiëring op basis van genormeerde kostencomponenten, subsidiëring op basis van eigen inkomsten en subsidiëring op basis van geleverde prestaties.

In de sector muziek - orkesten en kamermuziek - is de subsidiëring gerelateerd aan genormeerde kostencomponenten. Een nadere formalisering of verbreiding van dit systeem stuit op het probleem dat het in vele gevallen niet goed mogelijk wordt geacht vooraf in algemene en objectieve termen te bepalen welke kosten met een nog te vervaardigen artistiek produkt gemoeid zullen zijn (zie hoofdstuk 2). Zonder verdere randvoorwaarden kan subsidiëring op basis van genormeerde kostencomponenten overigens het aandeel van de meest gesubsidieerde kostencomponent(en) in het productieproces op ondoelmatige wijze doen vergroten.

De economische theorie leert dat subsidiëring uitsluitend op basis van eigen inkomsten een allocatieverstoringe prikkel bevat om de omzet te maximaliseren (hetgeen in het algemeen zal leiden tot een te laag aanbod tegen te hoge vraagprijzen).

Algemeen gesproken, is subsidiëring op basis van de geleverde prestatie aan de afnemers de enige subsidiemethodiek die zowel de juiste prikkels bevat uit een oogpunt van doelmatigheid van het productieproces als uit een oogpunt van doelmatigheid van de allocatie (aansluiting bij consumentenvoorkeuren).

In par. 4.2 zullen dan ook niet alleen varianten worden geschetst voor de bestaande methodiek gegeven het exploitatietekort als subsidiegrondslag, maar wordt tevens ingegaan ~~op de~~ op de vraag of in relatie tot de podiumkunsten subsidiëring op basis van de geleverde prestatie (in dit geval: subsidie per verkochte plaatskaart) technisch mogelijk is. In de varianten ligt het accent op producentensubsidies, aangezien de werkgroep directe subsidiëring van de consument van podiumkunsten in het algemeen via

fiscale weg of kunstcheques of vouchersystemen geen begaanbare weg acht.

4.2 Varianten ter stimulering van de vraag resp. van het verwerven van eigen inkomsten

- 1 Een aanpassing van de subsidiemethodiek, zodanig dat de podiumkunstsubsidies meer afhankelijk worden van de vraag.

Om de subsidieverlening meer afhankelijk te maken van de vraag kunnen verscheidene wegen bewandeld worden, die in verschillende mate een herziening inhouden van de bestaande subsidiemethodiek. Achtereenvolgens wordt ingegaan op mogelijkheden om de subsidiëring meer afhankelijk te maken van de vraag bij handhaving van de bestaande subsidiegrondslag resp. bij wijziging van deze grondslag en de herintroductie van het uitkoopsteeem voor met name gesubsidieerde toneelinstellingen. De varianten zijn in het bijzonder bedoeld als alternatief voor het huidige systeem van toekenning van "meerjarige" en "structurele" subsidies.

- a handhaving van de bestaande subsidiegrondslag, maar de subsidiëring mede afhankelijk maken van de afname van de aangeboden voorziening

Op dit ogenblik dienen de gesubsidieerde instellingen reeds gegevens te verschaffen omtrent de aantallen bezoeken aan de voorstellingen. Een mogelijkheid is deze data te benutten voor het opzetten van een systeem van producentensubsidies, waardoor meer dan nu het geval is rekening wordt gehouden met de afname. Binnen de bestaande procedure zou de instellingen kunnen worden gevraagd bij het indienen van de begroting een voor één of meer jaren gespecificeerde opgave te verstrekken van de verwachte aantallen bezoeken. Deze opgave kan door WVC worden getoetst aan de hand van het criterium "voldoende afname". Daartoe zouden per discipline resp. per instelling getalsmatige normen moeten worden ontwikkeld. Daarbij zou gelet moeten worden op de ontwikkeling van de aantallen bezoeken, het aantal voorstellingen en de gemiddelde bezettingsgraad. Voor het beoordelen van nieuwe aanvragen zouden normen kunnen worden afgeleid uit landelijke (of regionale) gemiddelden.

Indien het door een instelling verwachte aantal bezoeken voldoet, kan

de totale omvang de subsidie worden bepaald op de nu gebruikelijke wijze. Het totale subsidiebedrag wordt toegekend onder voorbehoud dat de realisatiecijfers tenminste overeenkomen met de streefcijfers. Dit bedrag kan vervolgens worden omgerekend in een subsidiebedrag per bezoeker. In een systeem van bevoorschotting wordt het definitieve subsidiebedrag bij de uiteindelijke verrekening vastgesteld, zijnde het produkt van het gerealiseerde aantal betaalde bezoeken en het subsidiebedrag per bezoek tot een *maximum* van het eerder onder voorbehoud vastgestelde bedrag. Zonder systeem van bevoorschotting zou een eventueel achterblijven van de realisatiecijfers ten opzichte van de streefcijfers moeten leiden tot een evenredige korting op het subsidiebedrag in het volgende subsidiejaar.

Indien het verwachte aantal bezoeken niet voldoet, en subsidieverstrekking desondanks (op grond van andere criteria) wenselijk wordt geacht, kan eenzelfde werkwijze worden gevolgd, maar dan op basis van door WVC vastgestelde streefcijfers met betrekking tot het bezoek. Bij dit systeem blijft de adviserende rol van de Raad voor de Kunst behouden, maar kan deze worden beperkt tot het uitspreken van een kwaliteitsoordeel en het op grond van kwaliteit aangeven van een prioriteitsvolgorde.

Het voordeel van een benadering als deze is dat de relatie met het publiek meer een punt van aandacht zal worden. Bij het aanbod zal meer rekening worden gehouden met de voorkeuren van de consument. Door de te verwachten hogere eigen inkomsten zullen de subsidieuitgaven enigermate omlaag kunnen.

Aan de geschetste benadering zijn ook nadelen verbonden. Zij zal aanleiding geven tot administratieve rompslomp rond uitvoering en controle, alsook tot hogere uitvoeringskosten. Het beoordelen en vaststellen van de streefcijfers zal problemen kunnen opleveren. Verder is er het risico van strategisch gedrag van de instellingen. Ten slotte moet gewezen worden op de fraudegevoeligheid van deze aanpak.

- b wijziging van de bestaande subsidiegrondslag: subsidiëring uitsluitend naar prestatie, te indiceren door aantallen verkochte plaatskaarten

Subsidiëring op basis van aantallen bezoeken zou een fundamentele wijziging inhouden ten opzichte van het bestaande systeem. Niet langer is het kwaliteitsoordeel doorslaggevend, maar de publieke belangstelling. Deze benadering is niet uitvoerbaar binnen het raamwerk van de bestaande beleidsdoelstellingen.

Over de technische merites wil de werkgroep het volgende opmerken. In algemene zin vergt subsidiëring op basis van geleverde prestaties ofwel een open-einderegeling ofwel een subsidiemethodiek waarbij het totale volume van te subsidiëren prestaties bekend is voordat de subsidiebeschikkingen worden afgegeven. Uit oogpunt van budgettaire beheersbaarheid verdient de laatstgenoemde benadering de voorkeur. In deze benadering kan de subsidie per eenheid (de p-factor) worden afgestemd op het totale volume (de q-factor) zodat het subsidiebudget ($p \times q$) beheersbaar blijft. Bij de podiumkunsten is het totale volume van te subsidiëren prestaties niet vooraf bekend aangezien de publieksvraag pas op de dag van de voorstelling tot stand komt. Een denkbare oplossing van dit probleem is om de volume-factor met enige vertraging te laten doorwerken in de subsidie. De subsidie voor een bepaalde periode wordt dan afhankelijk van het volume dat in een voorafgaande periode is gerealiseerd. Een voordeel van een vertraagde doorwerking van de volume-factor in de subsidiëring is dat het de gezelschappen in staat stelt tot een planning op langere termijn: zij weten ten naaste bij (dat wil zeggen afgezien van fluctuaties in de p-factor op grond van ontwikkelingen per discipline in de q-factor die niet in de meerjarenramingen zijn voorzien) hoeveel subsidie zij in de toekomst kunnen verwachten en kunnen daar hun beleid op afstemmen.

Bij de uitvoering zal een afbakening moeten worden gemaakt van de prestaties die wel en niet voor subsidiëring in aanmerking komen. In tegenstelling tot bij voorbeeld bij het onderwijs, is deze grens bij de podiumkunsten betrekkelijk vaag. Een aantal vormen van podiumkunst kan goed bestaan zonder overheidssubsidie. Het gaat bij deze afbakening uitsluitend om het aanbrenge van een tweedeling tussen de soorten podiumkunsten die wel resp. niet commercieel exploiteerbaar zijn en uit dien hoofde al dan niet voor subsidiëring in aanmerking komen en niet om het aanbrenge van een prioriteitsvolgorde binnen iedere soort of om de bepaling van de omvang van de subsidies. Het

aanbrengen van deze tweedeling zal ertoe leiden dat vormen van podiumkunst die niet op grond van bepaalde criteria zijn af te bakenen van vormen die commercieel exploiteerbaar zijn, niet meer voor subsidie in aanmerking komen, hoe hoog de kwaliteit ook mag zijn. Zo zal kamermuziek in algemene zin commercieel exploiteerbaar zijn. Bij het toneel is een onderscheid tussen commercieel en niet-commercieel haalbare vormen waarschijnlijk te maken op basis van de programmering en het vereiste aantal spelers per uitvoering. In het algemeen zal in deze opzet voor iedere commercieel niet rendabele vorm van podiumkunst een - per discipline verschillend - subsidie-normbedrag per plaatskaart moeten gelden, gebaseerd op een doelmatig kostenniveau en een redelijk publieksbereik. Het feitelijke subsidiebedrag per plaatskaart kan fluctueren rond het normbedrag per plaatskaart als gevolg van afwijkingen tussen de in de meerjarenramingen veronderstelde aantallen bezoeken en de gerealiseerde aantallen per discipline overeenkomstig de hiervoor weergegeven methodiek. Om versnippering te voorkomen, zal het overigens ook in deze opzet nodig zijn om het aantal gezelschappen per discipline te beperken. Hierbij zou onder meer gebruik kunnen worden gemaakt van een disciplinespecifieke kwantitatieve drempel van een nader te bepalen aantal bezoeken per jaar. Gezelschappen die de drempel bereiken en aan eventuele overige voorwaarden voldoen, worden toegelaten tot het gesubsidieerde circuit. Gezelschappen die onder zo'n drempel zakken, verliezen hun aanspraak op subsidiëring. Evenals in de variant beschreven onder a zal in de sector van de podiumkunsten de controle problemen kunnen opleveren.

Verwacht kan worden dat deze variant zal leiden tot vergroting van de marktwerking in de sector en dat dit een neerwaartse druk op de vraagprijzen voor het publiek en op het kostenniveau tot gevolg kan hebben. Denkbaar is dat de gemiddelde produktiviteit in de gehele podiumkunstensector of in onderdelen van de sector tengevolge van prestatiesubsidiëring sterk zal stijgen en dat het gemiddelde prijsniveau zal dalen en de omvang van de sector of van onderdelen zal toenemen (meer gezelschappen, meer uitvoeringen per gezelschap enz.). Dit kan dan een reden zijn om de subsidiëring gedifferentieerd of over de gehele linie te verlagen. Dit is echter een politieke

afweging.

Een belangrijk kenmerk van deze variant is dat de subsidienormen niet discrimineren tussen de Randstad en de overige landsdelen, zodat er geen afzonderlijke besluitvorming nodig is over de verdeling van de middelen tussen de Randstad en de overige regio's.

De werkgroep wijst erop dat in deze variant het enigszins arbitraire kwaliteitsoordeel als subsidie criterium goeddeels vervalt, maar dat daarvoor in de plaats andere tamelijk arbitraire criteria worden geïntroduceerd. Hierbij valt met name te denken aan (a) de bepaling van de commerciële exploitatiemogelijkheden van de afzonderlijke disciplines, (b) de bepaling van het normatieve subsidiebedrag per plaatskaart per discipline en (c) de bepaling van de kwantitatieve drempels (aantallen bezoeken) voor toelating tot het gesubsidieerde circuit.

Gezien de hoge mate van verfijning in de regelgeving die deze variant behoeft, is de uitvoerbaarheid daarvan discutabel.

c decentralisatie, c.q. het opnieuw stimuleren van het uitkoopsysteem

Een herijking van de bestaande taakverdeling op het terrein van het podiumkunstenbeleid is, in welke vorm dan ook, op zichzelf uiteraard mogelijk en behoeft in principe geen nadelige invloed te hebben op de kwaliteit van het aanbod. Binnen de bestaande bestuurlijke indeling zal vooral de schaalgrootte problemen geven (sommige gezelschappen hebben een nationaal publieksbereik, andere hebben een publieksbereik dat zich uitstrekt tot een of meer provincies). Een herijking behoeft niet te leiden tot voorstellen die impliceren dat wordt teruggekomen op de besluitvorming ter zake die in het midden van de jaren tachtig heeft plaatsgevonden (zie par. 2.2).

Als gevolg van de centralisatie van de podiumkunsten subsidies komt het uitkopen van voorstellingen van met name gesubsidieerde toneelgezelschappen vrijwel niet meer voor. Uitkoop houdt in dat de accommodatie waar een gezelschap optreedt dit gezelschap tegen een bepaald bedrag uitkoopt en zelf de recette ontvangt. Zij draagt aldus het financiële risico.

Een herintroductie van het uitkoopsysteem voor de gesubsidieerde

toneelinstellingen, waardoor schouwburgdirecties zouden worden gestimuleerd om meer belangstelling te wekken voor uitvoeringen van deze gezelschappen, zou tot gevolg hebben dat de subsidiërende rol van het Rijk minder wordt ten gunste van die van de gemeenten. De verantwoordelijkheid van de rijksoverheid voor het aanbod wordt minder, die van de gemeenten voor de vraag groter.

- 2 Een aanpassing van de subsidiemethodiek, zodanig dat subsidies meer worden gericht op nader te bepalen publieksgroepen, b.v. groepen die relatief ondervertegenwoordigd zijn in de aantallen bezoeken.

Op dit ogenblik worden voor bepaalde groepen de financiële drempels reeds verlaagd: voor de jongeren via het CJP, voor de bejaarden via de Pas-65, in verschillende gemeenten voor minder draagkrachtigen via een plaatselijk systeem (b.v. de Amsterdamse stadspas). Er wordt wel gepleit voor uitbreiding van dit soort systemen ten koste van de bestaande aanbodsubsidies: kunstcheques e.d. voor "specifieke" bevolkingsgroepen ("cultuurspreiding"). Daarbij wordt dan in het bijzonder gedacht aan groepen gekenmerkt door een laag inkomen en/of een laag opleidingsniveau.

Al is aangegeven dat de werkgroep directe subsidiëring van de consument van podiumkunsten in het algemeen geen begaanbare weg acht voor het bevorderen van de cultuurparticipatie. Het is wel mogelijk om b.v. via vouchersystemen voor bepaalde groepen (jongeren, bejaarden, minder draagkrachtigen) de toegankelijkheid van de concertzalen en theaters te verder vergroten.²⁹ De administratieve belemmeringen daarvoor zijn niet groot, omdat kan worden aangesloten bij bestaande systemen. Een nader te bepalen deel van de huidige door de rijksoverheid verstrekte subsidies aan de podiumkunstinstanties kan hiervoor worden aangewend. Het is wel de vraag of dit in Nederland zal leiden tot een grotere participatie onder de beoogde groepen. Bovendien zal het beoogde resultaat moeten worden afgewogen tegen de realisatiemogelijkheden van de andere oogmerken van het podiumkunstenbeleid.

Een andere mogelijkheid is om in de subsidievoorwaarden vast te leggen dat

---

²⁹ Goudriaan verwijst in zijn eerder aangehaalde artikel naar een de positieve ervaringen met experimenten in deze richting van Baumol in New York.

de instellingen verplicht zijn zich in te spannen om de deelname van ondervertegenwoordigde groepen te bevorderen. Daartoe zouden dan concrete activiteiten geëntameerd moeten worden, te benoemen bij de subsidie-aanvraag, waarover achteraf aan de subsidiënt gerapporteerd moet worden. In dit verband wordt er door ter zake kundigen wel op gewezen dat de instellingen meer aan "marketing" kunnen doen.

Ten slotte kan worden gewezen op de mogelijkheden die kunnen worden benut tot het invoeren van (meer) prijsdifferentiatie, ervan uitgaande dat onder het publiek grote verschillen in consumentensurplus bestaan bij het betalen van de toegangsprijs. Hierdoor leveren degenen die bereid zijn een hogere prijs te betalen een bijdrage ten behoeve van degenen die de goedkopere plaatsen bezetten. Voor een bepaalde categorie bezoekers kunnen hierdoor de financiële drempels worden verlaagd, al is het de vraag of deze categorie gelijk is aan die groep voor wie de prijs eventueel een barrière vormt. Dit middel kan overigens ook worden aangewend om de eigen inkomsten van de gezelschappen te vergroten.

- 3 Een aanpassing van de subsidiemethodiek, zodanig dat voor gezelschappen meer prikkels worden ingebouwd om meer publieksinkomsten en andere inkomsten, waaronder sponsorgelden, te verwerven.

Uitgaande van de gedachte dat er nog heel wat ruimte is voor een groter publieksaandeel in de kosten van de podiumkunsten en ter stimulering van het aanboren van andere financieringsbronnen kan gedacht worden aan een combinatie van het in de inleiding genoemde 85%-criterium en de eis dat de gezelschappen over de gehele linie het aandeel van hun eigen inkomsten met een nader te bepalen percentage moeten kunnen verhogen. In bijlage VII zijn de consequenties hiervan aangegeven voor de subsidies uitgaande van een subsidiedekking van maximaal 85% van de totale lasten en een verhoging van het aandeel der eigen inkomsten in het totaal der inkomsten met 5 procentpunten.

Uit dit overzicht blijkt dat deze maatregel per instelling verschillend uitwerkt. Sommige subsidies vallen geheel weg, omdat het subsidie-aandeel in de totale inkomsten al minder dan 5% bedraagt.

De instellingen zullen bij realisering van deze variant alleen kunnen voortbestaan indien zij meer publieksinkomsten (door meer publiek en/of

hogere toegangsprijzen) kunnen genereren of meer alternatieve inkomstenbronnen kunnen vinden.

Deze maatregel zou leiden tot een besparing van f 20 mln. Indien het met dit bedrag gepaard gaande verlies aan subsidie-inkomsten alleen uit hogere toegangsprijzen zou worden gedekt, zal bij een gelijkblijvend aantal bezoeken de prijs gemiddeld met ca. f 10,- stijgen.

Essentieel voor een maatregel als deze is dat die voor alle instellingen gelijktijdig wordt ingevoerd. Een daaruit voortvloeiende prijsverhoging is in die situatie eenvoudiger voor directies van podiumkunstinstituten of accommodaties te realiseren, omdat er dan geen concurrentievervalsende werking vanuit gaat.

Uitgaande van een hoger eigen aandeel van de eigen inkomsten van 5 punten ontstaat voor de spreiding van het aanbod een nieuwe situatie. Instellingen zullen in dat geval scherper moeten letten op de kosten in relatie tot de inkomsten. De categorie instellingen die nu aan de spreiding verdient zal vermoedelijk meer spreiden. Van de andere instellingen is het gedrag moeilijker voorspelbaar. De instellingen die door niet of minder te spreiden meer inkomsten in de eigen standplaats kunnen verdienen zullen het spreidingcijfer doen dalen. De instellingen die dat niet kunnen zullen worden gedwongen de kosten van de spreiding terug te brengen of de publieksinkomsten uit de regio op te voeren. Dit laatste zal extra inspanningen van de betrokken accommodaties vergen.

Deze variant is eenvoudig uitvoerbaar en naar de mening van de werkgroep effectief ten opzichte van het beoogde doel.

BIJLAGEN

BIJLAGE I   TAAKOPDRACHT (Miljoenennota 1992)

Gelet op de doelstellingen van het subsidiebeleid richt het onderzoek zich in de eerste plaats op de subsidiemethodiek. In het bijzonder dienen de mogelijkheden te worden gezien om de subsidies meer afhankelijk te maken van de aard en omvang van de vraag (bijvoorbeeld normsubsidies per verkochte plaatskaart en meer in het algemeen verdere toepassing van het profijtbeginsel). Ook moet worden gezien of subsidies meer specifiek kunnen worden gericht op bepaalde publieksgroepen (bijvoorbeeld via kortingskaarten).

Het onderzoek richt zich in de tweede plaats op de actualiteit en effectiviteit van de subsidies in relatie tot de doelstelling van regionale spreiding.

Tenslotte dient in het onderzoek aandacht gegeven te worden aan de mogelijkheden om bij de financiering van de gezelschappen meer gebruik te maken van sponsoring. Bij dit onderzoek zullen de resultaten van de analyse in het kader van het Kunstenplan worden betrokken.

BIJLAGE II   SAMENSTELLING VAN DE WERKGROEP

drs. H.J. Viersen	voorzitter
drs. C.J.W. Wilmer	Ministerie van Financiën secretaris
G.A. Lawson	Ministerie van Welzijn, Volksge- zondheid en Cultuur adjunct-secretaris
drs. J. Wijnhoud	Ministerie van Algemene Zaken
drs. C.A.B. Birkhoff	Ministerie van Financiën
drs. F.C. Gronsveld	Ministerie van Welzijn, Volksge- zondheid en Cultuur
drs. P.W. van Klink	Vereniging van Schouwburg- en Concertgebouwdirecties (toegevoegd deskundige)

Mr. S.N. Oosterloo van het ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en
Cultuur heeft vanaf januari de vergaderingen van de werkgroep bijgewoond.

BIJLAGE III DE BEOORDELING VAN BIJ SUBSIDIE-AANVRAGEN GEVOEGDE BEGROTINGEN

Inleiding

Bij de bepaling van de redelijkheid van de omvang van een subsidie wordt de bij de aanvraag ingediende begroting vanuit bedrijfseconomisch oogpunt getoetst op vijf hoofdpunten: personeel, huisvesting, produktie- en dagkosten, algemene kosten en inkomsten.

Voor projectsubsidies is dit een relatief eenvoudige beoordeling. Deze worden immers jaarlijks toegekend, waarbij er altijd voldoende begrotingen voor soortgelijke projecten aanwezig zijn die als referentie kunnen dienen.

De toetsing van de ramingen van de "infrastructurele voorzieningen" ligt gecompliceerder, omdat veelal sprake is van een unieke podiumkunstvoorzieningen, waardoor een referentiekader ontbreekt. Wel worden dergelijke subsidie-aanvragen onderling vergeleken wat betreft huisvesting, personeel en bureau- en algemene kosten.

De ingediende ramingen, inclusief het aangevraagde subsidiebedrag, moeten sluitend zijn. Ook moet worden aangegeven welke bijdragen van lagere overheden zijn te verwachten en of deze van structurele of incidentele aard zijn. Zonodig wordt het realiteitsgehalte hiervan geverifieerd. Ten aanzien van de overige begrotingscomponenten wordt bezien of deze een structureel of incidenteel karakter hebben. Dit karakter beïnvloedt uiteraard de hoogte van een (meerjarige) subsidie.

Personeel

Bij de beoordeling van de personele kosten (gemiddeld 65% van de totale kosten) wordt uitgegaan van de bekende en in het kader van de WAGGS goedgekeurde cao-niveaus voor de verschillende categorieën. Ten aanzien van bepaalde medewerkers worden individuele gevallen afwijkingen in salariëring toegestaan, al naar gelang de reputatie van betrokkene of als de zwaarte van de functie daartoe aanleiding geeft.

Veruit het belangrijkste is de beoordeling van de omvang van de personele bezetting. Deze is een afgeleide van de artistieke taakstelling zoals die is verwoord in het advies van de Raad voor de Kunst. Voor een orkest is het te spelen repertoire, alsmede de taak (b.v. in het kader van de geografische spreiding) bepalend voor de omvang van de verschillende instrumentengroepen binnen de orkestformatie. De kwaliteit van de muzikale uitvoering vergt een aan een ondergrens gebonden vaste formatie. De

stafbezetting (voor een orkest ca. 15 formatieplaatsen) is weer een afgeleide van de totale orkestformatie.

Bij dansgezelschappen is de omvang van het tableau en bij operagezelschappen die van het koor van overeenkomstige invloed op de vaste personeelskosten. Voor alle gezelschappen geldt dat de solisten voor het grootste gedeelte op honorariumbasis moeten worden aangetrokken. Deze kosten vallen niet onder de personeelskosten, maar onder de activiteitenkosten.

Toneelvoorzieningen werken hoofdzakelijk met tijdelijke contracten en een zeer kleine kern van vaste acteurs (ingeschaald op cao-basis).

Het salarieringsbeleid wordt tussentijds getoetst aan de voorwaarde - die thans nog wordt gesteld in het kader van de WAGGS - dat verruiming van het arbeidsvoorwaardenbeleid niet ten koste mag gaan van het voorzieningenniveau en binnen gestelde marges moet blijven.

Huisvesting

Voor de huisvestingskosten (het kantoor) gelden de algemene normen ten aanzien van huur en koop van onroerend goed. De plaats van vestiging van de instelling spelen hierbij een grote rol. De kosten van de repetitieruimte zijn afhankelijk van de specifieke eisen die het produkt stelt, zoals ruimte (podiumafmetingen), akoestiek, geluidsisolatie, ventilatie, specifieke voorzieningen (b.v. voor dansers) en bereikbaarheid. Met uitzondering van de orkesten hebben alle podiumgezelschappen een decoratielie en opslagruimte nodig.

Bij de beoordeling wordt een financiële afweging gemaakt tussen huur en koop en repetitieruimte en wordt voorts onderzocht of te dien aanzien een rol voor de lokale overheid - in eerste instantie verantwoordelijk voor het accommodatiebeleid - is weggelegd.

Activiteitenkosten

Na de personeelskosten komen de activiteitenkosten als grootste post op de begroting. Onderscheid wordt gemaakt tussen enerzijds de produktiekosten en anderzijds de dagkosten, die voornamelijk bestaan uit reis- en vervoerskosten en de inhuur van extra personeel.

De hiervoor geraamde kosten worden gezien in het licht van de beleids- en activiteitenplannen, waarin de door WVC gestelde eisen ten aanzien van aantallen produkties en uitvoeringen moeten zijn vertaald.

Van alle kosten zijn de produktiekosten het moeilijkst te beoordelen. Het

niveau van die kosten is niet alleen afhankelijk van de aard van het produkt (al dan niet nieuw, klein of groot gemonteerd), maar ook van de keuzes die door de specifieke artistiek verantwoordelijke per produktie worden gemaakt. Voor het gros van de instellingen doen zich de budgetteringsproblemen dan ook op dit vlak het meest voor.

Bij de beoordeling wordt ervan uitgegaan dat de activiteitenkosten gemiddeld 25% van de totale kosten uitmaken.

Algemene kosten

De algemene kosten worden voor een groot deel door bovengenoemde factoren beïnvloed en ook daarnaar beoordeeld. Zij vormen een relatief beperkt gedeelte van de totale kosten.

Inkomsten

De soort produktie, het aantal uitvoeringen, alsook het aantal te verwachten bezoeken moeten hun afspiegeling vinden in het totaalbedrag aan inkomsten. De raming moet een groot mogelijk realiteitsgehalte hebben. Indien mogelijk, wordt aan de hand van bezoekersramingen de gemiddelde opbrengst berekend en beoordeeld.

Ten slotte wordt onderzocht of andere financieringsmogelijkheden zijn overwogen en of de begrote bijdragen van derden (sponsors e.d.) "vast en zeker" zijn.

Bijlage IV

fact-sheets financiën gezelschappen podiumkunsten 1989 en 1990

Fact-sheet financiën gezelschappen Podiumkunsten
1989 c.q. seizoen 1988/1989 (bedragen x 1000)

A. O.	Kosten plaats	Naam instelling	Totale lasten	Publ. Ink.	Ov. Ink.	Waar- van spons.	Totale Ink.	Subs. WVC	Ov. subs.	Expl. res.	Subs. dekk.	Aantal aktlv.	Last./ aktlv. (fl.)	Subs./ aktlv. (fl.)	Aantal bezoeken	Last./ bez. (fl.)	Subs./ bez. (fl.)
01	810101	concertgebouw orkest, koninklijk nederlands philharmonisch orkest rotterdams philharmonisch orkest residentie orkest brabants orkest, stichting het gelders orkest, stichting het noordelyk filharmonisch orkest limburgs symfonie orkest noordhollands philharmonisch orkest frysk orkest noord-nederlands orkest	18,911 17,027 15,356 13,198 9,085 7,593 7,534 6,913 6,616 3,768 3,344	5,271 2,314 2,388 2,358 899 801 457 726 478 91 90	706 284 1,529 138 320 571 128 111 391 67 25	120 0 0 0 0 299 0 0 0 0 0	5,977 2,598 3,917 2,496 1,219 1,372 585 837 869 158 115	4,193 14,764 4,296 4,301 6,997 6,100 6,793 5,363 5,666 3,330 3,255	7,439 0 6,969 6,490 583 378 0 445 160 117 0	-1,302 335 -174 89 -286 257 -156 -268 79 -163 26	61.5 86.7 73.4 81.8 83.4 85.3 90.2 84.0 88.1 91.5 97.3	129 232 117 100 128 115 97 124 135 106 38	146,597 73,392 131,248 131,980 70,977 66,026 77,670 55,750 49,007 35,547 88,000	90,171 63,638 96,282 107,910 59,219 56,330 70,031 46,839 43,156 32,519 85,658	290,065 302,010 178,293 134,229 69,830 73,132 49,679 52,960 77,489 36,043 13,742	65 56 86 98 130 104 152 131 85 105 243	40 49 63 80 109 89 137 110 75 96 237
	810102	nederlandse koorstichting	3,755	602	135	0	737	2,479	0	-539	66.0	88	42,670	28,170	45,916	82	54
	810105	orkest van de 18e eeuw, vereniging amsterdam baroque orchestra schoenberg ensemble nederlands blazersensemble asko nederlandse bachvereniging, de nieuw ensemble willem breuker collectief vrienden van het lied	2,185 2,158 1,456 605 520 290 259 250 136	1,471 1,679 388 173 51 43 86 82 13	414 196 65 6 31 126 0 11 80	150 180 30 0 0 106 0 0 0	1,885 1,875 453 179 82 169 86 93 93	300 100 939 300 298 170 130 145 54	0 100 106 0 113 0 41 1 0	0 -83 42 -126 -27 49 -2 -11 11	13.7 9.3 71.8 49.6 78.0 58.6 66.0 58.4 39.7	61 33 37 16 36 22	35,820 65,394 7,838 16,188 6,944 6,182	4,918 6,061 4,595 10,688 4,056 2,455	112,400 36,845 39,926 2,922 25,000	19 59 7 89 10	3 5 4 59 6
02	810104	nederlandse opera, stichting de opera forum hoofdstad operette	32,950 21,897 6,455	4,158 3,283 1,620	4,230 373 12	0 101 0	8,388 3,666 1,632	30,766 18,650 4,636	0 0 93	6,204 419 -94	93.4 85.2 73.3	82 180 120	401,829 121,650 53,792	375,195 103,611 39,408	106,021 93,419 68,994	311 234 94	290 200 69
	810601	holland festival	4,188	463	1,290	519	1,753	1,686	756	7	58.3						
03	810103	nationale ballet, stichting het nederlands dans theater nederlands ballet orkest scapino ballet folkloristisch dans theater Introdans reflex dansproductie krisztina de chatel	15,990 10,316 6,403 5,474 2,923 2,071 1,947 1,579 1,251	3,025 2,039 7 718 380 300 190 95 134	567 1,133 526 25 63 124 28 119 86	25 0 0 25 0 85 0 0 0	3,592 3,172 533 743 2,482 424 218 214 220	6,178 5,082 6,032 4,617 2,482 1,067 747 1,323 999	6,611 3,493 0 119 15 586 717 36 48	391 1,431 162 5 17 6 -265 -6 16	80.0 83.1 94.2 86.5 85.4 79.8 75.2 86.1 83.7	127 159 148 101 108 83 105 83 108	125,906 64,881 43,264 54,198 27,065 24,952 18,543 19,024 11,583	100,701 53,931 40,757 46,891 23,120 19,916 13,943 16,373 9,694	116,309 108,002 134,412 47,385 60,726 22,744 15,813 5,427 15,223	137 96 48 116 48 91 123 291 82	110 79 45 100 41 73 93 250 69

Fact-sheet financiën gezelschappen Podiumkunsten
1989 c.q. seizoen 1988/1989 (bedragen x 1000)

A. O.	Kosten plaats	Naam instelling	Totale lasten	Publ. ink.	Ov. ink.	Waar- van spons.	Totale ink.	Subs. WVC	Ov. subs.	Expl. res.	Subs. dekk.	Aantal aktiv.	Last./ aktiv. (fl.)	Subs./ aktiv. (fl.)	Aantal bezoeken	Last./ bez. (fl.)	Subs./ bez. (fl.)
03	810230	pantomimetheater rob van reijn	1,262	362	51	0	413	711	76	-62	62.4	67	18,836	11,746	11,594	109	68
		carrousel	1,099	112	88	0	200	861	55	17	83.3	108	10,176	8,481	8,153	135	112
		griftheater	873	103	9	0	112	705	42	-14	85.6	58	15,052	12,879	4,574	191	163
		bewegingstheater bewth	799	25	32	0	57	738	12	8	93.9	131	6,099	5,725	2,698	296	278
		inccoprodisc	499	12	57	0	69	342	69	-19	82.4	14	35,643	29,357	961	519	428
		altijd aktief produkties	469	106	14	0	120	365	0	16	77.8	59	7,949	6,186			
		mime geeft vreugd	393	74	0	0	74	315	0	-4	80.2	26	15,115	12,115	4,322	91	73
04	810221	nationale toneel, stichting het	10,724	1,082	291	2	1,373	3,613	5,281	-457	82.9	368	29,141	24,168	80,814	133	110
		toneelgroep amsterdam	10,395	867	154	0	1,021	4,475	5,243	344	93.5	438	23,733	22,187	71,439	146	136
		theaterproduktie rotterdam	9,182	680	225	0	905	3,430	5,003	156	91.8	308	29,812	27,380	66,923	137	126
		theater van het oosten	4,305	39	28	0	67	4,414	0	176	102.5	110	39,136	40,127	6,811	632	648
		noord-nederlands toneel	4,034	140	86	0	226	4,424	0	616	109.7	161	25,056	27,478	23,330	173	190
		zuidelijk theater, stichting het	4,018	255	11	4	266	4,334	0	582	107.9	205	19,600	21,141	22,212	181	195
	810222	appel, toneelgroep de	4,035	782	75	0	857	1,288	1,873	-17	78.3	297	13,586	10,643	50,649	80	62
		orkater	2,201	631	124	0	755	696	880	130	71.6	122	18,041	12,918	31,918	69	49
		tryater	2,021	101	108	20	209	1,950	25	163	97.7	118	17,127	16,737	13,559	149	146
		onafhankelijk toneel	1,489	112	3	311	434	510	620	75	73.9	83	17,940	13,614	6,496	229	174
		discordia	1,418	98	11	0	109	1,259	0	-50	88.8	152	9,329	8,283	12,243	116	103
		vervolg, stichting het	1,250	64	33	0	97	1,060	70	-23	90.4	83	15,060	13,614	7,185	174	157
		kompaan, toneelgroep de	766	90	24	0	114	292	425	65	93.6	125	6,128	5,716			
		studio hinderik	696	179	68	0	247	771	0	322	110.8	33	21,091	23,364			
	810223	nieuw amsterdam, stichting de	1,753	70	12	0	82	679	992	0	95.3	53	33,075	31,528	6,454	272	259
		art en pro	1,210	89	75	0	164	567	862	383	118.1	58	20,862	24,618	5,523	219	259
		dogtroep	827	111	5	0	116	630	170	89	96.7	64	12,922	12,500	56,550	15	14
	810227	huls aan de amstel	946	106	0	0	106	930	0	90	98.3	135	7,007	6,889	24,265	39	38
		maccus	642	135	39	0	174	336	323	191	102.6	112	5,732	5,884	13,677	47	48

Fact-sheet financiën gezelschappen Podiumkunsten
1989 c.q. seizoen 1988/1989 (bedragen x 1000)

A. O.	Kostenplaats	Totale lasten	Publ. Ink.	Ov. Ink.	Waar- van spons.	Totale Ink.	Subs. WVC	Ov. subs.	Expl. res.	Subs. dekk.	Aantal aktlv.	Last./ aktlv. (fl.)	Subs./ aktlv. (fl.)	Aantal bezoeken	Last./ bez. (fl.)	Subs./ bez. (fl.)
01	810101 orkesten	109,345	15,873	4,270	419	20,143	65,058	22,581	-1,563	80.1	1,321	82,774	66,343	1,277,472	86	69
01	810102 koren	3,755	602	135	0	737	2,479	0	-539	66.0	88	42,670	28,170	45,916	82	54
01	810105 ensembles	7,859	3,986	929	466	4,915	2,436	361	-147	35.6	205	25,746	5,078	217,093	24	5
02	810104 opera en operette	61,302	9,061	4,625	101	13,686	54,052	93	6,529	88.3	382	160,476	141,741	268,434	228	202
02	810601 Holland Festival	4,188	463	1,290	519	1,753	1,686	756	7	58.3						
03	810103 dansgezelschappen	47,954	6,888	2,671	135	9,559	28,527	11,625	1,757	83.7	1,022	46,922	39,288	526,041	91	76
03	810230 mimegezelschappen	5,394	794	251	0	1,045	4,037	254	-58	79.6	463	11,650	9,268	32,302	152	122
04	810221 toneelgezelschappen struct.	42,658	3,063	795	6	3,858	24,690	15,527	1,417	94.3	1,590	26,829	25,294	271,529	157	148
04	810222 toneelgezelschappen meerj.	13,876	2,057	765	331	2,822	7,826	3,893	665	84.5	1,013	13,698	11,569	122,050	102	84
04	810223 meerjarige projecten toneel	3,790	270	92	0	362	1,876	2,024	472	102.9	175	21,657	22,286	68,527	55	57
04	810227 jeugdtheatergezelschappen	1,588	241	39	0	280	1,266	323	281	100.1	247	6,429	6,433	37,942	42	42
A. O.	Afdeling	Totale lasten	Publ. Ink.	Ov. Ink.	Waar- van spons.	Totale Ink.	Subs. WVC	Ov. aubs.	Expl. res.	Subs. dekk.	Aantal aktlv.	Last./ aktlv. (fl.)	Subs./ aktlv. (fl.)	Aantal bezoeken	Last./ bez. (fl.)	Subs./ bez. (fl.)
01	Muziek	120,959	20,461	5,334	885	25,795	69,973	22,942	-2,249	76.8	1,614	73,344	56,480	1,540,481	77	59
02	Muziektheater	65,490	9,524	5,915	620	15,439	55,738	849	6,536	86.4	382	160,476	141,741	268,434	228	202
03	Dans	53,348	7,682	2,922	135	10,604	32,564	11,879	1,699	83.3	1,485	35,925	29,928	558,343	95	79
04	Toneel	61,912	5,631	1,691	337	7,322	35,658	21,767	2,835	92.8	3,025	20,467	18,983	500,048	121	112
	Totaal PK	301,709	43,298	15,862	1,977	59,160	193,933	57,437	8,821	83.3	6,506	45,334	37,991	2,867,306	102	86

Fact-sheet financiën gezelschappen Podiumkunsten
1990 c.q. seizoen 1989/1990 (bedragen x 1000)

A. O.	Kosten plaats	Naam Instelling	Totale lasten	Publ. Ink.	Ov. Ink.	Waar- van spons.	Totale Ink.	Subs. WVC	Ov. subs.	Expl. res.	Subs. dekk.	Aantal aktlv.	Last./ aktlv. (fl.)	Subs./ aktlv. (fl.)	Aantal bezoeken	Last./ bez. (fl.)	Subs./ bez. (fl.)	
01	810101	concertgebouw orkest, koninklijk	19,317	4,636	2,248	1,741	6,884	4,331	7,664	-438	62.1	124	155,782	96,734	256,893	75	47	
		nederlands philharmonisch orkest	16,258	2,593	540	0	3,133	14,313	0	1,188	88.0	207	78,541	69,145	279,205	58	51	
		rotterdams philharmonisch orkest	15,979	2,782	1,232	197	4,014	4,281	7,239	-445	72.1	124	128,863	92,903	182,990	87	63	
		residentie orkest	13,990	2,183	297	11	2,480	4,288	6,740	-482	78.8	126	111,032	87,524	160,978	87	69	
		noord-nederlands orkest	10,097	357	167	0	524	10,145	0	572	100.5	94	107,415	107,926	44,920	225	226	
		brabants orkest, stichting het	9,293	1,025	455	0	1,480	7,165	586	-62	83.4	126	73,754	61,516	103,280	90	75	
		gelders orkest, stichting het	8,278	964	703	309	1,667	6,257	378	24	80.2	114	72,614	58,202	81,786	101	81	
		limburgs symfonie orkest	7,409	852	198	0	1,050	5,574	959	174	88.2	126	58,802	51,849	62,992	118	104	
		noordhollands philharmonisch orkest	6,999	396	608	0	1,004	6,121	160	286	89.7	133	52,624	47,226	82,037	85	77	
		810102	nederlandse koorstichting	3,046	420	91	23	511	2,571	0	36	84.4	80	38,075	32,138	33,205	92	77
		810105	nederlands impresariaat	2,795	0	636	0	636	1,995	284	120	81.5						
			orkest van de 18e eeuw, vereniging	2,255	1,467	488	150	1,955	300	0	0	13.3	42	53,690	7,143	73,400	31	4
			schoenberg ensemble	2,251	821	159	69	980	1,038	116	-117	51.3	70	32,157	16,486	40,160	56	29
			amsterdam baroque orchestra	1,570	1,305	184	1	1,489	100	0	19	6.4	53	29,623	1,887	75,000	21	1
			asko	748	186	54	0	240	435	115	42	73.5	30	24,933	18,333			
nederlands blazersensemble	669		336	0	0	336	321	68	56	58.1	28	23,893	13,893	28,000	24	14		
willem breuker collectief	483		88	139	14	227	214	35	-7	51.6	27	17,889	9,222	23,710	20	11		
nieuw ensemble	479		145	12	0	157	300	49	27	72.9	22	21,773	15,864	4,448	108	78		
volharding	198		41	0	0	41	135	21	-1	78.8	24	8,250	6,500					
vrienden van het lied	163	15	73	0	88	50	0	-25	30.7									
02	810104	nederlandse opera, stichting de	39,684	5,507	2,706	0	8,213	31,804	0	333	80.1	94	422,170	338,340	135,029	294	236	
		opera forum	22,306	2,817	23	0	2,840	19,516	0	50	87.5	178	125,315	109,640	95,089	235	205	
		hoofdstad operette	6,931	1,731	38	0	1,769	5,028	59	-75	73.4	133	52,113	38,248	79,253	87	64	
810601	holland festival	5,511	462	1,425	672	1,887	2,305	2,044	725	78.9	119	46,311	36,546	62,500	88	70		
03	810103	nationale ballet, stichting het	17,085	3,260	326	0	3,586	5,894	8,018	413	81.4	111	153,919	125,333	133,740	128	104	
		nederlands dans theater	11,069	2,094	449	40	2,543	5,508	3,017	-1	77.0	189	58,566	45,106	148,463	75	57	
		nederlands ballet orkest	7,280	88	586	0	674	6,531	0	-75	89.7	127	57,323	51,425	126,367	58	52	
		scapino ballet	5,306	833	14	14	847	4,818	0	359	90.8	86	61,698	56,023	42,155	126	114	
		folkloristisch dans theater	3,124	486	41	0	527	2,524	84	11	83.5	95	32,884	27,453	39,890	78	65	
		Introdans	2,655	406	124	50	530	1,526	727	128	84.9	128	20,742	17,602	23,500	113	96	
		reflex	1,585	183	72	0	255	741	630	41	86.5	54	29,352	25,389	8,414	188	163	
		krisztina de chatel	1,354	196	100	0	296	983	64	-11	77.3	62	21,839	16,887	8,975	151	117	
		810230	carrousel	1,358	110	81	0	191	1,017	70	-80	80.0	99	13,717	10,980	7,719	176	141
		bewegingstheater bewth	1,195	46	23	0	69	1,005	38	-83	87.3	81	14,753	12,877	2,400	498	435	

Fact-sheet financiën gezelschappen Podiumkunsten
1990 c.q. seizoen 1989/1990 (bedragen x 1000)

A. O.	Kosten plaats	Naam instelling	Totale lasten	Publ. lnk.	Ov. lnk.	Waar- van spons.	Totale lnk.	Subs. WVC	Ov. subs.	Expl. res.	Subs. dekk.	Aantal aktiv.	Last./ aktiv. (fl.)	Subs./ aktiv. (fl.)	Aantal bezoeken	Last./ bez. (fl.)	Subs./ bez. (fl.)
03	810230	pantomimetheater rob van reijn	1,159	221	0	0	221	904	83	49	85.2	101	11,475	9,772			
		altijd aktief produkties	779	91	11	6	102	744	27	94	99.0	74	10,527	10,419			
		mime geeft vreugd	645	121	0	0	121	445	23	-56	72.6	86	7,500	5,442	7,909	82	59
		Inccoproductie	526	4	69	0	73	463	0	10	88.0	23	22,870	20,130	633	831	731
04	810221	toneelgroep amsterdam	10,607	1,294	170	0	1,464	4,529	5,320	706	92.9	363	29,220	27,132	109,649	97	90
		nationale toneel, stichting het	9,882	1,240	225	0	1,465	3,716	5,402	701	92.3	295	33,498	30,908	85,607	115	107
		theaterproduktie rotterdam	7,644	755	93	0	848	2,718	4,086	8	89.0	225	33,973	30,240	61,679	124	110
		noord-nederlands toneel	6,473	272	160	3	432	4,487	661	-893	79.5	205	31,576	25,112	35,146	184	146
		zuidelijk theater, stichting het	5,149	578	70	0	648	4,183	85	-233	82.9	244	21,102	17,492	50,240	102	85
	theater van het oosten	5,138	356	42	0	398	4,392	0	-348	85.5	312	16,468	14,077	32,777	157	134	
	810222	appel, toneelgroep de	4,238	650	164	10	814	1,325	1,999	-100	78.4	249	17,020	13,349	46,928	90	71
		tryater	2,157	118	126	0	244	1,913	0	0	88.7	165	13,073	11,594	14,806	146	129
		vervolg, stichting het	1,471	80	23	0	103	1,108	309	49	95.3	131	11,229	10,817	12,323	119	115
		discordia	1,418	98	11	0	109	1,258	0	-51	88.7	103	13,767	12,214	7,114	199	177
		onafhankelijk toneel	1,222	79	49	0	128	509	678	93	97.1	82	14,902	14,476	4,021	304	295
		studio hinderik	788	65	0	0	65	770	0	47	97.7	11	71,636	70,000			
	kompaan, toneelgroep de	606	98	17	0	115	291	433	233	119.5	130	4,662	5,569				
	810223	art en pro	1,432	109	6	0	115	580	876	139	101.7	62	23,097	23,484	6,049	237	241
nieuw amsterdam, stichting de		1,083	69	12	0	81	607	1,068	673	154.7	109	9,936	15,367	7,967	136	210	
	dogtroep	804	162	34	0	196	740	0	132	92.0	81	9,926	9,136	47,154	17	16	
810227	huis aan de amstel	943	191	30	0	221	946	0	224	100.3	165	5,715	5,733	23,751	40	40	
	maccus	841	114	78	0	192	336	323	10	78.4	102	8,245	6,461	14,430	58	46	

Fact-scheet financiën gezelschappen Podiumkunsten

1990 o.v.g. seizoen 1989/1990 (bedragen x 1000)

A. O.	Kostenplaats	Totale lasten	Publ. Ink.	Ov. Ink.	Waar- van spons.	Totale Ink.	Subs. WVC	Ov. subs.	Expl. res.	Subs. dekk.	Aantal aktlv.	Last./ aktlv. (fl.)	Subs./ aktlv. (fl.)	Aantal bezoeken	Last./ bez. (fl.)	Subs./ bez. (fl.)
01	810101 orkesten	107,620	15,788	6,448	2,258	22,236	62,475	23,726	817	80.1	1,174	91,670	73,425	1,255,081	86	69
01	810102 koren	3,046	420	91	23	511	2,571	0	36	84.4	80	38,075	32,138	33,205	92	77
01	810105 ensembles	11,611	4,404	1,745	234	6,149	4,888	688	114	48.0	296	29,233	10,970	244,718	31	10
02	810104 opera en operette	68,921	10,055	2,767	0	12,822	56,348	59	308	81.8	405	170,175	139,277	309,371	223	182
02	810601 Holland Festival	5,511	462	1,425	672	1,887	2,305	2,044	725	78.9	119	46,311	36,546	62,500	88	70
03	810103 dansgezelschappen	49,458	7,546	1,712	104	9,258	28,525	12,540	865	83.0	852	58,049	48,198	531,504	93	77
03	810230 mimegezelschappen	5,662	593	184	6	777	4,578	241	-66	85.1	464	12,203	10,386	18,661	200	164
04	810221 toneelgezelschappen struct.	44,893	4,495	760	3	5,255	24,025	15,554	-59	88.2	1,644	27,307	24,075	375,098	120	106
04	810222 toneelgezelschappen meerj.	11,900	1,188	390	10	1,578	7,174	3,419	271	89.0	871	13,662	12,162	85,192	123	107
04	810223 meerjarige projecten toneel	3,319	340	52	0	392	1,927	1,944	944	116.6	252	13,171	15,361	61,170	54	63
04	810227 jeugdtheatergezelschappen	1,784	305	108	0	413	1,282	323	234	90.0	267	6,682	6,011	38,181	47	42
A. O.	Afdeling	Totale lasten	Publ. Ink.	Ov. Ink.	Waar- van spons.	Totale Ink.	Subs. WVC	Ov. subs.	Expl. res.	Subs. dekk.	Aantal aktlv.	Last./ aktlv. (fl.)	Subs./ aktlv. (fl.)	Aantal bezoeken	Last./ bez. (fl.)	Subs./ bez. (fl.)
01	Muziek	122,277	20,612	8,284	2,515	28,896	69,934	24,414	967	77.2	1,550	76,980	59,367	1,533,004	77	60
02	Muziektheater	74,432	10,517	4,192	672	14,709	58,653	2,103	1,033	81.6	524	142,046	115,947	371,871	200	163
03	Dans	55,120	8,139	1,896	110	10,035	33,103	12,781	799	83.2	1,316	41,884	34,866	550,165	97	80
04	Toneel	61,896	6,328	1,310	13	7,638	34,408	21,240	1,390	89.9	3,034	20,401	18,341	559,641	108	97
	Totaal PK	313,725	45,596	15,682	3,310	61,278	196,098	60,538	4,189	81.8	6,424	48,376	39,587	3,014,681	102	83

Toelichting fact-sheet

In het "Fact-sheet financiën gezelschappen podiumkunsten" zijn enkele kengetallen opgenomen, ontleend aan de jaarrekeningen van het merendeel der gesubsidieerde podiumkunstgezelschappen. Het gaat dan hoofdzakelijk om de structureel en meerjarig gesubsidieerde producerende gezelschappen, m.a.w. niet de podia, werkplaatsen, bemiddelende instanties, belangenorganisaties, instituten, fondsen en projecten.

Een algemeen euvel dat zich in dit overzicht voordoet is het verschil in verslagleggingsperiode van de verschillende instellingen. Terwijl de meeste instellingen rapporteren op kalenderjaarbasis doen een tweetal orkesten, enkele muziekensembles en alle toneel- en jeugdtheatergezelschappen dit op seizoenbasis. In de gevallen waarin geen duidelijk beeld uit het jaarverslag naar voren komt omtrent aantallen voorstellingen en bezoek wordt een beroep gedaan op de CBS-gegevens. Ook deze worden op seizoenbasis geïnventariseerd. Hierdoor kunnen verschillen optreden met andere overzichten. De bedoeling van de fact-sheet is echter in de eerste plaats om vanuit een bedrijfseconomisch perspectief op hoofdlijnen vergelijkbare instellingen naast elkaar te zetten, en in de tweede plaats per sector tot de bepaling van gemiddelden te komen. Een zekere foutmarge moet daarbij in acht genomen worden. Overigens zullen met ingang van 1993 alle podiumkunstinstellingen op kalenderjaarbasis worden gesubsidieerd.

Het overzicht is geordend naar artikelonderdeel en kostenplaats.

Een aantal gegevenscategorieën verdient uitleg:

- onder 'Eigen inkomsten' wordt verstaan alle inkomsten naast subsidie.
- onder 'Publieksinkomsten' wordt verstaan alle inkomsten uit uitkoop, partage- en garantieregelingen, recette, verkoop van abonnementen en programmaboekjes.
- in de kolom 'Subs.ov.' zijn alle exploitatiesubsidies van andere overheden verantwoord.
- onder het subsidiedekkingspercentage wordt hier verstaan het aandeel dat het subsidie uitmaakt van de totale lasten. (Let wel: hiermee wordt de verhouding subsidie / eigen inkomsten niet zuiver weergegeven; hiertoe zou het subsidiedekkingspercentage moeten worden omschreven als het aandeel van het subsidie in de totale inkomsten.)
- aantallen activiteiten en bezoeken zijn inclusief het aandeel van buitenlandse voorstellingen. Hierdoor ontstaat een verschil tussen deze totalen en die in het rapport weergegeven statistieken die uitsluitend voorstellingen en publiek in eigen land betreffen. Teneinde aan de produktiviteit van de gezelschappen recht te doen is er voor gekozen de buitenlandse activiteiten mee te tellen.
- ten aanzien van de gemiddelde subsidiebedragen per activiteit en per bezoeker dient het volgende te worden bedacht. Zoals gezegd is dit overzicht geordend op artikelonderdeel en kostenplaats. Zoals met iedere indeling ontstaan hierdoor toerekeningsvraagstukken. Zo horen de kosten van het symfonisch gedeelte van het bedrijf OFO/Forum niet thuis bij het onderdeel Muziekdramatische kunst maar bij Muziek; ook het bijbehorende aantal bezoeken dient aan dit laatste onderdeel te worden toegeschreven. Het omgekeerde geldt ten aanzien van de begeleidingstaak van het Nederlands Philharmonisch Orkest t.b.v. De Nederlandse Opera. Het Nederlands Ballet Orkest daarentegen hoort wel thuis in het onderdeel Dans, de bezoeken echter niet: zij vormen een dubbeltelling. Kortom, het juist berekenen van de subsidie-uitgaven per bezoeker vergt een vertaalslag. Deze wordt in een aparte bijlage gemaakt. De daar vermelde gemiddelden kunnen afwijken van hetgeen in de kolom 'Subsidie per bezoek' van het fact-sheet staat vermeld.

Bijlage V

**aansluiting cijfers fact-sheets en tabel 5
subsidiebedragen per bezoek**

1988/'89:

Muziek

1.540.481 bezoeken fact-sheet
(239.903) af: bezoeken buitenland (niet in tabel 5)
37.738 bij: OFO (staat in fact-sheet bij muz.th.)
132.297 bij: NBO (staat in fact-sheet bij dans)
(25.000) af: Willem Breuker (staat dat seizoen niet in CBS)
(6.936) af: Ned.Bachver. (staat te laag in CBS)

1.438.677
1.435.605 tabel 5

3.072 uiteindelijk verschil

Orkesten

Totaal subsidie:	Bezoek:
87.639 WVC + ov.subs.	1.277.472 fact-sheet 'orkesten'
(7.382) 50% NedPhil	37.738 bij: OFO
6.216 33% OFO/Forum	(106.021) af: DNO (corr. bez. NedPhil)
<hr/> 86.473	<hr/> 1.209.189
Subsidie per bezoek	<u>71,51</u>

Koren: zie fact-sheet

Ensembles

Totaal subsidie:	Bezoek:
2.797 WVC + ov.subs.	217.093 fact-sheet 'ensembles'
(1.045) af: Schoenb.(geen stat.)	
(300) idem Ned.Bl.Ens.	
(411) idem ASKO	
(54) idem Vr.v.h.Lied	
<hr/> 987	<hr/> 217.093
Subsidie per bezoek	<u>4,55</u>

Muziek totaal

Totaal subsidie:	Bezoek:
86.473 orkesten	1.209.189 orkesten
2.479 koren	45.916 koren
987 ensembles	217.093 ensembles
<hr/> 89.939	<hr/> 1.472.198
Subsidie per bezoek	<u>61,09</u>

1988/'89:

Opera / operette

268.434 bezoeken fact-sheet

(37.738) af: OFO

(8.063) af: buitenland

222.633

220.998 tabel 5

1.635 uiteindelijk verschil

Totaal subsidie:

54.145 WVC+subs.ov. (ex Holl.F.)

7.382 50% NedPhil

(6.216) 33% OFO/Forum

55.311

Subsidie per bezoek 239,76

Bezoek:

268.434 fact-sheet 'opera en operette'

(37.738) af: OFO

230.696

1988/'89

Ballet en dans

558.343 bezoeken fact-sheet
(32.302) af: Mime (staat in fact-sheet bij art.ond. 03 Dans)
(47.766) af: bezoeken buitenland
(134.412) af: bezoeken NBO (in tabel 5 bij Muziek)
343.863
337.391 tabel 5
6.472 uiteindelijk verschil

Totaal subsidie:
40.152 WVC+subs.ov. (inc. NBO)

40.152
Subsidie per bezoek 102,53

Bezoek:

558.343 fact-sheet 'dansgezelschappen'
(32.302) af: Mime
(134.412) af: bezoeken NBO
391.629

Mime

32.302 bezoeken fact-sheet
(5.868) bezoeken buitenland
26.434
26.800 tabel 5
(366) uiteindelijk verschil

Totaal subsidie:
4.291
(365) af: AAP (geen stat.)

3.926
Subsidie per bezoek 121,54

Bezoek:

32.302
32.302

1988/'89

Toneel en jeugdtheater

Toneel

500.048 bezoeken fact-sheet
(37.942) af: jeugdtheater (staat in fact-sheet bij Toneel)
(66.107) bezoeken buitenland
395.999
395.362 tabel 5
637 uiteindelijk verschil

Totaal subsidie:
57.425 WVC+ov.subs.
(1.589) af: jeugdth.
(1.488) af: Hind.,Komp.(geen stat.)
54.348
Subsidie per bezoek 117,61

Bezoek:
500.048 fact-sheet 'Toneel'
(37.942) af: jeugdth.
462.106

Jeugdtheater

37.942 bezoeken fact-sheet
(1.330) bezoeken buitenland
36.612
36.612 tabel 5
0 geen verschil

Totaal subsidie:
1.589 WVC+ov.subs.
Subsidie per bezoek 41,88

Bezoek:
37.942 fact-sheet 'jeugdtheatergezelschappen'

Toneel en jeugdtheater totaal

Totaal subsidie:
54.348 toneel
1.589 jeugdtheater
55.937
Subsidie per bezoek 111,86

Bezoek:
462.106 toneel
37.942 jeugdtheater
500.048

1988/'89

Podiumkunsten totaal

Totaal subsidie:	Bezoek:	Subsidie per bezoek:
89.939 muziek	1.472.198	61,09
55.311 opera en operette	230.696	239,76
40.152 ballet en dans	391.629	102,53
3.926 mime	32.302	121,54
54.348 toneel	462.106	117,61
1.589 jeugdtheater	37.942	41,88
245.265	2.626.873	93,37

1989/'90:

Muziek

1.533.004 bezoeken fact-sheet
(185.205) af: buitenland
37.153 bij: OFO
126.367 bij: NBO
(70.000) af: 1 openluchtconcert KCO
1.441.319
1.435.034 tabel 5
6.285 uiteindelijk verschil

Orkesten

Totaal subsidie:
86.201 WVC+subs.ov.
(7.157) af: 50% NedPhil
6.505 bij: 33% OFO/Forum
85.550
Subsidie per bezoek 73,93

Bezoek:
1.255.081 fact-sheet 'orkesten'
(135.029) af: DNO (corr.NedPhil)
37.153 bij: OFO
1.157.205

Koren: zie fact-sheet

Ensembles

Totaal subsidie:
5.576 WVC+subs.ov.
(2.279) af: Ned.Imp.(geen stat.)
(550) idem ASKO
(156) idem Volharding
(50) idem Vr.v.h.L.
2.541
Subsidie per bezoek 10,38

Bezoek:
244.718 fact-sheet 'ensembles'
244.718

Totaal muziek

Totaal subsidie:
85.550 orkesten
2.571 koren
2.541 ensembles
90.662
Subsidie per bezoek 63,17

Bezoek:
1.157.205 orkesten
33.205 koren
244.718 ensembles
1.435.128

1989/'90

Opera en operette

371.871 bezoeken fact-sheet
(37.153) af: OFO
(12.720) af: bezoeken buitenland
(62.500) af: Holland Festival
259.498
241.860 tabel 5
17.638 uiteindelijke verschil (hoofdzakelijk 10 voorst. DNO a 14.000)

Totaal subsidie:

56.407 (ex Holl.F.)
7.157 bij: 50% NedPhil
(6.505) af: 33% OFO/Forum
57.058
Subsidie per bezoek 209,60

Bezoek:

309.371 fact-sheet 'opera en operette'
(37.153) af: OFO
272.218

Holland Festival: zie fact-sheet

1989/'90

Ballet en dans

550.165 bezoeken fact-sheet
(18.661) af: mime (in fact-sheet bij art.ond. 03 Dans)
(126.367) af: NBO
(97.805) af: buitenland
3.145 bij: Dansproduktie (niet in fact-sheet)
8.330 idem Rott.Dansgroep
26.489 idem Scapino in School

345.296
340.143 tabel 5

5.153 uiteindelijk verschil

Totaal subsidie:
41.065 WVC+subs.ov. (inc. NBO)

41.065
Subsidie per bezoek 101,36

Bezoek:
531.504 fact-sheet 'dansgezelschappen'

(126.367)

405.137

Mime

18.661 bezoeken fact-sheet
(3.927) af: buitenland
2.704 bij: Griftheater (niet in fact-sheet)
4.079 idem Plotloos drama

21.517
20.706 tabel 5

---

811 uiteindelijk verschil

Totaal subsidie:
4.819 WVC+subs.ov.
(987) af: R.v.Reijn (geen stat.)
(771) idem AAP

3.061
Subsidie per bezoek 164,03

Bezoek:
18.661 fact-sheet 'mimegezelschappen'

18.661

1989/'90

Toneel en jeugdtheater

Toneel

559.641	bezoeken fact-sheet
(44.557)	af: buitenland
(38.181)	af: jeugdtheater
5.620	bij: Fact (niet in fact-sheet)
7.614	idem Mickery
3.161	idem Nationaal Fonds
26.607	idem Orkater
3.390	idem Strooker
<u>523.295</u>	
518.602	tabel 5
<u>4.693</u>	uiteindelijk verschil

Totaal subsidie:

55.648	WVC+subs.ov.
(1.605)	af: jeugdth.
(1.494)	af: Hind.,Komp.(geen stat.)
<u>52.549</u>	
Subsidie per bezoek	<u>100,77</u>

Bezoek:

559.641	fact-sheet 'Toneel'
(38.181)	af: jeugdth.
<u>521.460</u>	

Jeugdtheater

38.181	bezoeken fact-sheet
(5.344)	af: buitenland
<u>32.837</u>	
32.837	tabel 5
<u>0</u>	geen verschil

Totaal subsidie

1.605	WVC+subs.ov.
Subsidie per bezoek	<u>42,04</u>

Bezoek

38.181	fact-sheet 'jeugdtheatergezelschappen'
--------	--

Totaal Toneel en jeugdtheater

Totaal subsidie:

52.549	toneel
1.605	jeugdtheater
<u>54.154</u>	
Subsidie per bezoek	<u>96,77</u>

Bezoek:

521.460	toneel
38.181	jeugdtheater
<u>559.641</u>	

Bijlage VI

spreidingsgegevens podiumkunstgezelschappen

Bron: CBS, "Kerngegevens per gezelschap", 1986/'87 t/m 1989/'90
exclusief begeleidingsorkesten
(Randstad: Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage)

1989/'90

Totaal Podiumkunsten

Totaal subsidie:	Bezoek:	Subsidie per bezoek:
90.662 muziek	1.435.128	63,17
57.058 opera en operette	272.218	209,60
41.065 ballet en dans	405.137	101,36
3.061 mime	18.661	164,03
52.549 toneel	521.460	100,77
1.605 jeugdtheater	38.181	42,04
246.000	2.690.785	91,42

1. Spreidingsgegevens gezelschappen algemeen

	1986/1987	1987/1988	1988/1989	1989/1990	1990/1991
<u>Nederland</u>					
Voorstellingen	6.340	5.522	5.968	6.254	5.714
Bezoek	2.153.347	1.997.593	2.239.949	2.345.874	2.268.987
Gemiddeld	340	362	378	386	406
<u>Randstad</u>					
Voorstellingen	3.110	2.503	2.496	2.652	2.904
Bezoek	1.207.390	1.141.254	1.292.412	1.322.230	1.427.180
Gemiddeld	388	456	522	520	502
<u>Buiten Randstad</u>					
Voorstellingen	3.230	3.019	3.472	3.602	2.810
Bezoek	945.957	856.339	947.537	1.023.644	841.807
Gemiddeld	293	284	275	290	307
<u>Buitenland</u>					
Voorstellingen	423	499	486	624	587
Bezoek	281.746	347.789	367.708	349.562	329.946
Gemiddeld	666	697	814	692	647

2. Spreidingsgegevens randstedelijke gezelschappen

	1986/1987	1987/1988	1988/1989	1989/1990	1990/1991
<u>Nederland</u>					
Voorstellingen	4.441	3.881	4.177	4.188	3.985
Bezoek	1.548.054	1.466.323	1.636.175	1.699.920	1.661.293
Gemiddeld	349	378	396	424	431
<u>Randstad</u>					
Voorstellingen	2.945	2.356	2.323	2.398	2.685
Bezoek	1.144.913	1.098.987	1.231.541	1.224.978	1.336.269
Gemiddeld	389	466	535	535	509
<u>Buiten Randstad</u>					
Voorstellingen	1.496	1.525	1.854	1.790	1.300
Bezoek	403.141	367.336	404.634	474.942	325.024
Gemiddeld	269	241	222	276	263
<u>Buitenland</u>					
Voorstellingen	376	406	392	503	487
Bezoek	256.002	307.545	329.392	272.039	269.686
Gemiddeld	681	758	918	707	658

(2a. randstedelijke orkesten)

	86/87	87/88	88/89	89/90
Nederland				
Voorstellingen	309	310	301	297
Bezoek	455.110	485.200	528.463	475.372
Gemiddeld	1.473	1.565	1.756	1.601
Randstad				
Voorstellingen	271	264	261	270
Bezoek	411.926	438.944	491.644	444.577
Gemiddeld	1.520	1.663	1.884	1.647
Buiten Randstad				
Voorstellingen	38	46	40	27
Bezoek	43.184	46.256	36.819	30.795
Gemiddeld	1.136	1.006	920	1.141
Buitenland				
Voorstellingen	58	45	41	39
Bezoek	93.100	84.612	82.650	67.690
Gemiddeld	1.605	1.880	2.016	1.736

Procentueel:	1986/1987		1987/1988		1988/1989		1989/1990	
	v	b	v	b	v	b	v	b
in Randstad	87,7	90,5	85,2	90,5	86,7	93,0	90,9	93,5
in overige plaatsen	12,3	9,5	14,8	9,5	13,3	7,0	9,1	6,5

(2b. overige randstedelijke muziekensembles)

	86/87	87/88	88/89	89/90
Nederland				
Voorstellingen			120	266
Bezoek			59.638	107.445
Gemiddeld			590	545
Randstad				
Voorstellingen			45	110
Bezoek			25.555	41.140
Gemiddeld			655	556
Buiten Randstad				
Voorstellingen			75	156
Bezoek			34.083	66.305
Gemiddeld			550	539
Buitenland				
Voorstellingen			69	72
Bezoek			105.985	66.665
Gemiddeld			1.606	1.170

Procentueel:

	1986/1987		1987/1988		1988/1989		1989/1990	
	v	b	v	b	v	b	v	b
in Randstad					37,5	42,9	41,4	38,3
in overige plaatsen					62,5	57,1	58,6	61,7

(2c. randstedelijke opera- en operettegezelschappen)

	86/87	87/88	88/89	89/90
Nederland				
Voorstellingen	253	204	202	201
Bezoek	222.843	182.272	168.960	184.324
Gemiddeld	881	893	836	917
Randstad				
Voorstellingen	133	96	112	105
Bezoek	147.427	118.469	118.751	128.196
Gemiddeld	1.108	1.234	1.060	1.221
Buiten Randstad				
Voorstellingen	120	108	90	96
Bezoek	75.416	63.803	50.209	56.128
Gemiddeld	628	591	558	585
Buitenland				
Voorstellingen	9	21	10	17
Bezoek	5.781	14.436	7.563	12.230
Gemiddeld	642	687	756	725

Procentueel:	1986/1987		1987/1988		1988/1989		1989/1990	
	v	b	v	b	v	b	v	b
in Randstad	52,6	66,2	47,1	65,0	55,4	70,3	52,2	69,5
in overige plaatsen	47,4	33,8	52,9	35,0	44,6	29,7	47,8	30,5

(2d. grote randstedelijke dansgezelschappen)

	86/87	87/88	88/89	89/90
Nederland				
Voorstellingen	308	438	448	384
Bezoek	213.049	294.862	290.198	263.266
Gemiddeld	692	673	648	686
Randstad				
Voorstellingen	191	239	256	241
Bezoek	163.203	206.600	203.997	194.531
Gemiddeld	854	864	797	807
Buiten Randstad				
Voorstellingen	117	199	192	143
Bezoek	49.846	88.262	86.201	68.735
Gemiddeld	426	444	449	481
Buitenland				
Voorstellingen	68	108	47	87
Bezoek	78.970	97.972	42.224	90.570
Gemiddeld	1.161	907	898	1.041

Procentueel:	1986/1987		1987/1988		1988/1989		1989/1990	
	v	b	v	b	v	b	v	b
in Randstad	62,0	76,6	54,6	70,1	57,1	70,3	62,8	73,9
in overige plaatsen	38,0	23,4	45,4	29,9	42,9	29,7	37,2	26,1

(2e. kleine randstedelijke dansgezelschappen)

	86/87	87/88	88/89	89/90
Nederland				
Voorstellingen	288	464	495	516
Bezoek	37.009	26.140	43.124	44.967
Gemiddeld	129	56	87	87
Randstad				
Voorstellingen	197	21	82	84
Bezoek	29.874	960	11.195	11.344
Gemiddeld	152	46	137	135
Buiten Randstad				
Voorstellingen	91	443	413	432
Bezoek	7.135	25.180	31.929	33.623
Gemiddeld	78	57	77	78
Buitenland				
Voorstellingen	59	15	18	35
Bezoek	7.911	1.205	3.325	5.345
Gemiddeld	134	80	185	153

Procentueel:	1986/1987		1987/1988		1988/1989		1989/1990	
	v	b	v	b	v	b	v	b
in Randstad	68,4	80,7	4,5	3,7	16,6	26,0	16,3	25,2
in overige plaatsen	31,6	19,3	95,5	96,3	83,4	74,0	83,7	74,8

(2f. grote randstedelijke toneelgezelschappen)

	86/87	87/88	88/89	89/90
Nederland				
Voorstellingen	674	822	914	879
Bezoek	188.926	174.163	207.809	253.474
Gemiddeld	280	212	227	288
Randstad				
Voorstellingen	520	632	669	573
Bezoek	141.421	135.593	155.814	160.103
Gemiddeld	272	215	233	279
Buiten Randstad				
Voorstellingen	154	190	245	306
Bezoek	47.505	38.570	51.995	93.371
Gemiddeld	308	203	212	305
Buitenland				
Voorstellingen	3	3	5	5
Bezoek	761	607	641	2.938
Gemiddeld	254	202	130	588

Procentueel:	1986/1987		1987/1988		1988/1989		1989/1990	
	v	b	v	b	v	b	v	b
in Randstad	77,2	74,9	76,9	77,9	73,2	75,0	65,2	63,2
in overige plaatsen	22,8	25,1	23,1	22,1	26,8	25,0	34,8	36,8

(2g. kleine randstedelijke toneelgezelschappen)

	86/87	87/88	88/89	89/90
Nederland				
Voorstellingen	1.815	1.079	1.037	907
Bezoek	211.244	122.875	117.905	146.428
Gemiddeld	116	114	114	161
Randstad				
Voorstellingen	1.222	795	663	565
Bezoek	130.611	84.778	78.462	85.395
Gemiddeld	107	107	118	151
Buiten Randstad				
Voorstellingen	593	284	374	342
Bezoek	80.633	38.097	39.443	61.033
Gemiddeld	136	134	105	178
Buitenland				
Voorstellingen	127	129	121	176
Bezoek	52.772	66.231	55.651	17.940
Gemiddeld	416	513	460	209

Procentueel:	1986/1987		1987/1988		1988/1989		1989/1990	
	v	b	v	b	v	b	v	b
in Randstad	67,3	61,8	73,7	69,0	63,9	66,5	62,3	58,3
in overige plaatsen	32,7	38,2	26,3	31,0	36,1	33,5	37,7	41,7

(2h. randstedelijke jeugdtheatergezelschappen)

	86/87	87/88	88/89	89/90
Nederland				
Voorstellingen	121	101	135	136
Bezoek	30.568	17.283	24.265	19.107
Gemiddeld	253	171	180	140
Randstad				
Voorstellingen	37	39	28	49
Bezoek	5.115	5.068	3.277	7.034
Gemiddeld	138	130	117	144
Buiten Randstad				
Voorstellingen	84	62	107	87
Bezoek	25.453	12.215	20.988	12.073
Gemiddeld	303	197	196	139
Buitenland				
Voorstellingen	0	0	0	29
Bezoek	0	0	0	4.644
Gemiddeld	0	0	0	160

Procentueel:	1986/1987		1987/1988		1988/1989		1989/1990	
	v	b	v	b	v	b	v	b
in Randstad	30,6	16,7	38,6	29,3	20,7	13,5	36,0	36,8
in overige plaatsen	69,4	83,3	61,4	70,7	79,3	86,5	64,0	63,2

(2i. randstedelijke mimegezelschappen)

	86/87	87/88	88/89	89/90
Nederland				
Voorstellingen	576	352	396	478
Bezoek	50.135	29.212	26.807	20.706
Gemiddeld	87	83	73	56
Randstad				
Voorstellingen	314	194	101	305
Bezoek	22.118	12.818	9.227	10.705
Gemiddeld	70	66	107	46
Buiten Randstad				
Voorstellingen	262	158	295	173
Bezoek	28.017	16.394	17.580	10.001
Gemiddeld	107	104	63	74
Buitenland				
Voorstellingen	52	74	60	43
Bezoek	16.707	31.832	5.868	3.927
Gemiddeld	321	430	196	131

Procentueel:	1986/1987		1987/1988		1988/1989		1989/1990	
	v	b	v	b	v	b	v	b
in Randstad	54,5	44,1	55,1	43,9	25,5	34,4	63,8	51,7
in overige plaatsen	45,5	55,9	44,9	56,1	74,5	65,6	36,2	48,3

3. Spreidingsgegevens niet-randstedelijke gezelschappen

	1986/1987	1987/1988	1988/1989	1989/1990	1990/1991
<u>Nederland</u>					
Voorstellingen	1.899	1.641	1.791	2.066	1.729
Bezoek	605.293	531.270	603.774	645.954	607.694
Gemiddeld	319	324	337	313	351
<u>Randstad</u>					
Voorstellingen	165	147	173	254	219
Bezoek	62.477	42.267	60.871	97.252	90.911
Gemiddeld	379	288	352	383	415
<u>Buiten Randstad</u>					
Voorstellingen	1.734	1.494	1.618	1.812	1.510
Bezoek	542.816	489.003	542.903	548.702	516.783
Gemiddeld	313	327	336	303	342
<u>Buitenland</u>					
Voorstellingen	47	93	94	121	100
Bezoek	25.744	40.244	38.316	77.523	60.260
Gemiddeld	548	433	412	646	603

Bijlage VII

**berekening effecten variant 3
(gecombineerde 85%/5%-maatregel)**

Effecten inkomstenmaatregel
(gebaseerd op gemiddelden 1989 en 1990)

1. maximaal s.d.perc. 85 % van tot.last.
2. verhoging e.1. met 5 % van tot.ink. Resultaat: 5.930
Resultaat: 14.357
(totaal) 20.287

A. O.	Kosten plaats	Naam instelling	Totale lasten	Totale ink.	Subs. WVC	Subs. ov.	Subs. dekk.	E.1. perc.	Corr. met %	Opslag 1	Opslag 2	Totale maatr.
01	810101	concertgebouw orkest, koninklijk nederlands philharmonisch orkest rotterdams philharmonisch orkest residentie orkest brabants orkest, stichting het gelders orkest, stichting het noordelyk filharmonisch orkest limburgs symfonie orkest noordhollands philharmonisch orkest frysk orkest noord-nederlands orkest	19.114 16.643 15.668 13.594 9.189 7.936 7.534 7.161 6.808 3.768 6.721	6.431 2.866 3.966 2.488 1.350 1.520 585 944 937 158 320	4.262 14.539 4.289 4.295 7.081 6.179 6.793 5.469 5.894 3.330 6.700	7.552 0 7.104 6.615 585 378 0 702 160 117 0	61,81 87,36 72,71 80,25 83,42 82,62 90,16 86,17 88,92 91,48 99,69	35,25 16,46 25,82 18,57 14,97 18,82 7,93 13,26 13,40 4,38 4,55	100 50 100 100 100 100 0 100 85 0 0	0 (196) 0 0 0 0 0 (84) (227) 0 0	(912) (435) (768) (670) (451) (404) 0 (356) (297) 0 0	(912) (631) (768) (670) (451) (404) 0 (439) (524) 0 0
	810102	nederlandse koorstichting	3.401	624	2.525	0	74,25	19,82	100	0	(157)	(157)
	810105	nederlands impresariaat orkest van de 18e eeuw, vereniging amsterdam baroque orchestra schoenberg ensemble nederlands blazersensemble asko nederlandse bachvereniging, de nieuw ensemble willem breuker collectief volharding vrienden van het lied mondriaan kwartet	2.701 2.220 1.864 1.854 637 634 656 369 367 198 150 86	602 1.920 1.682 717 258 161 496 122 160 41 91 36	1.990 300 100 989 311 367 185 215 180 135 52 50	157 0 50 111 34 114 0 45 18 21 0 0	79,50 13,51 8,05 59,32 54,08 75,79 28,20 70,46 53,89 78,79 34,78 58,14	21,90 86,49 91,81 39,45 42,77 25,10 72,81 31,85 44,76 20,81 63,51 41,86	5 0 0 100 100 100 100 100 100 100 100 100	0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0	(7) 0 0 (91) (30) (32) (34) (19) (18) (10) (7) (4)	(7) 0 0 (91) (30) (32) (34) (19) (18) (10) (7) (4)
	810106	jazz in nederland north sea jazz festival nationaal jazz archief	2.790 4.888 78	479 4.228 9	2.090 188 69	327 400 0	86,63 12,02 88,46	16,53 87,80 11,54	30 0 100	(14) 0 (3)	(43) 0 (4)	(57) 0 (7)
	810107	stichting popmuziek nederland	1.959	298	1.593	52	83,97	15,34	0	0	0	0
	810108	organisatie oude muziek	2.434	1.463	450	446	36,81	62,02	100	0	(118)	(118)
	810110	india muziek huygens-fokker toonkunst bibliotheek	203 34 195	121 9 25	25 17 84	48 8 87	35,96 73,53 87,18	62,37 25,37 12,82	100 0 50	0 0 (2)	(10) 0 (5)	(10) 0 (7)
	810115	fonds scheppende toonkunst donemus gaudeamus stein ysbreker	2.750 2.274 1.519 622 1.654	96 600 360 91 169	2.737 1.718 958 703 500	0 0 48 0 1.041	99,53 75,57 66,16 85,46 93,17	3,37 25,87 26,35 11,41 9,86	0 30 100 100 100	0 0 0 (4) (135)	0 (35) (68) (40) (85)	0 (35) (68) (43) (220)
	810117	int. orgelconcours haarlem int. vocalistenconcours den bosch	151 532	41 270	82 50	68 208	99,34 48,45	21,47 51,13	0 0	0 0	0 0	0 0
02	810104	nederlandse opera, stichting de opera forum hoofdstad operette	36.317 22.102 6.693	8.301 3.253 1.701	31.285 19.083 4.832	0 0 76	86,14 86,34 73,33	20,97 14,56 25,73	100 50 100	(416) (148) 0	(1.979) (558) (330)	(2.395) (707) (330)
	810601	holland festival	4.850	1.820	1.996	1.400	70,02	34,90	100	0	(261)	(261)
03	810103	nationale ballet, stichting het nederlands dans theater nederlands ballet orkest scapinc ballet folkloristisch dans theater introdans reflex dansproductie kristina de chatel nederlands instituut v.d. dans (1) studio al porto	16.538 10.693 6.842 5.390 3.024 2.363 1.766 1.367 1.303 1.316 302	3.589 2.858 604 795 485 477 237 201 258 289 71	6.036 5.295 6.282 4.718 2.503 1.297 744 1.146 991 961 107	7.315 3.255 0 60 50 657 674 32 56 47 150	80,73 79,96 91,81 88,63 84,42 82,65 80,27 86,14 80,38 76,59 85,24	21,19 25,05 8,77 14,27 15,97 19,63 14,30 14,55 19,77 22,29 21,65	100 100 0 100 100 100 100 100 100 100 0	0 0 0 (195) 0 0 0 (16) 0 0 0	(847) (570) 0 (279) (152) (122) (83) (69) (65) (65) 0	(847) (570) 0 (474) (152) (122) (83) (84) (65) (65) 0
	810229	nederlands poppenspel instituut (1) vgmb	567 64	10 15	560 52	0 0	98,76 81,25	1,76 21,80	100 0	0 0	(28) 0	(28) 0

A. O.	Kosten plaats	Naam instelling	Totale lasten	Totale ink.	Subs. WVC	Subs. ov.	Subs. dekk.	E.i. perc.	Corr. met %	Opslag 1	Opslag 2	Totale maatr.
	810230	pantomimetheater rob van rein	1.211	317	808	80	73,28	26,33	100	0	(60)	(60)
		carrousel	1.229	196	939	63	81,52	16,33	100	0	(60)	(60)
		griftheater	953	93	832	42	91,66	9,62	100	(63)	(48)	(112)
		bewegingstheater bewth	997	63	872	25	89,92	6,57	100	(49)	(48)	(97)
		inccoprodinc	513	71	403	35	85,27	13,98	100	(1)	(25)	(27)
		altijd actief produkties	624	111	555	14	91,03	16,35	100	(38)	(34)	(72)
		mime geeft vreugd	519	98	380	12	75,43	19,94	100	0	(24)	(24)
		plotloos drama	433	109	351	0	81,06	23,70	100	0	(23)	(23)
		nederlands mimecentrum (1)	549	39	508	0	92,53	7,05	100	0	(27)	(27)
		mimecombinatie	67	14	52	0	76,87	21,37	100	0	(3)	(3)
04	810221	nationale toneel, stichting het	10.303	1.419	3.665	5.342	87,41	13,61	100	(248)	(521)	(770)
		toneelgroep amsterdam	10.501	1.243	4.502	5.282	93,17	11,27	100	(858)	(551)	(1.409)
		theaterproduktie rotterdam	8.413	877	3.074	4.545	90,56	10,32	100	(467)	(425)	(892)
		theater van het oosten	4.722	233	4.403	0	93,25	5,02	100	(390)	(232)	(621)
		noord-nederlands toneel	5.254	329	4.456	331	91,10	6,43	100	(321)	(256)	(576)
		zuidelijk theater, stichting het	4.584	457	4.259	43	93,84	9,60	100	(405)	(238)	(643)
	810222	appel, toneelgroep de	4.137	836	1.307	1.936	78,39	20,49	100	0	(204)	(204)
		orkater	2.357	712	1.340	440	75,54	28,57	100	0	(125)	(125)
		tryater	2.089	227	1.932	13	93,06	10,44	100	(168)	(109)	(277)
		onafhankelijk toneel	1.356	281	510	649	85,47	19,52	100	(6)	(72)	(78)
		discordia	1.418	109	1.259	0	88,75	7,97	100	(53)	(68)	(122)
		vervolg, stichting het	1.361	100	1.084	190	93,61	7,28	100	(117)	(69)	(186)
		kompaan, toneelgroep de	686	115	292	429	105,03	13,71	100	(137)	(42)	(179)
		studio hinderik	742	156	771	0	103,84	16,84	100	(140)	(46)	(186)
	0223	nieuw amsterdam, stichting de	1.418	82	643	1.030	117,98	4,65	100	(468)	(88)	(555)
		art en pro	1.321	140	574	869	109,20	8,82	100	(320)	(79)	(399)
		dogtroep	816	156	685	85	94,42	16,85	100	(77)	(46)	(123)
	810226	nederlands theater instituut (1)	4.440	515	3.812	35	86,63	11,81	100	0	(218)	(218)
		theater netwerk nederland	1.895	1.481	364	56	22,16	77,91	0	0	0	0
	810227	huis aan de amstel	945	164	938	0	99,31	14,84	100	(135)	(55)	(190)
		maccus	742	183	336	323	88,87	21,73	100	(29)	(42)	(71)
		bundeling	187	45	156	0	83,16	22,44	100	0	(10)	(10)

(1) deze sectorinstituten zijn wel meegenomen in de '5 procent-', maar niet in de '85 procent'-maatregel